

P. II
228

CONVORBIRI LITERARE

No. 3.

BUCUREȘTI, MARTIE, 1913.

Anul XLVII.

DIRECTOR: S. MEHEDIȚI

CUPRINSUL

- Duiliu Zamfirescu. — Poezia Depărtării (dramă în trei acte).
Tr. Lalescu. — Personalitatea artistică a lui Henri Poincaré.
I. Grămadă. — C. Negruzzi și M. Kogălniceanu.
H. Stahl. — În drum spre lună (roman).
A. Măndru. — Muncitorul (versuri).
C. Litzica. — Texte grecești privitoare la noi.
Alex. V. Cazimir. — Chipul tău; Ultima clipă; Răbdarea mea (versuri).
E. Lovinescu. — Scrisorile lui Grigore Alexandrescu către I. Ghica (cu prilejul centenarului poetului).
K. Douglass Wiggin. — Rebecca dela Valea-Soarelui (roman tradus din englezește de Elena Rădulescu-Pogoneanu).
Insemnări privitoare la istoria culturii noastre: *Autonomia școlii*.

Cronica literară:

Fapte: Artă: Documente privitoare la Venerea de la Melos; Fizică: Transmutațiunea corpurilor chimice; Filosofie: Nou studiu cu privire la Auguste Comte; Archeologie: Cercetări asupra sfînxului din Egipt; Aviație: Soluția problemei stabilității automate a aeroplanelor.

Recensii: S. Haret; Henri Poincaré; N. Iorga: Cîteva știri privitoare la istoria Românilor; Dr. Iacob Radu: Biserica S. Untri din Tâmpăhaza-Ulfăldu, Satele și poporul; C. C. Moteanu: Considerații asupra socialismului german de catedră; *Balkanicus*: Le problème albanais, la Serbie et l'Autriche-Hongrie.

Reviste: Revue des Deux Mondes; Revue Philosophique; Revue Internationale de L'Enseignement.

Al. Zagoritz. — *Cronica artistică*: Mitropolia din București. *Intrebarea „Convorbirilor Literare”*.

E. Lovinescu. — *Cronica Dramatică*: „Cocoșul negru” de Victor Eftimiu.

Emil Staicu. — *Cronica școlară*: Recrutarea profesorilor secundari.

P. Stănescu. — *Ancheta Școlară*: Treptele formale.

I. Răducanu. — *Cronica Economică*: Un cuvânt despre Academia de înalte studii comerciale.

Soveja. — Răspuns „Neamului Românesc”.

Bibliografie. — *Correspondență*: Scrisoare către studenți.

BUCUREȘTI

Instiit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu

16, STRADA PARIS (fostă Doamnei), 16.

1913.

Din publicațiunile colaboratorilor mai vechi

Literatură, Filosofie, Istorie.

ALECSANDRI V. Poezii, teatru, proză.
BOGDAN I. Vechile cronic moldovenești până la
 Treche, Buc. 1891.
 — Cronici inedite, Buc. 1895.
 — Vlad Tepeș, Buc. 1896.
 — Documente brașovene, Buc. 1905.
 — Album paleografic, Buc. 1905.
CARAGIALE I. L. Teatru, povești, schițe.
CONTA V. Încercări de Metafizică.
 — Teoria fatalismului.
CREANGĂ I. Povești și amintiri din copilărie.
EMINESCU M. Poezii și proză.
MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 4 vol.
 — Critice, ed. II, 3 vol.
 — Logica, ed. V, 1 vol. 1895.
 — Einiges Philosophische in gemein-
 fasslicher Form, Berlin 1861, 1 vol.
 — Patru povești trad. 1 volum.
 — Precedente Constituționale, 1 broș.
 — Aforisme asupra înțelepciunii în
 viață, de Schopenhauer, trad. din
 limba germană, ediția 4. 1 vol.
 1902.

MAIORESCU T. Reforma Instrucțiunii publice
 volum, 1891.
 — «În contra Socialismului» trad. din
 H. Spencer, broșură, 1893.
 — Copilul Kyolf, traducere din Ibsen
 1 vol. 1895.
NAUM A. Traduceri, Iași, 1875.
 — Versuri, Iași, 1890.
 — Povestea vulpii, Buc. 1905.
NEGRUZZI IACOB. Opere complete, 6 vol.
ONCIUL D. Zur Rumänischen Streiffrage, Inns-
 bruck 1887.
 — Geschichte der Bukowina, Wien, 1899.
 — Originiile Principatelor române, Bu-
 curești 1899.
 — Din Istoria Românilor, Buc. 1906.
VOLENTI N. Poezii, Iași 1891.
ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele 1 volum, 1888.
 — Pară ălin, 1 volum, 1883.
 — Alte orizonturi, 1 volum, 1895.
 — Lume Nouă și Lume Veche (roman).
 — Viața la țară, roman.

ABONAMENTUL :

Pe jumătate de an, 10 lei; pe un an, 20.

Pentru institutele de cultură, ofițeri, profesori secundari și admi-
 nistratori de plasă :

Pe jumătate de an, 6 lei; pe un an, 12.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți :

Pe jumătate de an, 5 lei; pe un an, 10 lei.

Pentru Austro-Ungaria, 12 coroane.

Pentru străinătate, 25 lei.

*

Manuscrisele pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți**
 profesor universitar, strada Racoviță 12. (Telefon. 17/34). Manuscrisele ne-
 publicate nu se înapoiază.

*

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de
 seamă în *Convorbiri Literare*, sânt rugați să trimeată câte un exemplar pe
 adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiunile
 periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

*

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze „In-
 stitutului de Arte Grafice Carol Göbl S-sor I. St. Raslidescu“, Str. Doamnei
 No. 16, București.

*

Pentru numere eventual neprimite, administrația nu răspunde
 decât celor ce reclamă până într-o lună de la apariția numărului.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3. BUCUREȘTI, MARTIE, 1913. Anul XLVII.

POEZIA DEPĂRTĂRII*)

PERSOANELE:

DOMNUL VĂLEANU	50 DE ANI
DOAMNA VĂLEANU	30 » »
DOMNUL HANKE	60 » »
DOAMNA HANKE	50 » »
DOCTORUL VĂLEANU	35 » »
HANKE FIUL	30 » »

SERVITORI, SERVITOARE.

ACTUL I.

La Domnul Văleanu. — Cabinet de lucru elegant.

SCENA I.

DOMNUL ȘI DOAMNA VĂLEANU.

D-L V. — Frumos a fost la Tribunal, dar e mai frumos la noi acasă.

D-NA V. — Mare talent are.

D-L V. — Mare, — canalia.

(Ajută pe nevastă să-și scoată blana).

D-NA V. — De ce «canalia»?

D-L V. — (Cu blana pe braț, o sărută după gât).

Ce minunată făptură e femeia!....

D-NA V. — Toate — sau una singură?

D-L V. — Una. Dar asta e atât de mult femeie, încât nu mai e femeie, ci femeia.

D-NA V. — De ce ai zis «canalia»?

*) Piesa de față a fost jucată pentru prima oară pe scena Teatrului Național din București, Vineri, 25 Ianuarie 1913.

D-L V. — Aşa ne cinstim noi, oamenii politici, când ne respectăm. Imi face o opoziție în Cameră, strașnică.

D-NA V. — Ar trebui să ți-l apropii.

D-L V. Ar trebui, — dacă n'ar fi la mijloc procesul

D-NA V. — Care mi se pare ciudat.

D-L V. — Zi «nedrept».

D-NA V. — Nu înțeleg cum te-ai despărțit, dumneta, de tovarășul de acum 20 de ani, fără să vă răfuiți.

D-L V. — Iată, dragă: în tinerețea mea, am fondat o fabrică cu dobitocul de Hanke, tatăl tânărului de astăzi. El avea două-trei parale; eu aveam studii bune și toată pofta nebună de a mă îmbogăți. Lucrurile au mers bine. În scurt timp am agonisit un capital frumos, cu care eu am vrut să cumpăr o moșie. Simțiam de atunci unde vor ajunge lucrurile, cu agricultura, în țara noastră. Hanke se opunea. Eu insistam. În cele din urmă n'am mai ținut socoteală de dânsul, și am cumpărat moșia. El s'a supărat. După cât-va timp mi-a propus să ne despărțim, să rămân eu cu moșia și el cu fabrica.

D-NA V. — Dar administrate în devălmășie.

D-L V. — Nu. Fabrica mergea admirabil, iar moșia, pe atunci, mergea rău. În asta se deosebesc oamenii deștepți de oamenii proști.

D-NA V. — În ce?

D-L V. — Proștii sunt *actuali*, iar deștepții sunt *viitori*.

D-NA V. — Va să zică eu și toată lumea de azi suntem niște nerozi.

D-L V. — Da.

D-NA V. — Foarte-ți mulțumesc.

D-L V. — N'ai pentru ce.

D-NA V. — Par'că adineoarea găseai că femeia e o faptură minunată.

D-L V. — Firește. Dacă mă lăsați să-ți explic, eră să înțelegi. Femeia este totdeauna, pentru sine, *un lucru actual*, iar pentru bărbatul care o iubește, *un lucru viitor*.

D-NA V. — Ca și bărbatul pentru femeie.

D-L V. — Nu. Femeia dorește totdeauna să facă, dintr'un bărbat viitor, un bărbat actual, și, dacă se poate, al său și permanent

D-NA V. — Paradoxal.

(Vine la foc, încet; șade într'un fotoliu)

Dar mare talent !

D-L V. —

(Se apropie de ea; îi ridică obrazul către el).

Ți-a plăcut.....

(la un fotoliu și șade și el la foc).

Firește. Asta este fundamental în viață.

D-NA V. — (zâmbind) Ce ?

D-L V. — Tinerețea.

D-AN V. — Spui prostii. Am zis că are talent.

D-L V. — Talent poate ași avea și eu.

D-NA V. — De sigur. Și foarte mare. Dar la tine nu mă surprinde. Tu ești născut să fii puternic, să stăpânești și să îndreptezi greșelile altora. De aceia, te admir și te iubesc.

D-L V. — Ești sigură că mă iubești?

D-NA V. — Ce copilării !...

D-L V. — Câte odată mi se pare că numai mă admir. E ceva și asta, — dar nu-i destul.

(apropiindu-se și luându-i mâna.)

Ah ! Când ai ști ce

mare lucru e să iubești !...

D-NA V. — Știu.

D-L V. — Știi ?

D-NA V. — De sigur.

D-L V. — Atunci, ești geloasă ?

D-NA V. — Pentru ce să fiu geloasă ? Sper că nu-mi dai nici un motiv,

D-L V. — Cine știe !...

D-NA V. — Sunt foarte liniștită.

D-L V. — Vezi. Liniștea asta mă exasperează. Iată, eu, care cred în tine ca într'o sfântă, sunt chinuit. Toată ființa ta mă face să sufăr, ochii, gura, părul, surâsul ; gândurile care zboară după cine știe ce himere ; îmbinarea sprincenelor, ce par a se sărută fără voia mea ; tot ce alcătuiește înfăptuirea asta adorabilă, mă doare și mă întristează.

D-NA V. — Pe nedrept.

D-L V. Cunoști de mult pe tânărul Hanke ?

D-NA V. — Ce idee !..

D-N V. — Îl cunoști de mult ?

D-NA V. — Știu eu...

D-L V. — Poate că știi.

D-NA V. — Ca și cum m'ai întreba de când cunosc pe Balzac

D-L V. — Ți-a cerut mâna.

D-NA V. — Odată cu dumneta.

D-L V. — Și m'ai ales pe mine. Sunt foarte onorat.

D-NA V. — Sper.

D-L V. — Dar ași fi preferat să'l alegi pe dânsul.

D-NA V. — Poate că, în adevăr, eră mai bine.

D-L V. — Ești fără suflet. Când zic că ar fi fost mai bine să'l alegi pe dânsul, nu vreau să te rănesc, ci vreau să spun că fiind femeia lui, te-ai fi gândit la mine, cum te gândești astăzi la dânsul, fiind femeia mea.

D-NA V. — Ești bizar.

D-L V. — Sunt om.

D-NA V. — Du-te la Cameră. Găsește pe Hanke și scutură-l

D-L V. — (Sculându-se, se uită lung la dânsa) Adevărat ?

D-NA V. — Foarte adevărat. (Gândindu-se, vine către el) Ești sigur că nu ai dat chitanță că administrai moșia în socoteala tovărășiei cu Hanke ?

D-L V. — Sunt foarte sigur. Nu am dat-o, și nu puteam s'o dau. Hanke vrea să se scape de mine și să rămână cu fabrica, care eră creațiunea mea și mergea admirabil.

D-NA V. — Tocmai de aceia : cel vrea să se desfacă, dar poate nu voiai dumneta ; și atunci, ca să-ți păstrezi drepturile în fabrică, ai afirmat dreptul lui Hanke în moșie.

D-L V. — Nu se poate. Hanke era un dobitoc, și este inadmisibil să-mi fi lăsat, eu, părul, în mâna lui. Când ne-am despărțit, ne-am despărțit cu desăvârșire. El, în 20 de ani, a distrus fabrica, iar eu am mărit moșia.

D-NA V. — Bine. . .

D-L V. — Nu crezi în cuvintele mele ?

D-NA — Ced, dar e de mult de atunci : poate că ai uitat.

D-L — Să crezi. Un om, care iubește ca mine, își dă tot sufletul și toată inima. Nu-ți ascund nimic, nu fac nimic, nu

gândesc la nimic, care să nu-ți fie cunoscut. Ași vrea să fiu tânăr, ca să fiu curat; să-ți aduc o viață lucie, fără prihană și fără pată,—să ți-o întind la picioare, ca un covor de zănadă, pe care tu să calci, și în care să-ți păstrez urmele...

D-NA V. — (râzând)... până la cel d'întâi vânt de primăvară.

D-L V. — Vânt de primăvară! Ce trist è să iubești târziu!... S'ar zice că mizerabilul de amor se hrănește, ca puii de curcă, din păpădie și din urzici; îi trebuiesc muguri, fleacuri și nimicuri, ca să-și ducă isprăvile mai departe!

D-NA V. — Nu se poate nedreptate mai strigătoare. Eu te-am ales pe dumneta tocmai fiindcă nu pot suferi bărbații prea tineri.

D-L V. — Ce urât vorbești!...

D-NA V. — Pentru ce?

D-L V. — Sunt exasperat. Așa este: nu vorbești urât (Iși ia haina)
Adio dragă.

D-NA V. — La revedere.

(Văleanu iese)

SCENA II.

D-NA VĂLEANU. D-NA HANKE. O SERVITOARE.

SERV. — Cuconiță, d-na Hanke întreabă dacă puteți s'o primiți.

D-NA V. — Unde-i?

SERV. — În odaie la mine.

D-NA V. — Vrea să vorbească cu mine sau cu domnul?

SERV. — Cu d-voastră. Așteptă să plece Conașul.

D-NA V. — Să poftească.

(Servitoarea iese. Intră d-na Hanke.)

D-NA H. — (se înclină) V'am cerut voie... Imi bate inima... Am suit scara cam repede...

D-NA V. — (dându-i un scaun) Vă rog... Este grozavă scara noastră.

D-NA H. — V'am văzut la proces... Mi-ați inspirat simpatie... Vin să vă întind o scândură de scăpare...

D-NA V. — Mie?

D-NA H. — Da.

D-NA V. — Găsiți că mă înnece?

D-NA H. — Grozav.

D-NA V. — Deocamdată vă înnecați d-vstră... Vă rog să vă liniștiți... Scara mea este o nenorocire...

D-NA H. — Sunt în viață nenorociri mai mari decât o scară,

D-NA V. — Liniștiți-vă.

D-NA H. — Bărbatul d-vstră este...

D-NA V. — (tăindu-i cuvântul) ...Ministru.

D-NA H. — Asta-i trecător. Ceea ce este, statornic și sigur, e alt-ceva: o perfectă canalie.

D-NA V. — (sculându-se) Doamnă!

D-NA H. — M'am liniștit. (repetă) O canalie, cu vârf și îndesat.

D-NA V. — Dacă urmați ast-fel, mă retrag.

D-NA H. — Nu trebuie să vă retrageți d-vstră; mă retrag eu. Dar vă rog să fugiți din casa asta, făcută cu bani de furat; să vă despărțiți de omul cinic, immoral și infam...

D-NA V. — Doamnă, nu vă permit să urmați!

D-NA H. — De alt-fel, mâine are să fie arestat... Are să se sfârșească cu el.

D-NA V. — Pentru ce să fie arestat?

D-NA H. — A ha!... Nu vă mai retrageți!... Are să fie arestat, pentru că a jurat fals. Chitanța s'a găsit! Ea este în mâna fiului meu. S'a găsit!... Bărbatul d-vstră este un mizerabil, care s'a îmbogățit din banii noștri, și după aceea, ne-a lăsat pe drumuri. Cu banii noștri a cumpărat moșia, iar nouă ne-a lăsat un putrigaiu de fabrică.

D-NA V. — Vă rog, Doamnă, liniștiți-vă. Dacă s'a găsit un act care dovedește că aveți dreptate, eu voi îndemna pe bărbatu-meu să vă restituie partea ce vi se cuvine, fără proces.

D-NA H. — Acum nu mai avem nevoie de indemnul nimănui. Ne vom face dreptate singuri.

D-NA V. — Atunci, ce voiți dela mine?

D-NA H. — Nu vreau nimic. Am venit să vă da un sfat. Cât mai e timp, părăsiți casa asta infamă. Măine, Domnul Ministru va fi arestat.

D-NA V. — Și ce trebuie să fac?

SCENA III-a

ACEIAȘI. HANKE, deputat.

(Intră, se oprește la ușa, uitându-se la amândouă femeile)

H. — Căutam pe d-l Ministru. Mi s'a spus să intru aici...

D-NA V. — Bărbatu-meu é la Cameră.

H. — (uitându-se din nou la ele) Mă voi duce la cameră (către mamă-sa)

Sunt cu trăsura,—te rog să o iai (către d-na Văleanu) Înainte de a merge la Cameră, ași dori să vă spun un cuvânt.

D-NA V. — Dacă vrei să mă trudești și dumneta ca mama dumitale, îți spun dinainte, domnule, că nu mai am putere să te ascult.

H. — Un singur cuvânt.

(D-na Văleanu face semn din cap. Salută pe d-na Hanke, care iese.)

SCENA IV-a

HANKE tânărul. D-NA VĂLEANU

D-NA V. — (arătând un scaun) Ascult domnule.

H. — Am venit, doamnă, să vă restituesc actul acesta.

(Îi întinde o hârtie.)

D-NA V. — Ce act?

H. — Actul despre care, probabil, v'a vorbit mama.

D-NA V. — Chitanța lui bărbatu-meu?!

H. — Da.

D-NA V. — Și mi-o restituiți mie?!

H. — Da.

D-NA V. — Atunci nu are nici o importanță.

H. — Nici una.

D-NA V. — (respirând). Ah! Mulțumescu-ți ție Doamne!

H. — Sau mai bine are una foarte mare, care dovedește perfectă onorabilitate a soțului Domniei-Voastre, de oare-ce dintr'însa reiese limpede, că la împărțirea ce s'a făcut acum 20 de ani, d-l Văleanu și-a rezervat moșia, iar tată-meu fabrica. Dacă aceasta din urmă a mers rău, e vina numai a noastră.

D-NA V. — Atunci, pe ce se întemeia d-na Hanke când zicea că bărbatu-meu va fi arestat ?

H. — Pe nimica, —sau mai bine pe patimi omenești.

D-NA V. — Nu înțeleg.

H. — E penibil să lucrezi o viață întreagă și să rămâi sărac, — pe când tovarășul tău ajunge la cea mai înaltă treaptă socială, bogat, sănătos și fericit. Fiind-că e și fericit, nu-i așa ?

D-NA V. — Cred.

H. — După aceia mama nu știe să ierte. Când s'a găsit chitanța d-lui Văleanu, am crezut că-și pierde cumpătul de bucurie... Nici n'a avut răbdare s'o examineze... A propos... Chitanța poate fi încă primejdioasă. D-l Ministru a jurat că nu există. Ea există. Pentru mine e o fericire că există, fiind-că am văzut ce coprinde și am încredințat și pe tată-meu să încetăm procesul. Dar pentru codul penal ea constituie dovada materială a unui jurământ fals.

D-NA V. — Ești foarte bun, d-le Hanke.

H. — Nu, doamnă. Sunt numai un adversar leal, sau și mai puțin decât atât. Chitanța asta ar putea să facă mult rău d-lui Ministru ; pe când mie, dacă ași vrea să duc procesul înaintea mi-ar face unul covârșitor.

D-NA V. — Cum însă ești hotărât să nu duci procesul mai departe, ar face rău numai bărbutului meu.

(la telefonul în mână)

Allô, allô. Dați-mi

Camera. D-l Ministru al Justiției?

(către Hanke)

Ce bine că mai

există și oameni cu sufletul curat !

(în telefon)

Allô. Tu ești

Constant ? ... Da ? ... Ai auzit fraza din urmă ? ...

Cu atât mai bine.

(face semn lui Hanke să asculte. Vorbește în telefon.)

Te rog, vino numaidecât.

E aici d-l Hanke, adversarul nostru... Lucruri foarte grave și foarte importante...

(În timpul acesta, Hanke se apropie de D-na Văleanu și, pe furiș, aspiră din părul ei. Apoi se dă la o parte, cu mâna la ochi, amețit.)

D-NA V. — (întorcându-se) Ce este ?

H. — Nu știu... Am ascultat în telefon muzica cea mai divină...

D-NA V. — (ironică) Da, bărbatu-meu are timbrul foarte plăcut.
(Îi arată un scaun)

Tocmai mă întrebam astăzi, după proces, cum se poate să fiți atât de neîmpăcați dușmani...

H. — ...politici.

D-NA V. — Se înțelege, —când aveți amândoi un așa de frumos talent. Nu stai ?

H. — Mulțumesc.

D-NA V. — Nu vrei să înmânezi în persoană actul acesta ?

H. — E mai bine să'l înmânezi D-V-tră.

D-NA V. — (nehotărâtă) Nu înțeleg încă de ce D-na Hanke eră atât de înverșunată contra bărbatului meu, când trebuia să știe că el eră în regulă.

H. — După atâtea ani, este iertat cuiva să uite. Cea mai bună dovadă   însuși D-l Văleanu, care uitase de existența chitanței.

D-NA V. — (Urmărindu- i gândul) Și după aceea, nu înțeleg cum poți dumneata să renunți la o armă puternică, împotriva unui adversar și mai puternic; fără să ceri nimic în schimb. Ceia ce faci e frumos; dar e prea frumos, ca să nu dea de bănuir.

H. — Vă cer voie, Doamnă, să mă retrag. Dacă a i comentă fapta mea, ea  i-ar pierde din pu inul merit ce are.

D-NA V. — ( i  intinde mâna)  mi pare rău.

(Hanke  i sărută mâna,  i iese)

SCENA V.

D-NA VĂLEANU, singură

D-NA V. — (se apropie de o lampă  i cite te),

 Prin care subsemnatul, Const. Văleanu, inginer, coproprietar al fabricii *Aurora*, declar asociatului meu, D-l Wilhelm

Hanke, că renunț la partea ce mi se cuvine din drepturile mele asupra fabricii, rămânând d-sa singurul proprietar,—după cum eu rămân singurul proprietar al moșiei Stroești de sus din județul Roman, moșie cumpărată din avutul comun. — Această chitanță provizorie va servi până la actul de împărțea definitivă.»

«București, 5 Mai 1891.»

(vorbește)

Cinci Mai 1891!... Aveam tocmai zece ani...

SCENA VI.

DOMNUL ȘI DOAMNA VĂLEANU

D-L V. — (intrând repede) Ei, unde-i Hanke?

D-NA V. — S'a dus.

D-L V. — Uf! Deschideți ferestrele, să iasă mirosul de generozitate! (se duce și deschide o fereastră)

D-NA V. — Ce faci Constant?

D-L V. — Să intre mirosul de afară, al iernei și al zăpezei, aspru, cum e viața, iar nu dulceag ca generozitatea.

D-NA V. — Bine, dar mie mi-e frig...

D-L V. — (se uită lung la dânsa) Ți-e frig!...

D-NA V. — Mi-e frig. Închide.

D-L V (închide fereastra) Vino, să te încălzesc la focul ce arde în sufletul meu, pentru tine.

D-NA V. — (tremurând) Ai răcit toată casa.

(se duce către el și se lasă a fi îmbrățișată)

D-L V. — Fără convingere.

D-NA V. — Mi-e frig.

D-L V. — Ți-e frig în brațele mele?!

D-NA V. — Câte grade sunt aici?

D-L V. — În brațele mele?... 150... la umbră.

D-NA V. — (zâmbind). Spui prostii.

D-L V. — Și cu cât suntem mai la umbră, cu atâta e mai cald.

D-NA V. — (șezând într'un fotoliu, lângă masă) Ia vezi mai bine actul ăsta.

D-L V. — (aruncând actul). Nu vreau să știu de nici un act. Cel mai dulce, cel mai generos, este acesta. (îi sărută mâinile). Tu nu simți câtă frumusețe, ce poezie a pus natura în inimele noastre, dacă numai la atingerea unei mâni, se deschid orizonturi întinse, se face primăvară, răsar zorii zilei... Nu simți ?...

D-NA V. — Ba da. Dar nu te ostenești, cu aceleași lucruri, vecinic ?...

D-L V. — Aceleași lucruri !.. (îi cade în genunchi) Dar lucrurile astea sunt pururi nouă, sunt încântătoare și adorabile ; printr'însele râde și se propagă viața. Mâna asta, care, după doctorii cei mari, è făcută să înlesnească hrana gurii, este cea mai minunată poezie a vieții ; e poezia făgăduinții, când unește două degete, așa, (cu mâna ei) și trimite o sărutare în vânt ; este expresia lealității, când strânge cu credință altă mână (îi strânge mâna) ; este colanul dragostei eterne, când brațele acestor mâini se unesc după gât... Ce ai, de ești așa de rece ? Ți-e frig, cu adevărat ? La ce te gândești ?

D-NA V. — (cu capul rezemat de fotoliu) Mă gândesc că trebuie să fi fost teribil în tinerețe. ...

D-L V. — (sculându-se) A !... În tinerețe ! (se prinblă) Te interesează tinerețea !... Dar eu *acum* sunt tânăr, *acum*, de când te iubesc ; de când simt că arde în sufletul meu flacăra misterioasă a vieții eterne ; aceia pentru care a tremurat omenirea dela zămislirea primei ființe ; aceia care a făcut pe părinții tăi să se arunce unul în brațele altuia, ca să plăzmuiască, din iluzii și din muzica sufletelor lor, trupul tău adorabil.

D-NA V. — (ca mai sus) Mare artist ești !

D-L V. — (disperat) Dedestabilă creatură !.. Dacă nu te-ași iubi atâta, te-ași sugrumă !

D-NA V. — (ca mai sus) Cum ai fost în tinerețe ?... Imi aduc aminte ceva... La 10 ani, când veneai la noi, te iubeam pe ascuns și la nebulie, așa cum mă iubești dumneta acum...

D-L V. — Femeie, ești detestabilă și infamă.

D-NA V. — La 20 de ani, doream să mă iai. ...

D-L V. — Și la 30 ?

D-NA V. — La 30, când m'ai luat, socoteam că ești un naiv.

D-L V. — Pentru ce?

D-NA V. — Pentru că puteai să mă iai cu 10 ani mai nainte...

D-L V. — (râzând) Ești hidoasă.

D-NA V. — ...când ași fi răspuns și eu la definiția extravagantă pe care o dai astăzi mânilor.

D-L V. — Mă exasperezi. Va să zică nu înțelegi nimic din zbuciumul meu sufletesc...

D-NA V. — Nu.

D-L V. — Atunci nu mă iubești.

D-NA V. — Ba da.

D-L V. — Ba nu.

D-NA V. — Eu îți spun că da. Nu văd însă nevoia de a mă trudi de geaba și a împovora viața cu suspine și cu bănueli proaste.

D-L V. — Nu înțelegi nimic și nu meriți să mă chinuesc pentru tine așa cum mă chinuesc.

(violent)

Unde este actul tânărului dumitale?

D-NA V. — Actul tânărului meu este acolo... Ți l'am dat în mână, și ai avut bunul gust să'l arunci (il caută) Iată-l. Citește-l, ca să pricepi ce va se zică generozitate adevărată.

D-L V. — (dând trist din cap). Generozitate adevărată!... Va se zică toată viața mea, închinată ție; toate visurile și speranțele mele, înfiripate pe un surâs al gurii tale; toate aspirațiile mele către a-ți plăcea și a te cuceri,—toate, n'au nici o valoare, față cu șiretenia unui tânăr!....

D-NA V. — Șiretenia unui tânăr! Chemi șiretenie, actul generos al unui om, care îți redă onoarea?!...

D-L V. (violent) Onoarea!.. mie?!..

D-NA V. Citește. E actul pentru care ai jurat că nu există?

D-L V. (citește în tăcere; după o pauză) E foarte grav.

D-NA V. Nu-i așa?

D-L V. (violent) Nu! E grav, fiind-că e cea mai îndrăzneată tâlhărie sufletească ce-și poate închipui cineva; e grav, fiind-că dumneta ești femeie, — cu alte cuvinte o întorsătură capricioasă a naturii, care alergi după ce fugi, te duci la cine nu te chiamă, dorești pe cine e departe...

D-NA v. Iar discursuri!..

D-L v. Ah, cum să te fac să pricepi că nu sunt discursuri!

D-NA v. Este sau nu slava dumitale, aici?

D-L v. Da, este.

D-NA v. Ai jurat sau nu, la Tribunal, că chitanța nu există?

D-L v. Am jurat.

D-NA v. Prin urmare, fiindcă chitanța există, ai jurat fals.

D-L v. (exasperat) Cine te-a învățat logica asta de precupeț?

Tânărul Hanke?

D-NA v. (enervată) Da.

D-L v. Va să zică îl iubești.

D-NA v. (idem) Da.

D-L v. Și îndrăznești să mi-o spui mie!?

D-NA v. Dumneta mi-o spui de dimineața până seara, și eu nu mă supăr.

D-L v. Ești nebună. Eu îți spun că te iubesc pe tine, iar nu pe altă femeie.

D-NA v. Prea mult.

D-L v. Așa este. Am să caut să mă schimb.

D-NA v. Poftă bună.

D-L v. Mulțumesc. Așemeni.

D-NA v. De prisos. Nu-mi lipsește.

D-L v. (se repede și o apucă de braț) Cum ai zis?!

D-NA v. Dă-mi drumul!

D-L v. (o strânge mai tare) Repetă încă odată!

D-NA v. Dă-mi drumul că mă doare.

(Bărbatul îi face vânt. Femeia cade. După o clipă o ridică de jos)

D-L v. (lipind-o de pieptul lui) Sunt blestemat de cineva, să te trudes, când te ador. Iartă-mă și compătimește-mă.

D-NA v. (ridicând ochii către el) Iert tot. Chitanța.

D-L v. Grozav te-a fermecat!.. Șezi să-ți explic.

(șed amândoi)

Chitanța n'are nici o valoare, sau dacă are vreuna e numai și numai pentru mine. Ea dovedește cu îndestulare buha mea credință, și dovedește mai cu seamă că împărțeala a fost, și că la împărțeală moșia mi-a rămas mie.

D-NA v. Am înțeles. Chitanța.

D-L v. Ți-am spus; n'are nici o valoare.

D-NA v. Atunci pentruce ai jurat că nu există, când știi că există!

D-L v. Nu știam. Are așa de puțină valoare, încât eram în drept să uit că am scris-o.

D-NA v. Da, dar codul penal nu uită.

D-L v. Sunt încremenit. Tu-mi vorbești așa?! A!... înțeleg acum: tânărul pretendent a venit să-ți spună că dacă se găsește actul acesta, eu sunt pierdut. Și, ca să-ți dovedească mărinimia sa, ți l'a dat. Așa este?

D-NA v. Așa.

D-L v. Ei bine, dă-i actul înapoi și spune-i că-l rog să-l depună la parchet, în mâna procurorului.

D-NA v. Strălucită idee!..

D-L v. Il voi depune eu.

D-NA v. (strângând repede chitanța) Numai să ai ce.

D-L v. (se repede și zmulge chitanța) Vom vedea.

D-NA v. (violent) Dă-mi actul!

D-L v. Dovada generozității? (Il rupe) Iată ce preț pun eu pe-o asemenea dovadă.

D-NA v. (rece) Acum proba e definitivă: te jenă și l'ai rupt. Asta vream și eu: să-ți salvez numele. Dar generozitatea omului care l'a adus este infinită.

D-L v. Tu, să-mi salvezi numele! tu, șopârlă mizerabilă!.. Iată: am să-l scriu din nou. (adună bucățelele de hârtie) Il scriu întocmai, întocmai. Ia-l și du-l amantului, care te așteaptă...

D-NA v. Injurie grosolană... Eu nu am amanți.

D-L v. (uitându-se lung la dânsa; se scoală) Ah, din ce aluat ești plăsmuită, ca să poți face atâta rău și atâta bine!.

D-NA v. Ești bolnav.

D-L v. Adevărat. (se apropie de ea și îi ia mâinele). Sunt bolnav... de nesiguranță... și de iubire. Va să zică tânărul Hanke nu te interesează...

D-NA v. N'am zis asta.

D-L v. Atunci ce ai zis?

D-NA v. Am zis că nu am amanți.

D-L v. Dar Hanke te interesează?

D-NA v. (încet) Da.

D-L v. Și îndrăznești să mi-o spui mie?

D-NA v. Ți-o spui fiindcă mă silești.

D-L v. Nu se poate!

D-NA v. Cu toate astea, m'ai învățat pururea să nu am gânduri ascunse.

D-L v. Nu se poate!

D-NA v. De ce «nu se poate»?

D-L v. Find-că nu se poate.

D-NA v. Asta nu e un răspuns.

D-L v. (plimbându-se turburat) Nu se poate să-te intereseze Hanke.

D-NA v. Atunci am să spun minciuni.

D-L v. Repet că Hanke e singurul om care nu poate și nu trebuie să te intereseze. Înțelegi?

D-NA v. Înțeleg. Dar ce pot să fac, dacă tocmai el mă interesează?

D-L v. (apropiându-se de dânsa) Nu se poate.

D-NA v. Pentru ce?

D-L v. Pentru că nu se poate.

D-NA v. Mă ostenești...

D-L v. (luând-o de braț) Înțelege când îți spun!

D-NA v. Nu spui nimic.

D-L v. Îți spun că nu poate să te intereseze Hanke, care este fiul meu.

D-NA v. O !.. ce enormitate !..

(Va urma)

(CORTINA)

PERSONALITATEA ARTISTICĂ

A LUI

HENRI POINCARÉ

L-am văzut întâia oară acum opt ani, în amfiteatrul Chasles dela Sorbona, în atmosfera puțin cam solemnă a unei lecții de deschidere. O sală plină îl aștepta în tăcere. Publicul eră pestriț: alătura de mine un englez stătea imobil, cu un arsenal de creioane ascuțite înaintea lui; la un capăt de bancă, „un student“ de vre-o cincizeci de ani își ștergea tacticos ochelarii. Imi aduc aminte că și Spiru Haret eră printre noi.

Eu de abia sosisem atunci în Paris, plin de avânt, cu acel elan generos al tinereții, care nu vrea să știe ce e oboseala, nici chibzuința. Treceam din sală în sală, prins ca într'un vârtej, avid de a vedea totul, cu o plasticitate de senzații așa de puternică în cât astăzi când îmi trece prin minte incartierarea mea sorbonistă, cele mai neînsemnate amănunte îmi apar limpezi înaintea minții.

Parcă a fost ieri. Un aparitor banal, purtând lanțul tradițional al funcțiunii sale, deschide cu discrețiune ușa și după el, repede, repede, înaintează un om cu pasul totuși nesigur, cu privirea nehotărîtă, oprindu-se o clipă înaintea noastră, surprins parcă de un spectacol nou, neobișnuit pentru el. Poincaré! Un bărbat de statură și aparență mijlocie, cu spatele încovoiat sub povara unei vieți de bibliotecă; nasul congestionat, disgrațios de roșu și o privire neliniștită, mobilă și nelămurită. Cu această aparență de quasin evropat, cu un timbru de voce având o gravitate străină parcă firei sale, Poincaré mi-a apărut dela prima vedere

ca o victimă a propriei sale vieți, o jertfă conștientă, măreață pe altarul științei omenești!.

Henry Poincaré și Pierre Boutroux, în parcul villei de Medicès la Roma.

A urmat o lecție monotonă, lucrată de altfel cu îngrijire în care Poincaré reamintează, sub o formă personală, fundamentele Mecanicii cerești, începând cu ecuațiile canonice ale lui Hamilton. Poincaré, ca atâți alți mari cugetători, nu era un profesor strălucit. Ii lipsea acel dar înăscut al profesorului de rasă, de a-și împărți atenția între tablă și

bancă. Cursul său era o expunere uniformă, pe alocurea reliefată, de multe ori însă obscură fie din cauza scăpărilor din vedere, fie chiar adesea din cauza unor omisiuni. Căci între altele, Poincaré era un distrat în toată puterea cuvântului. Se povestește că dintr'o călătorie în Austria, a adus acasă în geamantan, un cearșaf pe care-l luase din odaia unui hotel; altă dată la Paris, o pornise pe drum cu o colivie luată din stradă dela un negustor ambulant. Intr'o zi eram în Luxembourg, în acel colț minumat de verdeață și artă al cartierului, unde tolănit pe o bancă, îmi omoram nostalgia unei dimineți de primăvară. De odată zăresc pe Poincaré. Mergea spre Boulevard Montparnasse, cu o umbrelă la subsuori și citind un jurnal. Amuzat, îl urmăream cu atențiune, în acea dispoziție sufletească pe care ți-o dă mulțumirea de a putea admira cu toată inima, un lucru scump și iubit. De odată îl văd oprindu-se în loc câte-va clipe, cu ochii țintiți spre cer și începând să rădă; în acest timp îi scapă umbrela de sub mână. Fără să bage de seamă, Poincaré își continuă drumul surâzând mai departe. Am eșit repede în stradă ca să-i atrag atențiunea; un trecător îmi luase înainte.

Acest om distrat până la exces, veșnic în mișcare, fără ordine în conversația zilnică pe care nu o urmăria nici o dată cu atențiune continuă, a fost cu toate acestea unul din cei mai străluciți savanți ai veacului său. «C'est un homme en éternelle méditation» zis odată despre el, unul din colegii săi dela Academie.

Aparența exterioară nu era numai o manifestare singulară; ea trăda dinpotrivă sbuciumul unei vieți interioare intense. După propriile sale confesiuni și după mărturiile doctorului Toulouse, Poincaré lucra fără nici o metodă și ori unde: se lăsa dus de capriciul inspirației ca un adevărat artist. «Il n'a pas de patience pour aucune action, ni même pour le travail», declară doctorul Toulouse în ancheta sa asupra geniului. Și în altă parte: «Mr. H. Poin-

caré n'est pas ordonné, bien qu'il apprécie la valeur de cette qualité».

Intr'un articol publicat in volumul „Science et Méthode“, intitulat „L'invention mathématique“, Poincaré ilustrează printr'un exemplu personal, mersul unei descoperiri matematice. Iată-l în câteva cuvinte și în toată originalitatea lui:

Poincaré s'a pus pe lucru cu gândul să demonstreze neexistența funcțiunilor cari constitue astăzi tocmai titlul său de glorie, funcțiunile automorfe. Un prim pas l'a putut face într'o dimineață, în urma unei insomnii provocate de o cafea neagră. A doua idee importantă a prins'o într'o excursie geologică, pe când punea piciorul pe scara unui tramvai. A treia oară s'a inspirat pe malul mării, plimbându se pe plajă și în sfârșit ultima dificultate a învins'o, în timpul serviciului militar, exact în momentul când traversă un bulevard din Saint-Valérien. Nu știu dacă Balzac care și-a scris volumele din „La comédie humaine“, sub presiunea creditorilor și cu concursul cafelei negre, ar fi putut să ne facă o confesiune mai pitorească și mai originală!

În ancheta sa asupra geniului, d-rul Toulouse a studiat printr'o coincidență fericită, unul după altul, pe Zolă și Poincaré. Contrastul dintre geniul literar și geniul științific trebuia să reiasă din această apropiere. Care a fost însă rezultatul căpătat pe neașteptate? Contrastul a reeșit însă absolut în potriva prevederilor, pe de-andoasele, așa putea spune. „L'intelligence de Zolă, închee d-rul Toulouse, était une intelligence volontaire, logique et paraissait faite pour la déduction mathématique; elle enfanta tout un monde romanesque. Celle de Poincaré était spontanée, peu consciente plus proche du rêve que de la démarche rationnelle et semblait surtout apte aux œuvres de pure imagination, sans subordination à la réalité; elle triompha dans la recherche mathématique.

Iată deci până acum două particularități esențiale, care se abat de la noțiunea vulgară de savant: aparența exterioră și metoda de lucru. Dar nu este numai atât.

Chiar opera însăși a lui Poincaré prezintă particularitatea de a nu avea șlefuiala caracteristică operilor matematice definitive; toate lucrările sale au avut nevoia de a fi reluate. Memoriile fundamentale asupra funcțiilor fuchsiane, publicate acum treizeci de ani, continuă și astăzi a forma obiectul de preocupare al școalei germane de sub conducerea d-lui Felix Klein, poreclită „die Uniformisierungsschule“, și totuși, nici până acum nu se știe dacă „die Poincaré'sche Reihen reprezintă funcțiuni efective în toate cazurile necesare, sau sunt identic nule. Demonstrațiile date de Poincaré adesea sunt incomplete sau nesuficiente. Așa de pildă, Poincaré avea de stabilit o formulă nouă și importantă în teoria ecuațiilor integrale: pentru aceasta, trebuiau considerate două cazuri, după cum valorile caracteristice ale ecuației sunt simple sau multiple. Poincaré lasă pur și simplu la o parte cazul complicat al valorilor multiple și stabilește formula numai pentru valorile caracteristice simple; cu toate acestea sentimentul său de continuitate nu-l înșelase, formula e adevărată în toate cazurile.

Un alt exemplu, care va căpăta o celebritate tragică. În vestitul memoriu asupra problemei celor trei corpuri, premiat de regele Peninsulei Scandinave, demonstrația rezultatului fundamental avea o lacună, care l-a chinuit zadarnic până la sfârșitul vieții. Ultima sa lucrare publicată anul acesta în numărul de Martie din „Circolo Matematico di Palermo“ ne dă sub o formă astăzi dureroasă, această confesiune. După ce ne anunță punctul slab al demonstrației și mărturisește că n-a fost încă în stare să învingă dificultatea, cu toate străduințele sale zadarnice, Poincaré încheie astfel introducerea:

„Il semble que dans ces conditions, je devrais m'abstenir de toute publication, tant que je n'aurais pas résolu la question, mais après les inutiles efforts que j'ai faits pendant des longs mois, il m'a paru que le plus sage était de laisser le problème mûrir, en me reposant durant quelques années; cela serait très bien si j'étais sûr de pouvoir

le reprendre un jour, mais à mon âge je ne puis en répondre...."

Citind cu emoțiune aceste rânduri, neobișnuite într'un memoriu științific, parcă am avea dreptul să spunem că Poincaré, omul tuturor intuițiilor, a avut până și intuiția morții sale!

Considerat deci chiar în producția sa, Poincaré nu are meticulozitatea profesionistului științific. Lui Poincaré nu-i plăcea să-și piardă vremea ca să cizeleze raționamentul matematic care era pentru dânsul de multeori numai o formă de exprimare a înlănțuirii de idei, iar nici de cum un scop sau un instrument de cercetare; nici epuizarea logică a unui rezultat nu era preocuparea sa de căpetenie. Din acest punct de vedere Poincaré face impresia unui căutător de diamante, care după ce găsește în fundul pământului, diamantul încă înegrit și murdar, îl aruncă celorlalți tovarăși zicându-le: Luați-l voi și-l șlefuiți, eu mă duc mai departe după altul. D-l Borel a caracterizat cât se poate de bine această latură a personalității lui Poincaré, când a zis că: „Poincaré est plutôt un conquérant; il n'est jamais un colonisateur". Cu toate acestea, rare ori să se fi înșelat Poincaré, mai ales în enunțarea rezultatelor generale care domină capitole întregi din ramurile variate ale Științei matematice. Sentința „Das hat Poincaré bewiesen" are pentru Germani clangul unei vorbe biblice.

În sfârșit voi relua din biografia sa, că școlarul Poincaré a fost „un fort en thème", a avut tot soiul de premii onorifice și de succese scolastice. Talentul său literar a fost tot așa de apreciat pe băncile școlii, ca și priceperea sa matematică. Poincaré a avut chiar veleități de creație juvenilă literară, fiindcă după expresia lui Frederic Masson „en véritable Lorrain" a trebuit să scrie o tragedie în cinci acte despre Jeanne d'Arc.

În resumat: școlarul are aptitudini literare pronunțate, omul de societate este distrat și lipsit de ordine metodică, iar savantul n'are meticulozitatea răbdării științifice obișnuite.

Ca să relievez mai bine toate aceste particularități strânse la oaltă, le voi prezenta sub forma paradoxală următoare:

Poincaré a fost un artist în înțelesul superior al cuvântului. El a fost antipodul omului de știință, așa precum este astăzi înțeles acest cuvânt de opinia publică. Poincaré n'avea drept suflet o tablă de logaritmi cu șapte zecimale, după plastica expresiune a lui Nordmann; în sufletul său sbuciumat, licărea flacăra genialității creatoare.

Aceste afirmațiuni au nevoie de lămuriri; or ele ating frontiera dintre artă și știință. De aceia sunt nevoit să fac o incursiune în domeniul filozofic, incursiune pe care o fac cu rugămintea de a mi se ierta diletantismul unei educații nesistematice.

* * *

Opinia publică s'a obișnuit cu ideea unui antagonism ireductibil între artă și știință. Pentru marele public, spiritul științific este negația însăși a artei: lumina clară a artei strălucește în umbra severă a științei. Această concepție impresionistă își găsește lămurirea în tendința de simplificare, în nevoia adâncă pe care omul o simte ca noțiunile sale fundamentale să fie clare și simple.

Unul din criteriile principale pe care-l vom găsi la baza clasificărilor mari omenești, este acela pe care-l dă caracterul static ori dinamic al fenomenelor clasificate. Dacă analizăm cu atențiune concepția generală despre știință față de artă, vom fi surprinși să constatăm că ceea ce crează diferența aparentă ireductibilă între ele, este tocmai caracterul static al științei, față de aparența dinamică a artei. «La science est un regard éternel ouvert sur des immobilités». Știința constituie totalul fenomenelor pe care omul le-a prins în lanțurile robiei eterne, este ansamblul faptelor sclave care ascultă cu supunere absolută de voia capricioasă a omului.

Arta din potrivă: Ea e o goană necurmată a omului după năzuinți neînțelese dar tangibile intuiției sufletești, operele

de artă sunt licăririle la lumina cărora întrezărim, în clipa unui fulger, haosul misterios al vieții.

Așa dar, pe câtă vreme noțiunea de știință s'a identificat cu sentimentul de utilizare practică și sigură pe care ea îl inspiră omului, opera de artă radiază încă în jurul ei o parte din efortul și neliniștea frământării care i-a dat naștere.

Efortul creator științific, de o intuiție dificilă, este covârșit de celelalte caractere originale ale operei de știință, care capătă astfel o aparență statică. Din potrivă, opera de artă stimulează în orice om energia creatoare a însăși înțelegerii sale; pentru a fi înțeleasă, opera de artă trebuie trăită cu o intensitate care e tocmai măsura acestei înțelegeri.

Există deci o diferență de fază în concepțiile noastre despre artă și știință, care deformează relația adevărată între aceste două produse ale activității omenești, și dă uneia un caracter static, celeilalte un caracter dinamic. Pe câtă vreme problema științei depinde de teoria cunoștinței iar armele specifice ale savantului ar fi observația și logica, din potrivă problema artei e în strânsă legătură cu aceea a intuiției, iar resursa de creațiune artistică ar fi inspirația.

Vreau să arăt că această concepție este incompletă până într'atât încât e falsă. Adevăratul creator în artă ca și în știință este supus aceluiaș sbucium sufletesc și lucrează prin mijloace intelectuale identice. Într'un cadru filosofic Shakespeare stă mai aproape de Poincaré decât de Zola.

Pentru ca să ne fixăm ideile și pentru ca să avem un punct precis de plecare, este comod să intrăm în atmosfera unei școli filosofice și să adoptăm teoria ei. Mărturisesc că în Metafizică sunt mai pragmatic ca ori unde; întocmai ca și o teorie de Fizică-Matematică, o teorie filosofică este utilă și interesantă pentru că ne pune la dispoziție un lan-gaj precis și consequent cu ajutorul căruia vom putea exprima relațiile dintr'o anumită clasă de fenomene, aci fe-

nomenele conștiinței. În aceste condițiuni și fiindcă avem libertatea alegerii, ne vom adresa filosofiei care este astăzi la modă, la sistemul pe care Bergson îl expune cu atâta eleganță și succes în cursul său de la Collège de France.

Iată mai întâi în rezumat și în măsura care ne interesează pe noi, sistemul școalei moderne franceze:

După Bergson, la baza conștiinței noastre, stă ca organ fundamentul de activitate, intuiția, formă superioară a instinctului. Cu ajutorul intuiției, conștiința îndeplinește funcțiunea sa organică de a crea concepte; crearea conceptelor este activitatea caracteristică și originală a conștiinței umane.

Rezultatul acestei activități, adică ansamblul conceptelor create formează langajul. Studiul și ordonarea acestui ansamblu alcătuiește problema cunoașterii iar instrumentul de cercetare se numește judecata. Problema cunoașterii anglobează într'ansa și știința, fiindcă aceasta n'are nimic altceva în vedere decât cunoașterea raporturilor exacte între o anumită clasă de concepte.

Însă este evident că ansamblul inert al conceptelor va alcătui o imagine cu totul rudimentară a realității vieții. „L'ensemble des concepts est un monnayage de l'intuition en éléments à titre fixe, la création d'un numéraire intellectuel facilement maniable“. Diferența dintre acest ansamblu și realitatea vieții e ca dela numerabil la continuum. În aceste condițiuni știința chiar generalizată constituie o cunoaștere cu totul imperfectă a realității vieții, fiindcă domeniul său de activitate e un domeniu derivat alcătuit din produsele inerte, elaborate de funcțiunea psihică. Adevărurile decretate de ea sunt relative; ele ar forma o triangulație logică aruncată pe pojghița superficială care învăluie realitatea complexă a vieții.

Savantul nu ne dă prin urmare la connaissance du réel. Cine va putea atunci prinde ritmul adevărat al vieții? Filosoful, răspunse Bergson. Și ce mijloace va întrebuința el pentru aceasta? Intuiția. Intuiție, da, însă intuiție filo-

sofică, ceea ce nu e tot una cu intuiția estetică, care creează operele de artă. Intuiția filosofică este de calitate superioară; e intuiția unei conștiințe care are educație științifică completă, care se călăuzește și se controlează cu rezultatele științei. Filosoful definit de Bergson ar fi deci un artist savant; calificativul de savant este indispensabil fiindcă el îl diferențiază de „artifex vulgaris“.

Ajunși aci, ne putem pune imediat întrebarea dacă Poincaré n'ar realiza tipul acestui om superior definit de Bergson. Poincaré n'ar fi oare exemplul concret al artistului savant după formula lui Bergson?

Până acolo nu voi merge să'l arunc pe Poincaré în brațele artei și a filozofiei. Dacă ne place să glumim cu cuvintele, am putea să vorbim alături de artistul savant și de savantul artist. Suntem liberi să o facem, cu condiție ca acest nume să reprezinte o definițiune clară și precisă. În acest caz cuvântul ar fi fericit fiindcă ne-ar prinde conținutul într'un contur care se reliefează și mai bine prin suggestia unui contrast. Pentru a ajunge la o asemenea definițiune e nevoie să strângem ceva mai de aproape sistemul lui Bergson și iată cum.

Am spus mai sus că funcțiunea specifică a conștiinței este crearea conceptelor. Aceste concepte se nasc prin condensarea reprezentărilor sensoriale. La rândul lor, conceptele încheiate din contactul imediat al vieții, formează un ansamblu care este supus și dănsul unui proces de concentrare analog cu acel pe care-l încearcă reprezentările senzoriale. Procesul de condensare dă o clasă nouă de concepte având un caracter superior de abstracțiune; un matematician ar spune că sunt punctele limite ale primului ansamblu. Aceste concepte de ordin superior se condensează și ele la rândul lor; din condensare în condensare din sinteză în sinteză, ajungem la noțiunile cele mai abstracte care ar constitui ansamblul derivat de ordinul cel mai înalt pe care mintea omenească, în starea ei actuală este în stare să-l elaboreze; în acest din urmă ansamblu

se găsesc și noțiunile abstracte fundamentale ale științelor matematice.

Marea majoritate a acestor concepte superioare au fost făurite din timpuri imemorabile la para vieții și formează de fapt armătura gândirii și a vieții umane. Frumosul, adevărul ori iubirea, conceptele sociale ca religia și libertatea socială, noțiunea de stat ori de disciplină socială sunt azi proprietatea sigură a omenirii. Am zis omenire, nu oameni fiindcă fiecare om, luat în parte are într'un grad anumit, care e tocmai măsura cultivei sale, înțelegerea și asimilarea acestor concepte de ordin superior.

Cum aceste concepte regulează întreaga noastră viață omenirea trebuie exercitată, educată în această direcțiune pentru ca asimilarea să câștige în adâncime, iar cunoașterea raporturilor de legătură în ansamblul general al conștiinței să-și mărească precisiunea. Aci apare rolul social al artei.

Considerată din acest punct de vedere, arta își realizează menirea sa esențială atunci când izbutește să prindă sub formă concretă tipurile sintetice idealizate, din care se alcătuește galeria permanentă a literaturii omenești. Faust, Romeo sau Harpagon, Don Juan sau M-me Bovary sunt astăzi unități precise de măsură, unități umane, produse prin sinteza creațiunii artistice și intrate în uzul vieții zilnice.

Aceasta este arta prinsă în momentul esențial de creațiune, producând materialul care alimentează domeniul său definitiv, domeniul artei clasice; Shakespeare, Goethe sau Moliere, sunt artiști creatori în înțelesul precis al cuvântului. Dar până la perioada creațiunii definitive, înainte de încheierea sintezei artistice, o activitate preliminară, formidabilă, se desfășoară pentru a pregăti materialul brut din care se va plămădi noul simbol, sau care va ajuta la evoluția celor deja existente. Aci își găsește locul activitatea cinstită a producătorilor sinceri cari înfăptuiesc, împinși de acel îmbold lăuntric repercutat în fiecare individ de ritmul general al vieții. Zola ne dă exemplul tipic al acestui

gen de artist observator. Activitatea sa uriașă are o valoare documentară neprețuită, însă e lipsită de relief necesar operelor de artă definitive, tocmai din cauza caracterului exagerat de minuțiositate cinematografică. E adevărat că figura proletarului modern în cadrul unei generații întregi constituie un progres pe care opera lui Zola îl realizează negreșit față de „La Comédie Humaine”; nu știu însă dacă bronzul lui Meunier n'a redat într'un mod mai sintetic, simplitatea artistică și nobleța tragică a muncii moderne, de cât întreaga colecție de statistică literară a familiei Rougon-Macquart!

În afară de aceste opere de artă care se înșiră pe panta naturală a creațiunei artistice, există o întreagă producție care este și dânsa numită tot artistică dar al cărei mobil creator este spiritul de imitație. Un exemplu precis în această privință ni-l dă teatrul contemporan francez. Fără îndoială că, din școala lui Dumas-fils, trebuie să punem pe Bataille și Bernstein, de asupra Caillaveților care inundă afișele teatrelor parisiene cu piese dozate «d'après la dernière recette en vogue.» Dar și la acești autori, un observator atent va întrezări imediat dozarea savantă a efectelor de scenă și va rămânea surprins de prețiozitatea rafinată a mijloacelor artistice care concură în mod artificial la producerea unui efect.

La acest nivel, opera de artă devine alimentul cotidian, pâinea cea de toate zilele care se fabrică după o rețetă agreată, pentru hrana artistică a omenirii. Această producție are însă o durată efemeră, ea întovărășește până înăuntrul mormântului, generația pe struna căreia și-a vibrat melodia, întocmai ca acele vechi cântece de iubire pe care le mai iregonează bătrânii în clipele lor de duioșie sentimentală. Artiștii aceștia întrețin intuiția artistică generală și vulgarizează astfel arta stabilind continuitatea dela o generație la alta; am putea să-i numim artiști vulgarizatori.

De aci înainte ne scoborâm mereu; intrăm în beletristica

vulgară unde arta devine o meserie, iar condeii o simplă unealtă. Am ajuns la frontiera comercială a artei, la artiștii comerciali și aci este bine să ne oprim.

Intr'un tablou sinoptic absolut analog se poate infățișa și activitatea științifică. În primul rând apar strângătorii de material brut, poporul laboratoarelor, acei cari într-o concepție antropomorfică a științei, ar corespunde simțurilor sale fizice. Acești savanți experimentatori acumulează din cunoașterea exactă a fenomenelor, un material enorm de fapte care trebuie sintetizat în mod necesar. Resultatul unei sinteze științifice e definiția precisă a unui cuvânt nou. Cuvintele de energie și travalu, de vitesă și moment de inerție, de atom și electron, sunt produse de sinteza științifică. Cât timp și ce eforturi enorme au cerut însă aceste sinteze! Până la Galileu, omenirea n'a fost în stare să prindă sfera noțiunii de vitesă! Cine cunoaște istoricul mecanicii știe câtă trudă s'a cheltuit până la Huyghens pentru a se degaja noțiunea momentului de inerție. Și în privința chiar a noțiunii de forță, câtă caznă are și astăzi un om cult pentru a înțelege că un aeroplan stă pe un suport de vitesă!

Iată deci rolul științei. Pregătirea și sinteza unor anumite concepte pe de o parte; studiul aprofundat al legăturilor de depedență pe de altă parte; produsele specifice ale acestei activități sunt noțiunile și legile științifice. Artă se deosebește deci de știință numai prin natura conceptelor de preocupare; partea abstractă a activității sale este însă aceeași. Din această cauză analogia se continuă mai departe. Alături de savanții experimentatori și de cei creatori, avem și savanți vulgarizatori: e masa numeroasă a Gelehrților de treabă care umple marile periodice cu beletristică științifică spre a antrena tinerele generațiuni; din când în când un Kant, un Curie, un Poincaré se scoboară în această lume și aduce un nou material de triturat, un nou suflu de viață. Vin în sfârșit după aceea și savanții comerciali, automații științei cari știu aplica cu precisiune rețetele științifice, aceia pe cari marele public îi înțelege și îi apreciază.

Clasificarea pe care am schițat-o astfel are o bază filosofică fiindcă pentru a o stabili ne-am folosit de fondul abstract al activității umane, independent de natura specială a conceptelor cari formează obiectul fiecărei activități în parte.

În acest cadru general, dacă rezumăm, apar deci în prima linie artiștii observatori alături de savanții din laborator. Aceștia lucrează cu intuiția brută, cu blocul reprezentărilor sensoriale directe; opera lor reprezintă «la recherche du discontinu physique». Regnault în știință și Zola în artă pot servi ca exemple tipice de acest fel.

După aceștia și deasupra lor vin artiștii și savanții creatori în înțelesul superior al cuvântului, așa numiții oameni de geniu. Aceștia lucrează cu intuiția conceptelor derivate de ordin superior; sunt spirite cu o putere de sinteză specială la care conceptele elaborate au vitalitatea conceptelor fizice. Ei puisează din rezervoarele vieții la un etaj mai sus, în acel *eu* subliminal, care ar trebui din potrivă să se numească *eul* supraliminal al individului. Shakespeare și Newton mi se par cele mai frumoase exemple de asemenea genialități creatoare. Aci figurează și Poincaré. Efortul de abstracțiune necesitat de această activitate, îndepărtează însă de lumea realității; el crează o lume nouă, *eul* supraliminal care pune stăpânire pe cea mai mare parte din energia individului. De aci aerul de absență și de distracție al acestor oameni. Poincaré e o pildă vie și sinceră a acestei dedublări; nimeni n'a descris cu mai multă precizie și sinceritate de observație, travaliul *eului* supraliminal ca Poincaré. Descoperirea funcțiunilor fuchisane pe care am schițat-o mai sus, va rămâne de sigur un exemplu tipic în această privință.

În sfârșit, în clasa următoare, se grupează acei cari utilizează drept instrument de creație, observația judicioasă și înțelegerea adâncă a însăși operelor de artă sau știință; factorii esențiali cari ajută la producție, sunt aci spiritul de imitație și plăcerea de exteriorizare. Școlile în artă și în ști-

ință sunt alimentate din aceste elemente. Și acum am ajuns la frontiera comercială unde cum am spus iarăși ne oprim.

Clasificarea aceasta ne dă elemente suficiente pentru a prinde sfera cuvântului de savant artist: ar fi savantul creator din a doua clasă, a celui care lucrează cu intuiția blocului de concepte superioare. Ajunși însă aici, am impresia că numai avem nevoie de o nouă definițiune.

Paradoxul Doctorului Toulouse se explică și el lesne acum. Zola și Poincaré fac parte în cadrul filosofic din două clase diferite. Zola aparține primei clase, a acelor strângători de material, la care valoarea constă în scrupulositatea observației. Poincaré aparține însă clasei următoare a acelor care observă și creează în lumea conceptelor superioare.

În sfârșit diferența de fază despre care vorbeam mai sus în ceea ce privește concepția umană de artă și știință, constă în obișnuința pe care am luat-o de a înțelege și aprecia știința prin produsele automatismului industrial prin urmare în ultimul studiu de laborare. Din potrivă arta este prinși și înțeleasă de marele public tocmai în primele sale perioade fiindcă fiecare individ își are activitatea sa inconștientă de observație artistică. Dacă considerăm însă și arta în ultimul său studiu, arta clasică, vom observa că și ea devine indiferentă marelui public, tocmai fiindcă își pierde suflul dinamic al efortului de creațiune și capătă în schimb aparențe inerte a unui produs definitiv.

O chestiune cu care voi încheia acest studiu și pe care o voi atinge mai mult în treacăt este referitoare la reacția sentimentală a activității științifice. Există sentiment estetic în știință?

Răspund hotărât că da, fiindcă noțiunea acestui sentiment este de natură filosofică și prin urmare în accepția sa generală el trebuie să se aplice întregii activități umane. Analiza sentimentului estetic din acest punct de vedere, conduce la reflexiuni interesante pe care le voi desvolta poate altădată.

Se poate însă răspunde într'un mod mai practic, dacă pornim pe cale experimentală și circumscriem întrebarea. Calitățile de simetrie, de eleganță, de varietate armonică sunt calități abstracte care deșteaptă de sigur sentimentul estetic. Aceste calități se întâlnesc în științele matematice?

Iată un pasaj în care Poincaré își exprimă lămurit părerea sa în această privință :

„Les adeptes des mathématiques y trouvent des jouissances analogues à celles que donnent la peinture et la musique. Ils admirent la délicate harmonie des nombres et des formes; ils s'émerveillent quand une découverte nouvelle leur ouvre une perspective inattendue; et la joie qu'ils éprouvent ainsi n'a-t-elle pas le caractère esthétique, bien que les sens n'y prennent part? Peu de privilégiés sont appelés à la goûter pleinement, cela est vrai, mais n'est-ce pas ce qui arrive pour les arts les plus nobles?“

Poincaré merge și mai departe. El socotește sentimentul estetic chiar drept factor esențial necesar creațiunei științifice. Vorbind de alegerea faptelor în cercetările științifice Poincaré spune că triajul faptelor se face în primul rând după simplitatea și frecvența lor; pentru aceasta însă, savantul are nevoie de o sensibilitate specială:

„On peut s'étonner de voir invoquer la sensibilité à propos des démonstrations mathématiques qui, semble-t-il, ne peuvent intéresser que l'intelligence. Ce serait oublier le sentiment de la beauté mathématique, de l'harmonie des nombres et des formes, de l'élégance géométrique. C'est un vrai sentiment esthétique que tous les vrais mathématiciens connaissent. Et c'est bien là de la sensibilité“ (1). Și în altă parte încheie:

„Ainsi c'est cette sensibilité esthétique spéciale qui joue le rôle du crible délicat dont je parlais plus haut et cela fait comprendre assez, pourquoi celui qui en est dépourvu ne sera jamais un véritable inventeur“. (2).

(1) Valeur de la Science. pag. 139.

(2) Science et Méthode pag. 57 și 59.

În termeni lămurii, Poincaré socotește prin urmare sentimentul estetic drept factor *indispensabil* pentru invenția matematică. Acest răspuns precis aruncă și mai multă lumină asupra personalității artistice a lui Poincaré și justifică astfel întrebarea de mai sus.

* * *

Ultima dată l-am văzut pe Poincaré la Roma, în parcul villei de Medicis. Alături de nepotul său, fiul filosofului Boutroux, Poincaré pe atunci bolnav, se plimbă încet prin aleile singuraticale ale parcului, în acel decor discret de poezie și verdeață care ascunde parcă un chioșc permanent de rendez-vous între arta modernă și arta antică.

Se plimbă încet, cercetător, oprindu-se din loc în loc, privind neconținut în jurul său; parcă ar fi căutat ceva. Și atunci am avut înaintea mea o viziune ciudată. Mi se părea că, unchișorul brațului nepotului, prezentul cu cărja viitorului, veniseră să caute pe acea sfântă bucată de pământ, un loc pentru o nouă lojă, loja acelei științe pe care nimeni dela Platon încoace n'a înțeles-o mai larg și n'a iubit-o cu mai multă pasiune decât Poincaré.

Locul pe care l-a căutat atunci, alături de omul generației următoare, Poincaré nu l-a găsit. Și cine știe câte generații vor mai trebui să aștepte până ce estetica conceptelor științifice va putea fi la îndemâna omului, cel puțin așa precum îi este astăzi estetica unei simfonii muzicale. Acel om va fi față de noi un supra om; la înfăptuirea acestuia Poincaré va avea infinit mai mult merit decât Nietzsche, pentru că personalitatea sa a fost cel puțin întruparea fugitivă dar reală a unui ideal uman zdrobit de inerția conștiinței actuale, dar totuși strălucitoare de lumina zorilor viitoare.

TR. LALESCU

C. NEGRUZZI ȘI M. KOGĂLNICEANU

(CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIILE LOR)

Intr'un articol apărut la pp. 1231—2 din No. 11 anul XLV (1911) al „Convorbirilor literare” și intitulat „*Un document privitor la surghiunul lui M. Kogălniceanu*”, d-l N. Cartoian, autorul aceluși articol, aduce, după rapoartele consulului austriac din Iași, Eisenbach, amănunte noi despre motivele și împrejurările în cari a fost surghiunit M. Kogălniceanu la mănăstirea Râșca din județul Suceava.

Cu ocazia ceea d-l Cartoian amintește că în copiile dela Academia Română, făcute după rapoartele lui Eisenbach, ale căror originale se află în arhivele statului din Viena, nu se află raportul cu data din 7 Iunie 1844 și în care sunt induse motivele confiscării la Viena a pașaportului lui M. Kogălniceanu, care voia să călătorească în primăvara anului 1844 la Paris. Cercetând originalele rapoartelor lui Eisenbach, n'am dat nici eu peste raportul din 7 Iunie; directorul arhivelor Statului mi-a comunicat că actele mai importante, cari conțin secrete de stat, încă nu pot fi puse la îndemâna cercetătorilor. Am dat însă, cu acest prilej, peste un raport a lui Eisenbach, care raport conține unele amănunte biografice, relative la C. Negruzzi și M. Kogălniceanu, după întoarcerea acestuia din surghiun.

Consulul Eisenbach, în raportul său din 27 Dec. 1844 N. 219 C, îi scrie lui Metternich, că Vodă Mihalache Sturza l-a surghiunit pe C. Negruzzi la o moșie a acestuia din apropierea Iașilor, din cauza unei povești, „*Toderică*”, apărută în N-rele 10 și 12 anul I din „*Propășirea*” lui Kogălniceanu. Consulul ne spune că „*Toderică*” a fost tradus

și localizat de Negruzzi după o poveste dintr'un jurnal francez pentru copii. Imediat după apariția poveștii cu pricina, Eisenbach, cu toate că eră convins că „Toderică“ nu-i o scandală împotriva „religiei și a guvernului,“ totuși i-a trimis lui Metternich spre aprobare toate numerele din „Propășirea,“ inclusive No. 13. Censura austriacă a scris pe ele „*admittitur*“ și le-a clasat printre publicațiile permise în Austria.

Pedeapsa aplicată lui C. Negruzzi a produs între ieșeni o nemulțumire generală, cu atât mai mult că dela apariția poveștii amintite trecuseră vr'o nouă luni de zile, fără ca ea să fi fost oprită de censura din Moldova.

Intervenind consulul rusesc Kotzebue la Vodă Mihalache Sturza, acesta-i amnestiă pe ambii scriitori, C. Negruzzi și M. Kogălniceanu. Surghiuniții se întoarseră la Iași, unde au fost primiți cu entusiasm de prietenii lor, cari începuseră să murmure împotriva ocărmuirii despotice alui Vodă, încurajați fiind, pe ascuns, și de către consulul rusesc. Sototeala lui Mihalache Sturza, prin exilarea lui Negruzzi și Kogălniceanu, se dovedi deci greșită.

Intors la Iași, Kogălniceanu, căruia i s'a fost închis tipografia și s'a interzis să mai scoată „Propășirea,“ văzând că nu-i este permis nici să facă avocatură, ceea ce-l lovia chiar în existența sa, ca să scape de spionarea și neconținută persecuție din partea agenților lui Sturza, se exprimă în fața consulilor Eisenbach și Kotzebue că vrea să părăsească Moldova și să devie cetățeanul altui stat. Amândoi consulii îl sfătuiră să renunțe la planul acesta, mângâindu-l cu speranța că Vodă îi va permite să exerciteze avocatura și să editeze „Propășire,“ cu condiția însă ca să nu mai combată așa de vehement politica lui Vodă cu vorba și cu peana. Kogălniceanu le promise că va fi mai moderat.

Iată raportul lui Eisenbach:

„Gleich dem moldauischen Litteraten Cogalnichan, welchem vor ungefähr zwei Monaten ein Mönchskloster zum Aufenthaltsorte auf unbestimmte zeit angewiesen worden

war, ist auch vor Kurzem der Director des Finanzdepartement Hr. Negruzzi, gleichfalls Litterat, angeblich wegen einer von ihm verfassten und in den hier gedruckten Blättern No. 10 und 12, 1-ter Jahrgang, für Geschichte und Litteratur, erschienenen Erzählung zur Strafe auf sein Gut nahe bei Jassy verwiesen worden. Diese Erzählung führt den Titel „Thoderika,“ beruht auf einem Volksmärchen und ist vom Hrn Negruzzi aus einem französischen Kinder-Journale in das moldauische übersetzt worden; dass darin nichts Anstössiges wider Religion und Regierung liege, erhellet zur Genüge aus dem Umstande, dass, wie Euere Durchlaucht mittels verehrlichen Rescriptes vom 10 d. M[ona]ts Zahl 9388 mich zu verständigen geruhten, gedachtes Blatt für Geschichte und Litteratur, dessen Nrn bis inclusive No 13 ich Hochdemselben mit Bericht vom 3-ten Mai l. J-s ehrehrbietigst unterlegt hatte, von derk. K. Censur-Hofstelle mit *admittitur* erledigt und in die Verzeichnisse der erlaubten Werke aufgenommen worden ist; die über Negruzzi verhängte Strafe gibt hier umsomehr zu sprechen, als der erwähnte Artikel *schon vor neum Monaten* erschienen und damals von hiesigen Staatscensur nicht beanständet worden war.

Die beiden Exilirten sind vor wenigen Tagen vom Fürsten—wie man erzählt auf die Fürbitte des H[er]rn von Kotzebue—begnadigt, wieder nach Jassy zurückgekehrt; sie werden nun von ihren zahlreichen jungen Freunden als die Märtyrer liberaler und patriotischer Gesinnungen gepriesen, während zahlreiche Klagen über das gegen dieselben von Seite des Fürsten und der Regierung geübte ungesetzliche und harte Verfahren laut werden, und der russische Consul als ihr Beschützer ercheint; und somit gerade der Zweck des Fürsten, welcher hierbei gewissermassen auf den Beifall der russischen Agenten rechnen zu dürfen glaubte, ganz vereitelt worden seyn dürfte.

Herr Cogalnichan, welcher während seines Exils einen beträchtlichen Schaden als Gutsherr und Eigenthümer einer Buchdruckerei (indem das Blatt für Geschichte und Litteratur, dessen Druck und Verlag er bisher besorgte, auf Befehl der Regierung eingegangen ist) erlitten haben will, und dem nunmehr auch die Advokatur untersagt ist, sieht sich jetzt aller Erwerbsmittel entblösst, und besorgt ausserdem einer fortwährenden Ueberwachung und Verfolgung von Seite der Regierung blossgestellt zu seyn; wes-

halb er in meiner Gegenwart dem Herrn von Kotzebue erklärte, dass ihm unter solchen Verhältnissen nichts übrig bliebe, als sein Vaterland zu verlassen und Bürger eines anderen Staates zu werden; wir trachteten jedoch ihn mit der Hoffnung zu beschwichtigen, dass der Fürst von seiner Strenge gegen ihn ablassen, und die Advokatur so wie die Fortsetzung des verbotenen Blattes ihm wieder gestatten werde, nur möge er sich seinerseits ruhig verhalten und die Politik des Fürsten sowohl mit der Zunge als mit der Feder schonen, was auch Cogalnicean für die Zukunft zu thun versprach".

[Din K. K. Haus Hof und Staatsarchiv; Berichte aus Iassy 1844. Eisenbach an Matternich. No. Raportului 219 C, litera d, Iassy 27 Dez. 1844].

I. GRĂMADĂ.

IN DRUM SPRE LUNA ¹⁾

...Cu ochi doar pentru Lună, au trecut zile fără să-mi vină în minte să mă plec spre fundul aerosfredelului și să mai privesc, prin geamul de jos, Pământul. Când mă hotărâii, cam cu remușcare, să văd ce mai face bătrânul, mirarea mea fu fără margini constatând că din Pământ rămăsese doar o jumătate, ca și cum s'ar fi tăiat în două drept la mijloc, cu satărul, globul nostru și ar fi picat cealaltă jumătate în abizul fără margini...

De fapt, era un fenomen cu totul simplu de umbră și lumină: după cumcei de pe pământ văd *Luna*, mofturoasa și cocheta, gătindu-se în fie ce seară cu o nouă haină de lumină, ruptă din soare, și hoinărind tot mai târziu noaptea, printre stele, pe Bulevardul ceresc al Zodiacului, tot astfel cei din Lună, dacă o fi oameni pe acolo, și în tot cazul eu, intrat în slujba ei ca subsatelit și dând cu dansa ocol Pământului, trebuia să văd pe bătrâna *Terra* gătindu-se veșnic cu câte o nouă rochie de lumină, plimbându-se pe acelaș Bulevard al Zodiacului, având faze la fel cu ale Lunei, dar mai mari și în sens invers: Pământul fiind plin când Luna e nouă și Pământul fiind nou când e Lună plină. Așa că, privind cum pe rând întâi Luna se interpune între Soare și Pământ până ce e silită să se coboare în dosul planetei de care depinde, pentru ca apoi Pământul să rămâie sus, în locul întâi, fiind el între Soare și Lună, ai fi zis că cele două globuri surori, ocolindu-se spiralic ca să se încălzească pe rând mai bine la Soare,

1) Fragment din romanul „Călătoria în lună a unui Român” (N.R.).

se joacă d'a batascunselea sub muștrarea dulce a razelor lui de aur.

De toată nostimada era, privind Pământul, să vezi cum continentele lui eșeau pe rând, trunchiate, din umbră, intrau în penumbră, apoi în plină lumină, reluându-și cu greu silueta cunoscută din hărțile oamenilor. Haz aveau și pachetele de nori, ca fâșii de vată, nu tocmai curată oblojind pământul ca pe un reumatic. Probabil că de prea multă igrasie—uscatul fiind încunjurat cu apă de trei ori prea multă—să fi căpătat podagră bietul pământ! Pe linia ecuatorului barem, pe unde plouă zilnic, era un întreg bandaj circular de vată de aceasta răsucită în jurul șalelor pământului ca de mână expertă a unui subhirurg de mahala cerească!

Disparația în umbră a unei jumătăți întregi din pământul ce jos îmi părea singur o lume și care acum nu numai că se tot ghemuia, dar se tot mânca de umbră; pe de altă parte umflarea discului Lunei, ce de jos abea ne pare cât o farfurie, într'un glob tot mai mare, pe care vedeai acum munți, cratere, funduri de mări în miniatură, pe care-l ghi-ceai că o să se mărească tot mai mult, ca să poți să umbli pe el, că o să crească până va deveni un pământ aproape tot atât de mare ca și cel-lalt, toate acestea mă făcură să-mi dau seama, în chip concret de nemărginirea îngrozitoare a Kosmosului. Mi se învederă întâi că Pământul nostru cel apoteozat de oameni e un fleac de minge glodu-roasă, îmi dădui seamă real de volumul uriaș al unui Jupiter, de mărimea enormă a Soarelui față de planetele sale, stropuri infime, improșcate din masa lui incandescentă într'un colțișor al lumii, cam în felul cum o roată de trăsură improșcă noroiul în lături, pricepui în chip concret că steaua aceea albă, sclipitoare ca un diamant ceresc, este nu punctul luminos ce s'aprinde noaptea pentru noi, microbi pământești, ci un soare, mai măreț și mai incandescent decât soarele nostru îmbătrânit, că din acel focar ultraincandescent scapără planete de foc, explodând la mi-

riade de kilometrii, creând sateliți; înțelesei clar că fiecare din stelele galbene ale cerului e câte un soare care ca și al nostru și-a pierdut din căldura primitivă și că în jurul fiecăruia gravitează acuma planete ce pot fi locuite ca și Pământul nostru or ca Marte sau Venus vecinele lui; pricepui concret că Aldebaran cel Roșu e un soare pe jumătate stins și că planetele desprinse din trupul lui acum câteva milioane de secole, au pierit de frig cum o să piară fatal și Pământul nostru căci totul se naște, trăește și moare în univers.

Precum ne pare de efemeră viața unui fluture, precum ne pare de scurtă viața unui cal sau a unui om, tot atât de efemeră e viața stelelor față de nemărginirea timpului și precum se nasc și mor pe fiecă secundă ființe pe pământ, tot astfel se crează și se distrug planete și stele în nemărginirea Kosmosului. Unic și veșnic e doar Creatorul, concentrator și radiator de viață, de la care a pornit lumea ntreagă ramificându-se tot mai mult într'o îngrozitoare difuziune: nebuloase, zeci de mii; stele: milioane; planete: triliarde și tot așa într'o progresie ultrageometrică înspăimântătoare până la ultimele subdiviziuni ale vieții și materiei: infuzoriul și atomul, tot atât de perfecte până în cel din urmă microscopic aspect.

Și când, urcând din nou cu mintea de la parazitul microbului, înapoi, pe toată scara cu trepte din ce în ce mai mici, până la astre, cugeți că ochiul omenesc, această minune care te face să crezi în nemurire, ochiul, care dintr'un punct al atomului nostru pământesc, poate trimite o rază de gândire până la steaua ce abea sclipește la marginea orizontului nostru stelar, când cugeți că ochiul, chiar înarmat cu telescopul, zărește doar o infimă parte din nemărginirea Creațiunii, și că de s'ar putea mută pe acea linie a orizontului său stelar, o nouă imensitate ar apărea minții lui vrăjite, o nouă porțiune din lume cu alte stele, alte planete, alte ființe, Dumnezeu știe cum făcute, creând și ele știință și murind, te simți atât de mic, atât

de umilit, ți se pare atât de ridicolă până și chiar lupta pentru a cuceri prin artă, prin cugetare, prin știință o fărâma de nemurire, vai atât de trecătoare, încât te simți mai bun, mai modest, și ai vrea să poți rupe din inima ta dreptatea și iubirea ce clocotește atunci puternic într'insa, să o svârli cu pasiune, ca o sămânță de fericire divină, în sufletul neamului tău, în sufletul omenirii întregi, pentru ca clipele puține ce-ți sunt date să trăiești pe pământul peritor ca și tine, să fie clipe de ideală fericire cari să transforme în paradis scurta viață pământească.

H. STAHL.

MUNCITORUL

*La răsărit, în fundul zării, mijește-o giană de lumină...
Aripa nopții obosită prin văi se strânge'nfiorată:
Tăcere-adâncă... Dar, cu'ncetul, lăsând sălaşu-i de hodină,
Se redeșteaptă svonul vieții la lupta vieții necurmată.*

*Pe-acelaș drum, unde-și purtase și tatăl vieața lui trudită,
Cu sufletul bătut de-obidă, pe-ogor sosește muncitorul:
Plecat, cu brațele'ncordate, își sapă brazda'nțelenită,
Din sânul căreia așteaptă de ani să-i rădă viitorul.*

*Căzut pe gânduri, sapă'ntr'una... Și, cum pe boltă, sfântul soare
Podoaba pletelor bogate acum pe fire-și răspândește,
Ca o răsplată, îi trimite, din slava lui strălucitoare,
O rază, care, surâzându-i, cu aur. sapă-i poleiește!*

A. MÂNDRU.

TEXTE GRECEȘTI PRIVITOARE LA NOI

Toată lumea știe, că istoria este reconstruirea și povestirea faptelor trecute; în schimb foarte puțini știu exact, prin ce anume operațiuni se ajunge la acest rezultat. În de obște se crede, că este suficient să ai izvoare, pentru ca, pe baza lor, să și reinviezi trecutul, făcându-l cunoscut și altora; în realitate, lucrurile nu se prezintă atât de simplu.

Materialul de care se servește istoricul este format de evenimentele trecutului, sau, cu termenul consacrat, de faptele istorice. Din capul locului e necesar să ne înțelegem asupra termenului *fapt istoric*.

O revoltă de stradă, clădirea unei biserici, sau un cutremur care risipește biserica, nu sunt fapte istorice; primul e un fapt social, al doilea un fapt arhitectonic, al treilea unul geologic. Câtă vreme noi luăm cunoștință de aceste fapte prin noi înșine, prin intuiție directă, fiecare din ele își păstrează caracterul său distinctiv. Dacă însă mai târziu, după săvârșirea faptelor, noi luăm cunoștință despre ele citind, spre pildă, undeva o descriere ori o povestire a lor, faptele în chestiune, cu toate că își păstrează fiecare caracterul său propriu, dar în același timp devin *fapte istorice*, deși nimic nu s'a schimbat în esența lor. Ele rămân tot așa de deosebite unele de altele, cum erau și înainte; ceea ce le apropie, ceea ce face să le dăm denumirea de *fapte istorice* este numai modul cum au ajuns la cunoștința noastră, așa încât putem spune că nici nu există o specie deosebită de *fapte istorice*, căci caracteristica de *istoric* nu izvorăște din chiar esența faptului,

ci numai dintr'o atitudine a minții noastre, adică din modul cum luăm cunoștință despre el.

Urmează așa dar că materialul tangibil cu care operează istoricul este constituit nu de chiar faptele trecute, ci de urmele pe cari le-au lăsat aceste fapte și cari se numesc *izvoare*.

Este lesne de înțeles că izvoarele pot fi de două feluri : sau *directe*, adică rămășițe materiale, rupte din însuși faptul istoric, sau *indirecte*, adică urme scrise, povestiri ale evenimentelor.

Izvoarele directe, de pildă un drum vechiu, o monetă, o ruină etc... se caracterizează prin următoarele două note : a) Prin ele înșile sunt mute, nu ne vorbesc, nu ne dau relațiuni amănunțite ; b) autorii lor n'au avut nici un moment intențiunea să lase o urmă istorică posterității ; scopul lor era cu desăvârșire altul decât cel istoric. De aci rezultă increderea necondiționată pe care o putem acorda izvoarelor directe, întrucât la ele nu intervine câtuși de puțin subiectivitatea unui suflet omenesc, care să întunece ori să falsifice faptul istoric. Cu alte vorbe, dela un izvor direct noi ne putem urca imediat la faptul istoric care i-a dat naștere, fără a mai supune izvorul la alte operațiuni critice.

Cu totul alta este situația istoricului față de izvoarele indirecte. Acestea au, ce-i drept, asupra celor directe avantajul de a fi mai bogate în amănunte, mai circumstanțiate, mai complete, în schimb însă au și o parte slabă, care trebuie mereu pusă în evidență, spre a preveni erorile de construcție istorică.

Un izvor indirect nu numai că nu face parte integrantă din însuși faptul istoric, dar nici nu este măcar o imagine, oricât de palidă, a faptului istoric. Intre descrierea, prin vorbe, a fazelor unei lupte și între o serie de clișee fotografice cari ar reprezenta aceleași faze, există o colosală deosebire. Nici clișeele nu fac parte integrantă, nu sunt urme materiale rupte din însuși faptul istoric, dar pe sticla

sensibilă s'a întipărit o imagine directă și completă a realității obiective, pe când narațiunea istorică nu conține nici măcar atât. Faptul istoric a lăsat o icoană mult inferioară celei de pe clișeu, ca exactitate și bogăție de amănunte, în sufletul observatorului de pe vremuri; această icoană, mai palidă sau mai luminoasă, după puterile suferințelor ale observatorului, se găsea acolo, în taința minții lui; dar izvorul indirect nu conține această icoană. Autorul narațiunii istorice s'a silit, târziu după înfăptuirea evenimentului, să reconstitue, cu elementele ce le avea în suflet, icoana faptului, iar ca să ne-o transmită, a alergat la singurul mijloc ce-i sta la dispoziție, anume: la o închiegare de vorbe și fraze, menite să deștepte în sufletele noastre, ceea ce se întipărise cândva în propriul său suflet. Narațiunea istorică este, de fapt, o înlanțuire de simboale menite să deștepte o icoană, dar nu e însăși icoana trecutului.

Pe când, prin urmare, dela un izvor direct ne putem urca imediat la însuși faptul istoric, fără nici o altă operațiune intermediară, la un izvor indirect se impun o serie de operațiuni prealabile, asupra cărora nu se poate insista în de ajuns, căci fără ele orice reconstruire istorică este factice și în marea majoritate a cazurilor nu poate duce decât la eroare.

Am înaintea mea un text. Dacă, din întâmplare, este chiar originalul scris de mâna autorului, atunci am cel puțin o garanție: închiegarea lexicală și stilistică este cea originală; deci punctul de plecare e sigur. Dar aceasta se întâmplă foarte rar; în imensa majoritate a cazurilor izvoarele indirecte ne sunt transmise printr'un număr oarecare de copii, mai mult ori mai puțin târzii. Este însă un adevăr axiomatic, și toți cei cari s'au ocupat cu textele vechi îl cunosc din proprie experiență, anume: *Nu există copie corectă*. Orice copie, mai ales dacă textul are oarecari proporțiuni, va conține greșeli. În acest caz, prima lucrare este purificarea textului și restabilirea alcătuirii lexicale și stilistice originale. Se înțelege că toată această ope-

rațiune este curat filologică și se face după criteriile și regule străine istoriei; de aceea și istoricii în genere nici n'o fac bucuros, nici nu prea pun preț pe ea, considerând-o ca ceva aproape inutil, pe când în realitate este o condiție sine qua non a criticei istorice. Uneori, această operațiune căreia i s'a dat cu drept cuvânt numele de *critică externă*, reușește pe deplin să restabilească textul original; alteori însă, ori nu izbuteste, ori rezultatele ei sunt, din punct de vedere istoric, nule. Aceasta se întâmplă atunci când criteriile externe lipsesc sau sunt insuficiente, iar criticul se vede silit să alerge la criterii interne, la înțelesul textului, spre a putea propune vreo coniectură. În acest caz istoricul neprecaut cade ușor într'un cerc vicios; e lesne de înțeles că o corectură numai atunci poate avea valoare istorică, când nu se bizue pe elemente interne, ale sensului, căci din momentul ce corectăm *forma* frazei bazându-ne numai pe *înțelesul* ei, noi facem de fapt o ipoteză, iar dacă apoi din fraza astfel corectată scoatem o anumită concluziune istorică, aceasta înseamnă că făurim o nouă ipoteză, care nu se bizue pe un fapt real, ci pe prima ipoteză, ceea ce păcătuiește împotriva unei elementare regule de logică. În astfel de cazuri nu ne este permis să utilizăm textul în chestiune ca izvor, nu ne putem răzimi pe el spre a face teorii și construcțiuni istorice.

Dar să presupunem că prima serie de operații critice a fost făcută: textul ce avem înaintea noastră, curățat de orice eroare, este tocmai textul original. El nu are nici o însemnătate istorică prin sine, ci numai prin icoana pe care o va deșteptă în sufletul nostru, și toată chestiunea este ca icoana pe care o vom avea noi, să fie la fel cu icoana autorului, fiindcă, în ultimă analiză, această icoană din sufletul autorului este, în specie, singura mărturie accesibilă a faptului istoric.

Orice eveniment este complex și se compune dintr'un mare număr de amănunte. Unele din ele au trecut neobservate, altele au izbit pe observatorul nostru prea puțin,

ca să le rețină: și unele și altele sunt pe veci pierdute pentru noi. Din tot complexul istoric au rămas de fapt două serii de note: unele, cari sunt relatate expres în izvorul nostru, și pe acestea le aflăm prin simpla lectură sau traducere corectă a textului; altele, pe cari autorul le-a observat, le-a reținut, dar nu le-a spus explicit, fie că nu-i convenea, fie că le credea inutile. Aci vine rolul *interpretării*, grație căreia mai putem afla amănunte implicit cuprinse în izvorul nostru. În puține vorbe, explicarea și tălmăcirea textului, așa numite *hermeneutică*, lucrare tot filologică, ne va permite să aflăm ce spune izvorul, prin urmare ce anume știa autorul izvorului din faptul istoric povestit de el.

Aci se cuvine să adaog o ultimă observare. Presupun că pe pământul Daciei Traiane se descopere o inscripție funerară, din care rezultă că un fost legionar s'a căsătorit cu o femeie dacă, a avut un număr de copii, a fost creștin și a murit la un anume an. Descifrarea inscripției ne dă acest prim rezultat. Dar istoricul, pe temeiul acestui izvor direct, mai poate trage concluziuni sigure, indiscutabile, reale, cu privire la lățirea creștinismului în Dacia până la o anume dată, la mersul procesului de romanizare, la viața socială ori economică etc... etc... Mărginirea acestor concluziuni va veni numai din realitatea obiectivă, din imposibilitatea de a mai găsi puncte de contact între izvorul în chestie și toată viața reală.

Să venim acum la izvorul indirect și să ne întrebăm dacă, după ce l-am corectat și l-am tălmăcit, îi putem aplica aceeași tratare ca și unui izvor direct. Oricine vede bine că, în faza în care am ajuns cu studiarea izvorului, aplicarea pomenitei proceduri este imposibilă. Inscripția în cheștiune și piatra pe care este săpată, sunt resturi reale ale unei stări de lucruri; o argumentare corectă, pe baza acestor resturi reale, va trebui cu necesitate să ne ducă la concluziuni tot reale. În schimb, izvorul indirect, în forma la care am ajuns după tălmăcirea lui exactă, nu

este o *realitate* ci o *mărturie* despre o realitate. Ce valoare are? Mai întâiu, nu știm dacă putem pune suficientă bază pe ea, dacă autorul ei n'a deformat-o cumvâ intenționat. Dar presupunând perfectă bună credință din partea autorului, dela mărturie până la realitate e încă o mare distanță. Ce garanție avem că autorul mărturiei a observat bine, a văzut exact, s'a informat precis, nu s'a înșelat singur, n'a fost îndus în eroare de alții? Trebuiește, prin urmare, o a treia serie de operațiuni critice, așa numita *critică internă*, spre a stabili veracitatea mărturiei, exactitatea observațiunii, lipsa de eroare, într'un cuvânt, spre a ajunge la concluzia sigură că mărturia izvorului se sprijine pe o observațiune corectă și riguroasă. Numai când am ajuns aci putem trata mărturia după aceleași criterii ca și un izvor direct, căci din punctul de vedere al evenimentului nu mai este deosebire între o observație bună și o urmă reală. Câtă vreme însă această operațiune n'a fost făcută, și pentru foarte multe izvoare indirecte nici nu se poate face, atâta vreme istoricul nu poate avea altă atitudine față de un izvor indirect, decât să-l privească drept o simplă mărturie și să se silească a afla cât mai precis ce anume a știut autorul izvorului. Mai mult însă nimic. Concluziunile istoricului vor fi îngrădite și ținute pe loc de însuși subiectivismul izvorului.

Din toate cele ce preced se desprinde, cred, următoarea concluzie: Nu este permis unui istoric să se servească de un izvor indirect, până ce mai întâi nu l-a trecut prin întreita cernere a criticei externe, a tălmăcirii și a criticei interne. Dacă lasă la o parte una din primele două lucrări, el se expune la eroare; dacă nu face pe a treia și totuși ia drept bune spusele izvorului, atunci se expune să făurească construcțiuni fantastice, pe care cel mai mic fapt nou le poate răsturnă din fundament (1).

• • •

(1) Pentru toate ideile expuse până aci, cf. Bernheim, *Lehrbuch der Histor. Methode* și Langlois et Seignobos, *Introduction aux études historiques*.

În paginile cari urmează voi eu cerca să dau două exemple din istoriografia noastră pentru ilustrarea spuselor de mai sus.

Cel dintău mare istoric al Grecilor, Herodot, într'una din lungile sale călătorii, după ce vizitase Asia Mică și Egiptul, Tracia și Macedonia, ajunge și prin părțile noastre, unde vizitează orașele grecești de pe coasta dobrogeană a Marii Negre precum și gurile Dunării. În fața bătrânului fluviu, Herodot este impresionat și de volumul de apă dar și de constanța debitului, comparativ cu Nilul; el caută explicarea faptului și o găsește în marele număr de afluenți puternici ai Dunării. Așa ajunge Herodot să pomenească o bună parte din apele tributare Dunării în cursul ei inferior; el ne spune numele a șase afluenți pe partea stângă, dintre cari cinci sunt, după spusa lui, ape proprii Scitiei, iar al șaselea, *Maris*, ese din țara Agatirșilor, adică din Transilvania, și se varsă în Dunăre (1). Unii, luându-se după asemănarea fonetică, au identificat pe Maris cu Mureșul, alții însă au susținut că este Oltul. Cel mai aprig și mai subtil susținător al acestei din urmă păreri a fost de sigur Hasdeu (2), care a adus în sprijinul ei o samă de argumente, dintre cari însă cel dintăi și cel mai tare este un pasagiu din istoricul și geograful grec Strabo (3). Iată-l în original și în traducerea română a lui Hasdeu: „*Περὶ δὲ τῶν αὐτῶν Μάρισος ποταμοῦ εἰς τὸν Δανούσιον, ὃ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμενον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.* — Prin Geția se varsă în Dunăre râul Marisus către care Romanii au înaintat toate cele necesare pentru război.“ Și îndată Hasdeu adaogă: „Romanii nu puteau ajunge la Mureș fără să fi intrat întâi în Tissa, mai mergând apoi în sus o bună bucată de loc. Marisos nu este

(1) IV, 48.

(2) Istor. Crit. p. 185 — 193.

(3) VII, 3, 13.

dar Mureșul, ci partea de jos a Oltului prin care se descarcă în Dunăre și până la care Romanii posedând deja Mesia, aveau ușa deschisă“.

Totuși acest loc din Strabo, pentru cititorul neprevenit, spune cu totul altceva. Nu vreau să insist prea mult asupra echivocului la care poate da naștere construcțiunea cam neingrijită a textului grec; după traducerea lui Hasdeu, Romanii au îndreptat către Marisos cele necesare la război. Dacă însă am adopta și în românește ordinea cuvintelor din grecește, ceia ce la drept vorbind nu ar fi rău de loc, atunci traducerea ar suna așa: Prin Geția râul Marisos se varsă în Dunăre, către care Romanii îndreptau etc... În acest caz Romanii îndreptau cele necesare către Dunăre, nu către Marisos, așa încât însăși baza argumentării lui Hasdeu dispare. Este însă un lucru și mai important în acest pasagiu, care în întregimea lui sună așa: „Râul Marisos se varsă în Danubiu, pe care Romanii transportau cele necesare pentru război; căci ei numeau Danubiu partea de sus a fluviului, dinspre izvoare și până a gherdapuri, care curge mai ales prin țara Dacilor; iar partea de jos a fluviului până la Mare, adică partea de pe lângă Geți, o numesc Istru“. De aici rezultă că Dunărea avea două numiri și anume Danubiu până la Orșova și Istru de aci până la mare; cât despre Marisos el se varsă în Danubiu, nu în Istru, prin urmare confluența lui cu Dunărea era în sus de cataracte, nu mai jos. De oare ce cataractele din Strabo nu sunt și nu pot fi altceva decât cataractele de azi, așa numitele gherdapuri, acolo unde fluviul rupe lanțul munților Carpați de Balcani, este evident că Marisos din Strabo ar putea fi identificat cu oricare afluent al Dunării până la T-Severin, dar nici într'un caz cu Oltul.

Hasdeu a discutat într'un alt loc (1) această a doua parte

(1) Istor. Crist. p. 244.

din pasagiul lui Strabo, dar a renunțat de bună voie la înțelegerea exactă a lucrurilor, de oarece credea că Strabo prin catafacte nu înțelegea gherdapurile, ci întreaga cotitură olteană a Dunării: o tălmăcire arbitrară și silită, pe care o sprijinește printr'o altă tălmăcire și mai arbitrară a unor vorbe din Herodot (1), unde istoricul grec vorbește despre cotitura Marii Negre dela Varna până spre Cavarna, dar pe care Hasdeu o transpune în plin continent, aplicând-o tot cotituri dunărene. Nu cred să existe în toată istoriografia noastră o pildă mai caracteristică de răstălmăcire a textelor, făcută de dragul unei construcțiuni preconcepute.

Trec acum la cel de al doilea exemplu, luat din istoricul bizantin Niketas Akominatos, mai bine cunoscut sub numele de Choniates.

Pe la mijlocul veacului XII trăia la Constantinopol faimosul Andronic Comnenul, văr bun cu împăratul de pe vremuri Manuil Comnenul, și om ale cărui isprăvi de tot felul ne sunt relatate de istoricii timpului cu foarte multe amănunte. Știm dela ei că Andronic era un bărbat voinic, frumos, deștept, vioiu la minte și la vorbă, dar aplecat numai la plăceri și la intrigi. Din cauza vieții lui prea libere, a legăturilor lui amoroase cu propria-i nepoată, a intrigilor politice de tot felul, împăratul Manuil, ascultând de pările curtenilor, dă ordin să arunce pe Andronic la închisoare, la anul 1155. Trei ani stătut el închis până ce, prin Decembrie 1158, reușind să scape, fuge în Asia, dar frigul îl silește să ceară adăpost dela niște țărani; aceștia îl recunosc, îl prind, îl predau împăratului care-l pune din nou la închisoare, unde de rândul acesta Andronic șade șase ani, până la 1164, când scapă din nou și apucă drumul spre Halici, unde domnia Iaroslav; în această călătorie el cade pe mâna unor Vlahi, cari voesc să-l readucă împăratului, dar Andronic îi păcălește și ajunge teafăr la Halici (2).

(1) IV, 99.

(2) Niketas Akominatos, ed. Bonn. p. 171.

Acest pasagiu, după cum relevază d-l Xenopol, era cunoscut chiar de Șincai, dar cel dintâi care s'a folosit de dânsul spre a combate pe Rösler și a dovedi, pe temeiul lui, existența Românilor în stânga Dunării încă dela mijlocul veacului XII, a fost Tomaschek. (1). Neavând la îndemână revista în care Tomaschek a publicat studiul său, nu pot ști exact în ce mod a tradus și a interpretat pasagiul în chestiune; destul însă, că această interpretare a fost apoi în totul admisă de istoricii noștri.

Așa, d-l Xenopol s'a ocupat în două locuri de acest pasagiu (2) și i-a dat interpretarea semnalată; iată cum îl redă d-sa în traducere: „el intrase acum în hotarele acestei țări (ale Galiției) și se credea ajuns în un loc de scăpare, când fu apucat de către niște Valachi, care prinseseră limbă despre fuga lui, și-l înapoiră la împăratul“. Iar mai jos adaugă: „Nicetas spune că Andronic fu prins îndată după ce trecu hotarele Galației (3).“ Pe baza acestei interpretări și în legătură cu faimosul document al lui Ivanco Rotislavovici, d-l Xenopol crede că Vlahii cari au prins pe Andronic sunt Românii din Moldova, cari locuiau prin părțile Tecuciului și Bârladului. Aceeaș traducere și interpretare o dă d-sa și în *Istoria Românilor*, încât nu-i nevoie să mai citez.

D-l Onciul (4), deși nu admite întinderea hotarelor Galiției până la Vaslui sau Bârlad, cum propune d-l Xenopol, totuși se unește cu d-sa în interpretarea izvorului; iată părerea d-sale: „Nicetas Choniates spune că Andronic Comnen, vărul împăratului Manuil, scăpând din închisoare și refugiindu-se în Galiția, a fost prins de Vlachi la hotarele Galiției și dat în mâinile împăratului“. Iar din întregul pasagiu, d-sa citează numai vorbele: τὸν τῆς Γαλιτίας ὁρίων λαβόμενος . . . συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων.

(1) Zeitschrift f. österr. Gymnasien, 1872 pp. 141—157.

(2) Teoria lui Rösler, pp. 119—120; Istor. Român. vol. I. pp. 561—2.

(3) Teoria lui Rösler, l. c.

(4) Teoria lui Rösler, Convorbiri Literare 1885; Originele princip. române, pp. 236—7.

În fine, d-l Iorga (1), deși nu traduce și nu discută pasagiul în amănunte, ci se mărginește să se refere ca el, totuși admite aceeași interpretare și spune că Vlachi (din răsăritul Munteniei) sunt pomeniți expres în izvorul nostru la această dată.

Cum vedem, toți cei cari s'au ocupat cu acest loc din Choniates, îi dau aceeași interpretare; și cu toate acestea, consensul unanim al istoricilor se sprijine pe o netăgăduită greșeală. Însă, înainte de a o arăta, este necesar să fac un mic excurs în sintaxa greacă.

Propozițiunile secundare, care poartă numele de *cauzale*, arătând cauza pentru care se întâmplă acțiunea principală, o pot arăta în două feluri: sau ca o cauză reală, obiectivă, pe care chiar autorul frazei o știe și o crede că este cauza cea adevărată; sau ca o cauză nesigură, închipită, ca un pretext ori ca o simplă părere, nu a autorului, ci a omului despre care e vorba în frază. Limba greacă avea multe mijloace spre a exprima propozițiile cauzele cu toate nuanțele lor; din aceste mijloace pe noi ne interesează acum numai unul, anume construcțiunea participială, în care participiul cauzal este precedat de o particulă; în această construcțiune, cauza reală se exprimă printr'un participiu însoțit de una din particulele *ἄτε*, *οἷα* sau *οἷον*; când însă cauza este subiectivă, când voim să exprimăm părerea sau pretextul, atunci participiul este precedat de *ὥς* (2).

Iată acum pasagiul respectiv din Choniates: 'Ἀλλ' ὅτε τοῦ δειμαίνεῖν ἀπεῖχεν Ἀνδρόνικος, ὥς ἦδη τὰς χεῖρας τῶν διωκόντων λαθῶν καὶ τῶν τῆς Γαλιτζίης ὀρίων λαθόμενος, πρὸς ἦν ὥς εἰς σῶζον κρησφύγετον ὄρμητο, τότε θηρευτῶν ἐπιπίπτει ταῖς ἀρκυσι· συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τὴν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑπηγάγετο, ἐς τοῦπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήνετο.

Analiza primelor două rânduri ne arată că avem două membre sintactice: a) Un membru temporal ἀλλ' ὅτε τοῦ

(1) Geschichte des rumän. Volkes I. p. 120.

(2) Riemann et Goelzer, Grammaire comp. du grec et du latin Syntaxe, pp. 678-9.

δειμαίνειν ἀπεῖχεν Ἀνδρόνικος — dar când Andronic a încetat de a se mai teme ; b) Un membru causal, ὥς ἦδη τὰς χεῖρας τῶν διωκόντων λαθὼν καὶ τῶν τῆς Γαλιτῆς ὁρίων λαβόμενος, compus din două porțiuni mai mici, egale și coordonate, în care avem două participii, λαθὼν și λαβόμενος, precedate de particula ὥς. După explicările de mai sus, acest membru nu poate însemna cauza *reală* pentru care dispăruse frica lui Andronic, ci o cauză *imaginară*, o părere a lui Andronic, și mai mult nimic. Conform regulei de mai sus nu putem traduce *fiindcă scăpase*, ori, *fiindcă intrase*, ci *ca și cum ar fi scăpat*, *ca și cum ar fi intrat*. În consecință traducerea întregului pasagiu va trebui să sune precum urmează: *Dar când Andronic încetase de a se mai teme, ca și cum ar fi și scăpat din mâinile celor cari îl urmăreau și ar fi și ajuns la hotarele Haliciului, către care se îndreptă ca spre o ascunzătoare sigură, tocmai atunci cade în mrejele unor vânători; căci fiind prins de niște Vlahi, la care ajunsese zvonul despre fuga lui, eră dus iarăși înapoi la împăratul.*

Se cuvine să preîntâmpin aci o obiecțiune. Regula sintactică de mai sus își are aplicarea nu numai în textele grecești vechi, ci chiar și la Akominatos. Cercetând o bună parte din scrierea lui, tocmai din punctul de vedere al acestei regule, am găsit că este cu sfințenie respectată de dânsul; ori de câte ori cauza e *reală*, participiul e însoțit de *ὅτι* sau *ἔτε*; când însă e închipuită, sau când este o simplă părere a subiectului, atunci participiul este precedat de ὥς (1).

Și acum, după ce am stabilit precis înțelesul pasagiului nostru, este evident că traducerea d-lui Xenopol nu-i exactă; afirmarea rezultată din această traducere, că An-

(1) Ar fi oșios să discut în amănunte toate exemplele din Akominatos; mă mărginesc să semnez câteva. Pentru cauză *reală* (ὅτι sau ἔτε): ed. Bonn. II, 24; 24, 19; pentru cauză *imaginară* (ὥς): II, 13; 13, 2, 7; 15, 19; 20, 20; 32, 20 etc.

dronic intrase în hotarele Galiției, când a fost prins de Vlăhi, nu rezultă cătuși de puțin din spusele istoricului bizantin; citatul prescurtat făcut de d-l Onciul lasă la o parte tocmai vorba esențială a frazei; înșfârșit, Akominatos nici pe departe nu spune sau nu lasă a se înțelege că Vlahii în chestiune sunt cei din stânga Dunării. Tot ce rezultă din vorbele lui este că Andronic, după ce a scăpat, și pe măsură ce distanța între el și cei din Constantinopol devenea tot mai mare, a început să se liniștească, iar la un moment teama lui a încetat de tot, *parcă și ajunsese în Galiția*.

Dar mai e ceva. Akominatos ne dă toate amănuntele fugei lui Andronic, dintre care relevăm unul: primul loc unde se oprește el este portul Anchialos, pe Marea Neagră, la intrarea golfului Burgas. Comandantul orașului, un fost prieten și tovarăș de arme, îi dă lui Andronic toate cele necesare de drum, ba chiar și oameni cari să-i arate calea. Pe de altă parte știm că împăratul Isac Anghel provoacă răscoala Vlahilor, după 20 de ani, sub Petru și Asen, prin faptul că jefuește o samă de orașe de prin părțile despre Anchialos, (1) ceea ce ne arată că Vlahii trebuie să fi fost numeroși și să fi avut locașuri însemnate prin părțile locului. În fine, când Asen ajunge țar la Trnovo, fratele său Petru capătă în stăpânire o bucată de pământ, cu Preslava mare, cu Pravadia, (2) adică o regiune situată la câteva zeci de kilometri spre nord de Anchialos. Față de toate acestea prima și cea mai firească legătură pe care suntem ispitiți să o facem este că Andronic a fost prins de Vlăhi, din jurul portului Anchialos sau de prin Balcanii apropiati, căci ei pe atunci trăiau încă în bune raporturi cu Bizanțul și se puteau aștepta la răsplată mare din partea împă-

(1) Akominatos, ed Bonn, p. 481.

(2) G. Akropolites, cap. 12. El mai spune că toată regiunea se numea țara lui Petru (Πέτρος χώρα); și astăzi există la S. de Varna un orașel *Petre* (la Kanitz *Petri Kjoi*) nume în care se păstrează, poate, amintirea fostului domnitor.

ratului, pentru prinderea lui Andronic ; dar mi se pare că e ceva forțat, nefiresc, să admitem că Vlahii lui Honiates ar fi Români tocmai dela Nordul Dunării, de a căror existență autorul nostru nu știe nimic, căci popoarele din stânga Dunării sunt pentru el Sciți, adică Cumani, pe când pe Vlahi (sau Mysi) el îi știe numai în dreapta Dunării.

Oricum ar fi însă, un lucru este sigur: Vlahii din pasagiul studiat nu sunt, pentru Choniates, nici într'un caz Români din stânga Dunării ; a-i strămuta aici, însemnează a face o ipoteză gratuită ; a-i identifica cu Bărlădenii, cum propune d-l R. Rosetti. (1) este o curată fantezie istorică (2).

(1) Revista Nouă, 1839 II, p. 472.

(2) Dintr'o comunicare verbală, făcută incidental la proseminarul de istorie antică al facultății de litere din București, știu că și dl. G. Murnu, independent de mine, dă pasagiului nostru absolut același înțeles. Imi fac o datorie pomenind aici acest lucru.

CHIPUL TĂU

După poetul ture: *Nefi*.

Când văzui în strălucirea
Vinului dintr'un pahar,
Chipul cum ți se aprinde
Și cum se roșește iar, —
Când văzui făptura-ți toată
Cum în vin își face jocul,
Am crezut atunci, iubito,
Că-apa s'a unit cu focul!

ULTIMA CLIPĂ

După un poet japonez

Dar, cum să fac, o, spune,
Ca să te văd acum?
Plecarea-i hotărâtă,
Ne pregătim de drum;
Și, tu, ești tot departe,
La Oneiza stai,
Iar eu, în noaptea neagră,
Pun șeile pe cai!

RĂBDAREA MEA

Dintr'o inimă, răbdarea
A fost scoasă, și-am aflat,
Că Alah a pus'o'n piatră,
Însă piatra s'a crăpat!

ALEX. V. CAZIMIR.

SCRISORILE
LUI GRIGORE ALEXANDRESCU CĂTRE I. GHICA
— CU PRILEJUL CENTENARULUI POETULUI —

V.

XLVII.

F. 164

4. Fevr. 858. Buc.

Iubitul meu Prinț,

Pricina de n'am răspuns până astăzi la scrisoarea din 10 Dec. a fost prietenul nostru dragomanu care îți gătește de mai multă vreme o lungă scrisoare în stil umoristic ce are să coprinză toată politica modernă. El a cerut să aștept până ce va săvârși și acea epistolă ca să le pornim împreună. Afară de aceasta, de la închiderea divanului nu mai e nimic nou, lumea pierzând acum speranța de prinț strein, începe a se gândi la persoane până și Cantacuzino este pus pe covor. Oamenii ce cugetă drept și acei cari văd interesul lor în interesul comun încep a vorbi (și cam destul de tare) că în împrejurările de astăzi singurul om ce ar putea conduce trebile este acela ce se află după niște vechi ziduri (expresie a lui Manu pentru care insula Samos nu e de cât un zid). Unii din comisarî se par a fi de aceeași părere. Aseară am vorbit mult cu Bulwer în această pricină: eu n'aș dori ca pentru astă dată să avem domnie, cu alegere, căci mă tem mult de puterea banilor. Dacă caimacanul actual ș-ar lua nădejdea pentru dânsul și ar hotărî să te sprijine, din punctul de vedere al interesului său chiar, atunci nu m'aș teme nici de alegere. Știu că nu te ocupi nici de cum de această chestie, dar noi ne ocupăm foarte mult, căci vedem viitorul țării amenințat și nu vedem nicăeri nici capacitate, nici energia trebuincioasă pentru asemenea epocă.

Este multă vreme de când e știut cuvântul ce ai făcut la deschiderea camerei și pe care de mult mi l'ai făgăduit.

Raportul comisarilor, după cum aflu se apropie de sfârșit, dar se vede că acel raport nu va sluji mult a ușură greutatea-

tile la conferința de la Paris, căci punctul de vedere al fiecăruia în parte este deosebit. Beizedeu Mitică, I. Stirbey și I. Ghica, figurează asemenea pe lista candidaților. În această privință, fiind întrebat de un mare personaj, i-am răspuns astfel cum nu i-a plăcut.

Voiu avea onoare a-ți mai scrie.

G. A.

XLVIII

F. 166

6. Aprilie 858, Buc.

Iubite Prinț,

Pe când am primit scrisoarea din 10 Mart, mă aflu tocmai în căutarea unei case să mă mut la Sf. Gheorghe, și am vrut mai întâiu să văz de pocu găsi una cuviincioasă în care să ai locuință de suferit, dacă, după cum îmi manifestai dorința, mi-ai fi făcut onoarea și plăcerea a trage la mine. Din nenorocire însă casa ce am luat nu este din acelea și nu te-ai putea primi într'însa.

Ideea de a veni pentru câteva zile aici nu se aprobează de unii din amiciei noștri; în împrejurările de astăzi cuvântul lor este că inimizii or să propage sgomotul că ai venit a lucra pentru domnie, apoi dacă domnia se va hotărî de-a dreptul de către puteri este de prisos să lași acelor oameni plăcerea comentariilor, iar dacă (lucru anevoe de crezut), se va face prin alegere, acei cari nu te cunosc tot n'ar avea timpul să te cunoască. Cât pentru ceilalți amici sau inimizii își vor face la vreme datoria și apoi or care ar fi rezultatul, cărpitura ce se va face acum nu va putea să ție.

Am citit cu mândrie cuvântul ce mi-ai trimis. El acum. umblă din mână în mână; până și soacra ta dorește să-l citească. Aș fi vrut să-l traduc, și să-l tipăresc, dar după o pipăire indirectă ce am făcut, mi se pare că nu se poate și aceasta se înțelege.

Comisarii ne-au lăsat lacrimile pe ochi.

N. Goleșcu și Brătianu scriu de la Paris că prințului Napoleon le-a făgăduit audiență la împăratul. Poți să-ți închipești ce rezultate va avea pentru țară un asemenea eveniment politic

Am onoare a te saluta
Gr. Alexandrescu

LIX.

F. 168

24 Sept. 1858

Iubitul meu Prinț,

Este o lună de zile de când după vorbele oamenilor sosești cu fie-ce vapor care vine. Aceste vorbe m'au oprit de a-ți răspunde la cea din urmă scrisoare. Dar acum, aflând de la Crețeanu (1) că mai zăbovești câteva zile mă grăbesc a-ți scrie aceste puține rânduri. Deși după cum se vede nu ai condițiile cerute de noua constituție spre a te lupta cu candidații la domnie, ai însă pe acela de a fi ales deputat și în împrejurările de astăzi poți fi de mare folos în rolul acesta. Îmi place să crez că vei fi sprijinit. N. Krezulescu, ce e drept în împrejurarea aceasta se arată cu destul interes și poziția lui de ministru îi dă oare-care mijloace, dar crez că venirea D-tale le-ar face mai mult de cât toate.

Candidații care se par a avea mai multe șanse de domnie sunt foștii domni și N. Golescu, dar nu poate cineva să vorbească cu destulă probabilitate până nu va vedea rezultatul alegerii.

Te salutez

Gr. Alexandrescu.

LX.

. 170

10 Mart. 1859, București.

On. meu Amic,

Am primit cu plăcere biletul d-tale de adio. Îți mulțumesc că chiar în graba plecării ți-ai adus aminte de mine, și sânt mândru de un amic care face onoare țării sale și celor ce îl cunosc. Îmi place să crez că frații Moldoveni vor respinge avantajele alegerii ce au făcut, și că aceste avantaje se vor resfrânge dincoace de Milcov, cu toate că ași fi dorit mai bine (vorbind ca un egoist), să petreci între noi. Dar, mai curând sau mai târziu aceasta trebuie să vie. Pentru protejatul d-tale am vorbit cu Ster. (2) și va face ce va putea, deși nici el nici eu nu avem nici o influență.

Pe aici nimic nou. Camera își urmează cariera sa de reforme prin caricaturi și înjurături, prin cercuri și perdele de fier.

al d-le devotat

Gr. Alexandrescu.(1) Cunoscutul poet și ziarist; colaborator la *Concordia*.

(2) Probabil Steriade.

LXI.

F. 172

31 Mart. 859, Buc.

Iubitul meu Prinț,

Nu știu cum ai primit refuzul meu de a intra în minister. Poziția era frumoasă și aș fi primit ori-care alt minister, de exemplu pe al Cultelor, pe al pricinilor streine, chiar și pe al Controlului, afară însă de al finanțelor. Prefacerile ce se cer în toate ramurile sale sunt numeroase; timpul foarte scurt și camera cum o știi. Apoi m'am temut să fiu ministru numai pentru două trei luni, ne fiind în poziție materială independentă ca să mă pociu susține în urmă. Cum ți se par aceste rezoane prozaice? Judecă-mă fără a mă menaja căci mie îmi pare destul de rău că voi fi dispăcut Prințului care este foarte amabil și către care mă simt atras. Când vei prezida ministerul de aici, negreșit că voi urma altfel, îți fac aceste confesii căci mă tem cumva, unii dintre amici noștri nemulțumiți de urmarea mea, să-ți fi descris-o subțuloare defavorabilă.

De vei voi să-mi scrii adresează-mi scrisoarea prin canalul ministrului dinlăuntru, sau al finanțelor.

Vei fi aflat că astănoapte s'a descoperit o mașină infernală și un complot strein, vom vedea de unde isvorăște.

Prințul se ocupă să brodească oameni trebuincioși pentru comisia centrală. Cazul e important, căci cei aleși de adunare nu-mi plac.

al d-le devotat
Gr. Alexandrescu.

LXII.

F. 174

18 April. 22

Citind în gazetă câte-va schimbări ce ai făcut în ministerul D-tale îmi adusei aminte de făgăduiala ce îmi dedeseși că o să numești pe frate-meu, Nicolae Alexandrescu, șef al Arhivei, și mă grăbesc să te rog a-ți îndeplini făgăduiala. Mi-ai face mare plăcere de ași putea auzi curând de numirea lui, căci omul este onest, inteligent și întrebunțat.

De vei vrea să-l vezi, zi Directorului de la Eforia Spitalelor să-l aducă la D-ta. Îți recomand de asemenea pe D. Cămpulungeanu pentru pensia sa.

Îți mulțumesc foarte mult, pentru portret pe care toți îl văd cu mulțumire aici.

Am rămas foarte încântat de primirea ce mi-au făcut Domnul și Doamna.

te salut

Gr. Alexandrescu.

P. S. Pe Mitică Ghica îl îmbrățișez

LXIII.

F. 176

13 Martie 1861

Domnul meu,

Primește te rog banii cu care m'ai împrumutat aseară, și mă iartă că nu i-am trimes în aceiaș monedă, lipsindu-mi unica liră ce mi-ai dat, dar socotesc că nu lipsește nimic. Capul cu care mi-ai făcut această împrumutare neînsemnată mărturisesc că m'a umilit foarte mult, și nici că aș fi mai avut curajul să mai calc în casa d-tale, de n'aș fi putut să mă plătesc curând, căci deși nu sânt nici Prinț nici boer mare, dar am o mândrie naturală ca și a acestor două soiuri de oameni.

Dacă n'ai dat încă biletul d-lui Bălăceanu, bine voește de mi-l trimete ca să-l dau însumi până nu pleacă.

Acum ași putea merge la Târgoviște, dar fiindcă am aflat că te interesezi de alții mai mult decât de mine, nu mai rămâne decât să urez bună isbuită.

al d-tale devotat

Gr. Alexandrescu.

LXIV.

F. 179

Marți 19 Iulie 1866
Satul nou

Prințul meu și amice,

Aș fi dorit să fiu cel dintâiu a te felicită sau mai bine zicând a felicită țara, pentru că te-ai înduplecat a relua urma afacerilor, dar aflându-mă la o moșie nouă cu proprietarul ei un general vechiu, îmi îndeplinesc de departe aceasta plăcută datorie. Unii pe aici cred că acum aș fi putut să intru și eu în vreo combinație, să ocup vre-un post fie și onorific ca cel din urmă ce l-am avut, căci ar fi fost prea mare ambiție să aspir la ministerul cultelor. Dar toate aceste rămân la apăsarea Domnii-tale.

Sotia(ă) mi-a scris că mi-ați făcut onoarea să veniți pe la noi, dar ea eră bolnavă și eu lipseam.

Toți ogurez bine de noul Minister, cu un asemenea președinte și eu mă bucur mai mult decât toți, știind că acest președinte, ce a lucrat atât de mult și așa de bine ca să realizeze dorințele țării, este cel mai bun și cel mai vechi prieten al meu.

De vei socoti de cuviință să-mi răspunzi, trimite scrisoarea acasă la mine iar de o camdată primește expresia celui mai sincer devotament din partea amicului vostru de călătorii din anii juneții.

Gr. M. Alexandrescu.

LXV.

F. 181.

Marți 26 Iulie 1866.
Satul nou

Doamnăle Ministru,

Epistola d-voastră, prin care îmi faceți onoare a mă chema la consiliul dela Ministerul de interne pentru chestia Teatrului Național, primind-o tocmai la 26 ale corenteii. Socotii de prisos a veni, fiind chemarea pentru 20.

Aceasta însă nu mă face mai puțin a vă mărturisi recunoștința mea pentru că m'ați crezut capabil de a lua parte la o asemenea lucrare de interes comun, după cum am făcut și altă dată.

De aceia, încrezând interesele mele în marea înțelepciune a d-voastră, vă rog să mă scuzați și să primiți asigurarea profundului meu respect.

al Domniei voastre devotat.
Gr. M. Alexandrescu.

P. S. Cred că ați primit epistola mea și de veți voi să-mi faceți onoare a-mi mai scrie, adresați scrisoarea prin poșta la Satul nou, plasa Negoești.

LXVI.

F. 182.

Prințul meu,

Persoanele adunate la d. Hristache Fusea spre a se chibzui, sperând că le vei face onoare a veni și d-ta, mă însărcinată să-ți fac această invitație.

Amic devotat
Gr. M. Alexandrescu.

LXVII.

F. 204.

Neputând eși de dimineată din casă, dar dorind a afla dacă v'ați adus aminte sau ați avut timp eri a pune să se facă propunerea ce mă privește: viu a te ruga să mă informezi, și de se va fi făcut să-mi însemnezi și numele celor ce au subscris-o.

al d-tale devotat amic
Gr. M. Alexandrescu.

LXVIII.

F. 208.

Dragul meu Prezident,

Adresa pentru numirea mea de membru al comisiei, fiindu-mi trebuincioasă la legitimarea titlurilor ce are să se urmeze Joi, și pentru că nu știu ce am făcut pe a mea, binevoiește, te rog, a-mi trimite alta cu această dată. Trimete-mi asemenea prin curier sau deligență, dindu-l la directorul poștilor, și portretul d-tale ce mi-ai făgăduit.

Te salutez
Gr. Alexandrescu.

Cu această scrisoare se încheie corespondența între Grigore și Alexandrescu și Ion Ghica atât cât se află în păstrarea Academiei Române.

E. LOVINESCU.

K. DOUGLAS WIGGIN

REBECCA DE LA VALEA-SOARELUI

II.

RUDELE REBECCEI

Lumea le zisese „fetele Sawyer“, din vremea când Miranda eră de optsprezece ani, Jane de doisprezece, iar Aurelia de opt, și de când începuseră și ele a lua parte la feluritele activități ale vieții târgului; iar când Riverboro apucă a gândi ori a zice într'un fel, nu mai vedeă nici un motiv de a ieși din el, cel puțin în cursul aceluiași veac. Drept aceea, deși acum, când începe povestea noastră, Miranda și Jane erau între cincizeci și șaizeci de ani, Riverboro le ziceă înainte „fetele Sawyer“. Rămăseseră nemăritate amândouă; numai a mai mică, Aurelia, făcuse ceea ce dânsa numea un „măritiș romantic“, iar al-de soru-sa o „grozav de proastă afacere“. „Sânt alte lucruri mai rele decât a rămâneă fată-bătrână“, ziceau ele. Dacă acumă și în gândul lor cugetau ast-fel, astă e altă socoteală.

Elementul romantic în căsătoria Aureliei sta înainte de toate în faptul că domnul L. D. M. Randall aveă un suflet mai presus de treburile plugăriei sau ale negoțului și cultivă muzele. În vre-o cinci-șase orășele, de prin prejur da lecții la școala-de-cântări săptămânală (o caracteristică a vieții de țară din vremea aceea); cântă din vioară, cântă din piano pe la baluri, iar Dumineca, la biserică, smulgeă delicioase acorduri din harmonium. Învăță pe unii flăcăi neciopliți, ajunși la vârsta de a ieși în lume, greutățile contra-danțurilor, sau pașii de polcă și de mazurcă; și eră

o figură de seamă în toate adunările de societate, deși se vedea bine că fuge de întrunirile cetățenești și de adunările de bărbați prin prăvălii, prin cărciumi, sau la pod.

Părul lui era nițel mai lung, mâinile lui ceva mai albe, ghetele lui o idee mai fine, manierele lui ceva mai rafinate decât ale tovarășilor săi mai simpli. Drept vorbind, numai pe un singur tărâm al vieții nu izbutea să strălucească: să agonisească destule parale ca să aibă cu ce trăi. Din norocire, nu mai avea grija nimănui: tat'su și frate-su geământ muriseră când era el copil, iar mamă-sa, a cărei singură ispravă vrednică de luat-aminte fusese de a-și boteză gemenii Marquis de Lafayette și Lorenzo de Medici Randall, se ținuse și pe ea și copilul, până în ziua morții, cu croitoria. Dânsa avea obiceiul a zice, tângăindu-se: „Teamă mi-e că destoiniciile au fost prea împărțite între gemenii mei: L. D. L. este grozav de înzestrat de Dumnezeu cu toate talentele, dar cred că M. D. L. ar fi fost mai practic, dacă avea zile“.

„Lasă că și L. D. M. a fost destul de practic, ca să pună el mâna tocmai pe fata a mai bogată din tot târgul“, replică d-na Robinson...

„Da“, oftă mamă-sa; „am mai auzit vorba asta! Dacă s'ar fi putut ca amândoi gemenii să se căsătorească cu Aurelia Sawyer, toate ar fi mers minunat. L. D. M. era destul de talentat spre a cuceri zestrea Relii, dar M. D. L. ar fi fost destul de practic spre a o și păstra.“

Partea Aureliei din modesta proprietate Sawyer fusese pusă când într'o afacere, când într'alta, de către frumosul dar nenorocosul Lorenzo de Medici. Avea un fel gingaș și poetic de a face câte un plasament pentru fie-ce nou fiu și fică ce binecuvântă căsătoria lor. „Un dar de naștere pentru copilul nostru, Aurelio“, avea el obiceiul a zice, „un mic cuibar pentru viitor“. Dar odată, într'un moment de amărăciune, Aurelia observă că nu s'a născut încă găina care să stea pe asemenea ouă și să scoată ceva din ele. Miranda și Jane își spălaseră mâinile, când Aurelia luă

pe Lorenzo de Medici-Randall. După ce sleise toate mijloacele de traiu din Riverboro și din vecinătatea lui imediată, nenorocita pereche colindase din loc în loc, scoborînd cu statornicie pe scara sărăciei, până când nemerise la Temperance, unde se așezase și poftise soarta să facă ce-o vrea cu ei, o poftire, care fu repede ascultată. Surorile rămase acasă scrieau Aureliei de două-trei ori pe an, și la Crăciun trimiteau copiilor daruri modeste, dar folositoare; însă despre vr'un ajutor regulat lui L. D. M. pentru întreținerea spornicei sale familii nici nu voiră s'audă. Ultimul lui plasament — făcut cu puțin înainte de nașterea Mirandei (numită ast-fel în nădejdea unor favoruri care nu veniră niciodată) — fu o mică fermă la vre-un sfert de poștă de Temperance. Aurelia o chivernisea ea însăși; și ast-fel se aleseră și ei încălcea cu un adăpost și un loc în care lipsitul de noroc Lorenzo să moară și să fie așezat spre vecinică odihnă — o datorie cam prea mult amănată după părerea unora, și pe care el o îndeplini în ziua când se născu Mira.

În această familie trăitoare de azi pe mâine crescuse Rebecca. În totului tot, eră o familie ca toate familiile: doi sau trei dintre copii erau frumoși la față, ceilalți cam urăței, trei dintre ei foarte deștepți, doi harnici, iar alții doi natuți obișnuite și cam adormite. Rebecca aveă îndemănarea lui tată-su și fusese cea mai talentată elevă a lui. Făcea partea a doua la un cântec, după ureche, danța fără a fi învățat vre-odată și cântă la harmonium fără a cunoaște notele. Dragostea de cărți o moștenise mai ales de la mamă-sa, care găsea că e greu lucru a mătura, a găti ori a coase când se află în casă vre-un roman. Noroc că erau rare cărțile, căci altminteri bieții copii ar fi umblat adesea flămânzi și fără haîne pe ei.

Dar în Rebecca fuseseră în lucrare și alte puteri, trăsăturile unor strămoși necunoscuți fuseseră năvădite în ființa ei. Lorenzo de Medici eră moale și fără vlagă, Rebecca eră numai foc și minte; el eră lipsit de energie și de

curaj, Rebecca era inimoasă la doi ani, și fără teamă la cinci. D-na Randall și Hannah n'aveau nici o înțelegere pentru humor; Rebecca însă îl avu și îl arătă, de cum începui să umble și să vorbească.

Dar, ori-și-cum, ea nu fusese destoinică să ia numai părțile bune ale părinților și ale celorlalți strămoși generoși, și să lase la o parte toate slăbiciunile. N'avea răbdarea soru-sei Hannah, ori stăruința de fier a lui frate-su John. Voința ei era une-ori încăpățănare, iar inlesnirea cu care săvârșă mai toate lucrurile o făcea să fie nerăbdătoare față de treburile grele sau lungi. Dar, ori cum ar fi stat lucrurile — în ferma Randall domnea libertatea. Copiii creșteau, lucrau, se băteau, se luptau, mâncau ce puteau și dormeau unde puteau, se iubeau între sine și-și iubeau și părinții indeajuns, dar nu cu patimă meridională, și se instruiu singuri nouă luni din an, fie-care în felul său. Ca rezultat al acestei metode, Hannah, care s'ar fi putut desvoltă numai printr'o înrăurire din afară, era harnică, searbădă și mărginită, pe când Rebecca, care, văzut lucru, n'avea nevoie de nimic alt decât de spațiu în care să se desvolte și de cunoașterea termenilor în care să se exprime, creștea și creștea într'una, din năuntru în afară. Felurile ei puteri fuseseră puse în mișcare de-bună-seamă încă de la naștere; ele n'aveau nevoie de o imboldire zilnică, ci se mișcau din propria lor armonie — către ce, nimeni nu știea, și mai puțin ca ori-cine Rebecca. Câmpul pentru desfășurarea instinctului ei creator era apăsător de restrâns, și singura întrebuintare ce-i dase deocamdată era de-a lăsa la o parte, la facerea cozonacilor, într'o zi ouăle, într'alta laptele, spre a vedea cum și ce o să iasă, de a-i face cărarea soru-sei Fanny când în mijloc, când la dreapta, când la stânga, și de a juca cu copiii fel de fel de jocuri fantastice, aducându-i adesea la masă travestiți în personagiile închipuite sau istorice găsite în cărțile ei favorite. În deobște, Rebecca făcea să petreacă pe mamă-sa și pe toți ai casei, dar niciodată nu era luată în serios și, deși vedeau bine că-i

deșteaptă și matură pentru anii ei, nu o socoteau superioară în nici o privință. Experiența Aureliei despre geniu, de care avusese o pildă în răposatul Lorenzo de Medici, o făcuse să pună preț mai mare pe simplul și prozaicul bun-simț, o însușire de care Rebecca, trebuia să mărturisim, părea din-cale-afară lipsită, une-ori. Hannah era favorita mame-sei, întru cât Aurelia își putea îngădui astfel de lucruri, ca părtinirea. Părintele care-i nevoit a hrăni și a îmbrăca șapte copii dintr'un venit de cincisprezece dolari pe lună, rar are răgaz de a face o deosebire amănunțită între diferitele sale odrasle; dar Hannah, încă de la vârsta de patrusprezece ani, fu deodată tovarășa și părtașa mame-sei la toate problemele ei. Ea vedeă de casă în vremea cât Aurelia era dusă după treburi la șură sau la câmp. Și Rebecca era bună la unele treburi anumite: fereă copiii ăi mici de a-și pune singuri ori unul altuia vieța în primejdie, da mâncare la pasări, adună surcele, curăță fragi, ștergea vasele; cu toate astea, era socotită ca un copil fără răspundere, și Aurelia, având nevoie de a se sprijini pe cineva (ca una care nu se bucurase niciodată de acest lux cu talentatul Lorenzo), se rezemă pe Hannah. Iar urmarea acestei atitudini a mamei se arătă nițel în fața cam ofilită de griji a fetei și în felul ei cam aspru; era însă un copil stăpân pe sine, bine-crescut și de toată nădejdea, și de-aia o poftiseră al-de mătușă-sa la Riverboro, ca să fie ca și copilul lor și să se bucure de toate inlesnirile poziției lor mai înalte în lume. Erau câțiva ani la mijloc, de când Miranda și Jane nu mai văzuseră copiii; dar și acuma își aduceau aminte cu drag că Hannah nu scosese o vorbă în tot timpul șederei lor, și tocmai de aceea doriseră ele plăcuta ei tovarășie. Rebecca, din potrivă, îmbrăcase câinele în hainele lui John; și, la porunca mame-sei de a găti pe cei trei copii mai mici și a-i aduce la masă, îi ținuse sub pompă, apoi se apucase să le 'ntindă părul, frecându-i sdravăn cu peria pe cap și aducându-i la masă lucind de udătură așa de grozav,

încât mame-sei îi crăpă obrazul de rușine. Cât despre pă-rul ei cel negru, Rebecca îl purtă de obicei dat în sus; dar cu prilejul acesta ea își făcuse ceea ce sânt nevoită să numesc pe numele său cel adevărat un cărlionț cu scuiat, drept în mijlocul frunții: o podoabă ce nu-i fu dat s'o poarte multă vreme, ci doar până când Hannah putu atrage asupra lui luarea-aminte a mame-sei, care o trimise în odaia de alături să și-l modifice și să vină îndărăt pieptănată creștinește. Această poruncă fu luată poate prea de cuvânt, căci în timp de două minute ea închipui un fel de pieptă-nătură din cale afară de cucernică, care eră absolut tot așa de bătătoare-la-ochi ca și cea d'întâi, dacă nu tot așa de năsdărană. Aceste posne nu erau alta decât ur-marea unei iritări nervoase stârnită de atitudinea bătoasă, posacă și războinică a d-rei Miranda Sawyer. Aducerea-aminte despre Rebecca eră așa de vie, încât scrisoarea surorii lor Aurelia fu ca o lovitură pentru liniștilele fete-bătrâne din Casa-roșie; căci sciea că nu se putea lipsi de Hannah încă vre-o câțiva ani de aci încolo, dar că le va trimete pe Rebecca îndată ce-o fi gata, că primește cu foarte multă recunoștință propunerea lor și că dusul regulat la școală și la biserică, precum și influența casei Sawyer, aveau să fie fără indoială spre norocul Rebeccei.

(traducere de Elena Rădulescu-Pogoneanu).

(Va ur.nă)

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTUREI NOASTRE

Autonomia școlii.

Din ce în ce mai mult, corpul didactic de toate gradele simte nevoia unei organizări unitare. Neavând tradiții destul de vechi, în epoca de prefacere grabnică a instituțiilor noastre politice, școala a avut să sufere multe înrăuriri lăaturalnice, care au fost păgubitoare atât instrucției, cât și educației publice. — În deosebi, nestabilitatea directorilor, revizorilor și inspectorilor, precum și unele fâțișe călcări de regulamente și legi au împedecat bunul mers al învățământului.

Fată de aceste neajunsuri, membrii corpului didactic au luat acum inițiativa unei mișcări de emancipare de sub tutela factorilor streini de școală. Organizația într-o „asociație generală a corpului didactic“, formând cercuri deosebite în toate orașele, ar înlesni pe cei competenți să-și spună cuvântul în chip constant cu privire la programe, regulamente, orar, inspecții și tot ce se atinge de soarta învățământului.

După cum, medicii au o „asociație generală“ care se ocupă de interesele profesionale și constituie un fel de contencios moral, împiedicând unele eventuale abateri de la regulamente, de asemenea și asociația generală a corpului didactic ar putea deveni o autoritate care să împiedece pe unii profesori de a se abate din căile școlii, precum și pe alți factori streini de învățământ de a turbura bunul mers al instrucției și educației publice.

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE.

ARTĂ. — Misterul brațelor Venerei de la Melos pare acum desvăluit. Când țăranul Yorgos Bottinos, ajutat de fiul său Antonio și de un nepot, a descoperit-o la 1820 într-o escavațiune subterană, statuia era întreagă. Mâna dreaptă reținea drapagiul sub pânțele; mâna stângă, cu brațul îndoit, ridică o mică sferă, de mărimea unui măr. Câte-va săptămâni după această descoperire, Bottinos a arătat statua ofițerilor Matterer și Damont d'Urville, cari veniseră la Melos pe vasul *La Chevette*. Aceștia au anunțat îndată pe marchizul de Rivière, ambasadorul Franței la Constantinopol. A trebuit însă vreme până când ambasada franceză să trimită goeleta *l'Estafette* cu misiune dată comandantului Robert și secretarului de ambasadă, de Marcus, de a cumpăra statua. În momentul când *l'Estafette* ajungea la fața locului, ofițerii de pe bord observară cu luneta, cum o trupă indigenă transporta tocmai spre un brick otoman prețioasa operă de artă. Ea era pierdută pentru Franța. Atunci s'a luat o hotărâre eroică. Marinarii francezi au descins în grabă pe uscat și au început oluptă crâncenă cu proprietarii statuei. Au răpit-o în cele din urmă, dar pe locul luptei au rămas fărâmi din ea. Transportul grăbit până la vasul francez a stricat-o și mai mult. Astfel Venera de la Melos a rămas a Franței, dar a rămas lipsită de brațe și lovită în o mulțime de locuri.

D-l Jean Aicard a dat la lumină acum în urmă documentele prin cari se dovedește pe deplin această întâmplare.

TR. D.J.

FIZICĂ. — Se știe, cum, în urma noilor cercetări asupra constituțiunii materiei, fizica și chimia de azi a părăsit credința, că așa numitele corpuri simple nu s'ar mai putea descompune în alte elemente încă și mai simple; astfel vechiul vis al transmutațiunii corpurilor e în multe privințe să fie considerat ca realizabil, deși nu a fost realizat decât într-o măsură foarte restrânsă până acum.

În privința aceasta, marele fizician englez sir William Ramsay a reușit să transforme, prin mijlocirea energiei emanate de radium, cuprul în lithium. În experiențele sale a transformat apoi o soluțiune de cupru în lithină și în cele din urmă în sodiu și potasiu. Tot el

a prefăcut sub influența razelor X siliciul în carbon. Altă dată a reușit să facă helium din radium.

Într-o comunicare pe care a făcut-o de curând Societății de chimie din Londra, Sir William Ramsay ne face acum cunoscut, că a obținut *Creațiunea* gazelor helium și neon numai prin acțiunea razelor X asupra unor ampule de sticlă, în cari nu se aflau înainte de experiență nici cele mai mici urme de asemenea gaze. Însemnătatea comunicării acestuia ar fi cât se poate de mare, pentru-că, dacă interpretarea dată de autor este exactă, ar trebui să se admită de acum înainte posibilitatea transformării nu numai a unui corp simplu în alt corp simplu, ci și a *energiei în materie*.

Sunt însă fizicieni, cari, fără a contesta exactitatea fenomenelor constatate de sir William Ramsay, le dau o altă interpretare și presupun că gazele nou apărute, helium și neon, s'ar datora unei transmutațiuni a hidrogenului cuprins în ampule. Alții, printre cari și sir T. T. Thomson, observă că heliumul și neonul există în sticlă și în diferitele metale întrebuițate pentru aplicarea razelor X. Aceste corpuri ar fi prin urmare numai *liberate* de descărcările electrice și nu ar putea fi vorba de o *creațiune* a lor.

În orice caz, chiar dacă sir William Ramsay ar avea dreptate, trebuie să nu se facă o confuzie, din care unii au și început a trage concluziuni greșite. Problema pusă de marele fizician englez este curat *științifică* și nu are nicio legătură directă cu acea *filosofică* a posibilității unei creațiuni spontanee de materie.

FILOSOFIE. Doctorul Grasset, cunoscut prin teoriile sale psihofiziologice și prin concepțiunea semi-responsabilității, dă la lumină un interesant studiu medical asupra lui Auguste Comte. (*Idées paramédicales et médico-sociales*. ed. Plou-Nourrit). Marele filosof ar fi avut numai trei crize de alienație bine caracterizată, la 1826, 1838 și 1845, din cari cea d'întâi a fost cea mai gravă. Ea s'a manifestat înainte de a 4-a lecție a cursului de filosofie pozitivă, printr'un delir de persecuție. Au urmat apoi deosebite excentricități și o încercare de sinucidere. Era însă vindecat la 1823. Cu toate acestea A. Comte n'a fost un om normal. El a fost ceea ce d-l Grasset numește un semi-alienat. Dovada acestei stări se găsește în trei observațiuni: 1) o turburare a ideilor de familie, care a provocat o căsătorie cu o femeie nedemnă (A. Comte ar fi fost un hypomoral, un „invalid moral“; 2) o mândrie bolnăvicioasă: filosoful nu admitea nici cea mai mică discuție a tezelor sale, cerca chiar ca să fie numit „Grand maître vénéré de l'humanité“ în corespondența ce i se adresa; 3) o turburare a ideii religioase care s'a arătat în cultul mistic și copilăresc practicat în fața portretului Clotildei de Vaux și în genere, în constituirea întregii religiuni pozitiviste. Diagnos-

ticul d-rului Grasset este interesant pentru-că vine de la o autoritate în materie de boale sufletești. El ne poate ajuta să distingem ceea ce este serios de ceea ce nu este, în concepția marelui cugetător francez.

TR. DJ.

ARCHEOLOGIE. — Profesorul Reitner de la Haward a comunicat rezultatele cercetărilor pe cari le-a făcut asupra sfinxului din Egipt. Acest monument este tăiat în plină stâncă și conține resturile unui vechiu oraș care se ridică pe ea. În interior profesorul Reitner a găsit un templu consacrat soarelui, care datează de pe la 6000 înainte de Christos. Capul sfinxului cuprinde o sală lungă de 18 m. și lată de 4,20 m. Această sală este legată de templul soarelui, care se află în labe, prin lungi coridoare. S'au găsit felurite obiecte sacre. Intre altele mici piramide, destinate a servi ca ace de cadran so-lare pentru a arăta ceasul. Se știe de altfel că aceasta era una din utilitățile piramidelor egiptene. Sfinxul mai cuprinde și mormântul Mona sau Menes, primul rege cunoscut al Egiptului. Tot monumen-tul este tăiat în interior spre a forma săli și tuneluri.

TR. DJ.

AVIAȚIE. — Președintele Ligei naționale aeriene franceze a anunțat în mod oficial, că problema stabilității automate a aéro-planelor se poate acum socoti ca deslegată. Soluția a fost găsită de un domn Morcan de profesie librar; ea constă într'un aparat în temeiat pe principiul „pendulului”. Când oscilațiunile acestuia devin prea ample, din cauza curenților aeriani, el este „blocat” în mod au-tomatic. În experiențele făcute, d. Morcan împreună cu o comisiune a ministerului de războiu, a sburat timp de treizeci și cinci de minute pe un vânt de 7 m. pe secundă, fără a atinge comanda aparatului de cât numai, bine înțeles, pentru urcare și coborâre.

Președintele ligei aeriene a declarat în acest timp că, după toate probabilitățile, această însemnată invenție va fi cumpărată și mo-nopolizată de statul francez, pentru armată.

TR. DJ.

2. RECENSII.

S. HARET, *Henri Poincaré*, An. Acad. Rom., Buc. 1912.

O comunicare la Academie cu ocazia morții lui Poincaré. Matematicul român, ca și cum ar fi avut o presimțire a pro-priei sale morți, a făcut marelui învățat francez un elogiu pătruns de cea mai caldă simpatie. El arată meritele excep-tionale ale unui geniu, pe care nu l-au cunoscut de cât oa-menii de specialitate. Poincaré apare ca un fel de Aristotel

modern, dar ridicat la o treaptă de stăpânire a cunoștințelor omenesti, pe care nici n'o bănuia Stagiritul. E cel mai tipic exemplu despre un mare om de știință. — Poate că nici odată S. Haret n'a scris pagini mai senine de cât acestea. Acuma, când și matematicul român a dispărut, cetirea celui elogi academic deșteaptă în sufletul cetitorului un sentiment de adâncă pietate nu numai pentru cel laudat, ci și pentru cel ce laudă pe omul de știință cu care lucrase odinioară la rezolvirea aceluiași probleme.

M.

N. IORGA, *Câteva știri privitoare la istoria Românilor*, An. Acad. Rom. 1912.

În două scrisori rămase de la Barbu Știrbei după eșirea din domnie, se vede odată mai mult tutela morală, pe care o avea Napoleon al III asupra oamenilor de seamă ai țării noastre. — Între altele, fostul domn se exprima foarte pesimist cu privire la stările din țară. Nu era însă simțirea omului paraponisit, căci el vorbește ca o voce *d'outre tombe*, ci eră numai decepțiunea pentru silințele sale, pe care nu le văzuse încoronate de izbânda dorită. Din anexe se vede cu ce de aproape grijă urmărise el abuzurile și cum în fiecare an căutase să vadă țara spre a aduce peste tot îndreptări.

Tot în fascicula acesta se dau notițe asupra lui Marc' Antonio Canini, „vechiu emigrat venețian“ care a profetizat o unire a statelor balcanice contra Turciei.

S.

DR. IACOB RADU, *Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza — Uifălău, Satele și Poporul*, monografie istorică, O radia mare, 1911.

„Cu toată cheltuiala Prea Sfinției Sale Dr. Demetriu Radu“ episcopul de Oradia Mare, s'a zidit în anii din urmă o frumoasă biserică în comuna Uifălău, locul de naștere al înaltului cleric. Monografia menită a fixa acest moment cultural, însemnat pentru Românii din valea Mureșului e vrednică de a fi dată ca pildă, atât prin notele sale istorice și geografice, cât și prin ilustrațiile care o împodobesc. „Fiul unui țaran“, P. S. S. Episcopul Radu, a ridicat un monument care amintește vremurile bătrâne, de mare dărnicie pentru cultura religioasă a poporului. — Din toată publicația radiază un puternic sentiment de viață românească și o mare încredere în viitorul poporului nostru.

M.

C. C. MOTEANU, *Considerațiuni asupra socialismului german de catedră*, Buc. Minerva, 1913.

Deseori se vorbește de socialism de stat și socialism de catedră. Autorul își propune să informeze publicul românesc asupra originii și înțelesului acestor cuvinte. Analizează mișcarea politică mai nouă, atât în Germania, cât și în Franța, și arată cum prin studiile profesorilor universitari și altor oameni de știință, partidele conservatoare din Germania au ajuns la idea de a *interveni* cu soluțiuni de stat în chestiile sociale, spre deosebire de liberali, apărătorii individualismului. Scriitorul ajunge la concluzia că «o politică socială cu succes, nu se poate răzema numai pe asociația cooperativă». Oamenii de idei conservatoare în România, reamintindu-și măsurile luate în cei din urmă ani: pentru asigurarea muncitorilor, împărțirea bunurilor de mână moartă etc., pot stabili ușor o paralelă între conservatismul german «de catedră» și cel românesc.

T. U.

BALKANICUS, *Le problème albanais, la Serbie et l'Autriche-Hongrie*, Paris 1913.

O scriere de ocazie, în legătură cu evenimentele din Balcani. E o pledoarie a unui patriot sârb contra celor ce dușmănesc patria sa. Scriitorul pare un om apropiat de sferele diplomatice și un cugetător. El desvelește din punct de vedere sârb, drepturile poporului său în peninsula balcanică și toate intrigile Austro-Ungariei spre a izola regatul sârbesc. Uneori argumentarea se resimte de pornirea patriotului. Lucrarea poate fi însă citită cu cel mai mare folos de Români, pentru a vedea cum s'au ținut și probabil se vor țese unele fire care se leagă și de interesul politicii românești.

Despre elementul românesc, fie din Serbia, fie din peninsula balcanică, autorul broșurii n'are nici un cuvânt.

Contra Albanezilor înșiră însă tot ce poate înșira un om care îi disprețuește, afirmând că chestia albaneză e o invențiune italiană de origină recentă. În totului tot, lucrarea e menită să facă atmosfera contra autonomiei albaneze.

S.

3. REVISTE.

REVUE DES DEUX MONDES, 1 Martie 1913. Un articol de o mai mare întindere cercetează împrejurările și cauzele care au produs „victoria bulgara”. Avem convingerea că, chiar când articolul amin-

tit ar cuprinde exagerări din punctul de vedere al adevăratei valori în ce privește isbânzilor bulgărești, se cuvine totuși ca el să fie cunoscut de toți cei cari sunt în situația de a pregăti apărarea și ofensiva națională. Se va putea vedeă cum prin ani de-arândul de muncă neîntreruptă s'a ajuns ca oștirea bulgară să aibă cea mai bună organizare posibilă pentru ea, armamentul potrivit vremilor noastre, educația ostășească deplină; pe lângă acestea un scop unitar spre înfăptuirea căruia oamenii de ispravă ai Bulgariei nu s'au dat îndărăt de la nimic. Șurubăriile constituționale, n'au fost în stare se vede să-i țină în loc. „Ministrul pentru a câștiga timp ordonă el însuși cheltuielile (militare) secrete... De aceea se pare, nici n'au avut nevoie de vreo ședință publică parlamentară în care să-și arate prin sărutări reciproce, marea iubire către patrie. Și au fost și în Bulgaria lupte politice crâncene... În tot cazul și articolul amintit poate arată că, nimic, temeinic nu se împovărează, nici măcar isbânzile bulgărești; iar adevăratul patriotism e acel al faptelor necesare, la vreme săvârșite.

E. C.

REVUE PHILOSOPHIQUE, de pe lunile Fevruarie și Martie publică un studiu de o mai mare întindere sub titlul de *«les défenses Psychiques»*, în care se studiază durerea și oboseala, din punctul de vedere al conservării organismului. Aceste două fenomene psihice sunt socotite în genere de autor ca un mijloc de apărare al eului fizic, în tot cazul ca o prevestire a unei primejduiri e existenței ființei noastre. Până la un oarecare punct deprinderea cu durerea și oboseala e o mai bună condiție pentru adaptarea la împrejurările vieții. E de o deosebită însemnătate însă constatarea că: și durerea și oboseala cresc în sens invers legei lui Weber. Ele cresc cu mult mai repede de cât excitațiile care le produc.

Consecvența acestui fapt, privit din punct de vedere social și economic e următoarea: «se arată necesitatea de a urca salariul nu numai proporțional sporirii lucrului, nu numai potrivit fiecărei ore de muncă suplimentară, ci într'un mod crescând, avându-se în vedere că uzarea organismului se face în progresie geometrică, când munca se săvârșește în progresie aritmetică».

„El dovedește de asemenea că energetica travaliului se opune unei sporiri de lucru, acesta din urmă devenind din ce în ce mai puțin productiv pe măsură ce se sporește oboseala. Reducerea orelor de muncă devine o nevoie biologică și economică”.

2) „În domeniul pedagogic, se arată într'un mod neîn-

doelnic la ce grave neajunsuri se expun educatorii cari măresc cantitatea de lucru al elevilor, fără să cunoască legile oboselii în raport cu vârsta, sexul, constituția și aptitudinile elevului și în corelație cu dificultatea ce prezintă diferitele lecții de învățat. Această dificultate nu crește proporțional cu cantitatea materiilor de studiat, ci ea crește cu mult mai repede».

Observările cuprinse în studiul pomenit mai sus, ar trebui cunoscute de cât mai mulți și cât mai curând spre a se formă o convingere, întemeiată pe constatări științifice, cum că așa zisul «orar de dimineață», e un experiment neștiințific și nepedagogic; prin urmare dăunător sănătății copiilor și bunului mers al școlii.

E. C.

REVUE INTERNATIONALE DE L'ENSEIGNEMENT, 15 Fevruarie 1913, publică și o serie de cuvântări rostite cu prilejul sărbătoririi celei a 50-a aniversară dela intrarea în învățământ a D-lui *Ernest Lavisse*. Solemnitatea a avut loc la Sorbona, în sala cea mare a «Consiliului Academic», față fiind ministrul instrucției publice, ca prezident, ministrul de interne, fost ministru al instrucției publice; Liard, vice-rector al «Academiei de Paris»; Croiset, decanul facultății de litere și membrii comitetului inițiator al sărbătoririi. Se află de față și D-l R. Poincaré, președintele Republicei franceze.

Despre activitatea profesorală a lui Lavisse, și «Convorbirile Literare» au publicat nu tocmai de mult un articol de o mai mare întindere. S'a putut vedea și de acolo marea însemnătate pe care a avut-o sărbătoritul de curând, în formarea spiritului noii generații franceze. D-l Pfister, profesor la Sorbona, arată între altele, influența lui Lavisse în opera de întărire a simțământului național, prin rândurile următoare: «De această Franță... a fost desfăcută acum 42 de ani o frumoasă provincie. În marea sa durere, făcând să se audă protestările sale indignate, Asalcia a încercat această amară satisfacție pe care o dă jertfirea de sine pentru patria profund iubită. Cum ai știut să o înțelegi și în ce termini vibrători de emoție ai știut să vorbești de aceasta! Articolele voastre, recente conferințe la Mulhouse și la Strasbourg, vorbele voastre către studenții de acolo, au purtat în Asalcia mângâiere... și un pic de speranță!».

E. C.

CRONICA ARTISTICĂ

MITROPOLIA DIN BUCUREȘTI

IN VEDEREA UNEI RESTAURĂRI

Nu fără temere încerc astăzi să pun o veche biserică românească într'unul din talerele cumpenei ce ține, pe cel-lalt taler al ei, multe construcții noi și mari.

Pentru toate e un timp. Poate că acela al lucrurilor vechi a trecut și deschid acum uși, dincolo de cari nimeni nu mai caută nimic; ori vremea de a le prețui nu a sosit încă, și ușile, ca de un blestem, vor fi fiind bine zăvorâte.

Ori-cum va fi, se pare că azi năzuințele și nevoile ne opresc a privi spre trecutul patriei ca spre o tinerețe a noastră.

Văzusem un proiect de transformare a dealului mitropoliei. Cine l-a făcut croise, în închipuirea sa, scări și rampe pe coaste; piețe, fântâni și statui pe culme. Uitase însă că acolo se află azi vechia mitropolie a țării.

Pe locul acela, săltat ca de o mână neștiută, Mitropolia a fost zidită, acum aproape 300 de ani, ca pe masa unui enorm altar, sub paza căruia se desfășură orașul. — Ea nu are strălucirea Curții de Argeș — cu care se aseamănă ca alcătuire, — dar liniile ei pure îmbracă, cu o sinceritate naivă, proporții mai bine socotite. Simplă și nobilă își înalță

— ca o coroană a dealului — turnurile ei cu creștete joase și ochi, de ferăstrui înguste, mirați sub sprâncenele lor de arcuri zimțuite. Înălțimea și singurătatea ce o încunjură, i-au dat o înfățișare de grație și tinerețe...

Împrejurul vechei biserici, s'au strâns cu timpul, alături, ca într'o curte mănăstirească: două clopotnițe scunde și ușoare, casa mitropoliților din care se păstrează întreg cerdacul intrării, — și unul dintre cele mai frumoase paraclisuri din țara noastră.

Vremurile rele însă i-au stricat o parte din vechia rânduială și, acum în urmă, i-au adus în curtea primitoare un tovarăș: Camera deputaților. Liniștea s'a risipit și rosturile s'au încurcat. Intrarea dealului, care eră odată dinspre apus și suia în fața bisericei, acum e din potrivă și sue rău, în spatele ei, iar fața Camerei e ascunsă. Aripa dreaptă a noiei construcții va trece chiar la trei metri de altar. Cum de au ajuns lucrurile aci? și cu ce chibzuială? Nu cumva au socotit să dărâme biserica și așezământul ei. Azi stau alături, la doi pași, potrivnice: o veche alcătuire, distinsă în simplitatea ei și una nouă, prețioasă și străină — despărțite de vremi și de chemarea lor.

Nevoile și nesocotința au stricat și ele bătrânul locaș. Biserica privită de aproape e tristă. Pereții ei, cu ferestre noi, mari împotriva datinei, sunt spoți mohorât și le-au luat umbra și adăpostul streășinelor. Tinda e închisă cu ferestre și innădită. Pe dinăuntru toate podoabele sunt prefăcute. Dar formele zidirei, temeinice și largi, nu au fost alterate. Paraclisul a avut și el, până acum 60 de ani, un turn subțiratec. Curtea însăși, odată cu orânduiala și liniștea ei călugărească, a perdut unele chilii de pe laturea de miază-zi.

Vechime unilitată și neînțeleasă; alături noutate și îndrăzneală. Între ele vezi ca într'o carte, cum vanitatea poate grămădi bogății mute — iar lucruri sărace, făcute cu credință și dintr'o voce curată, *trăesc fiindcă au ceva de spus.*

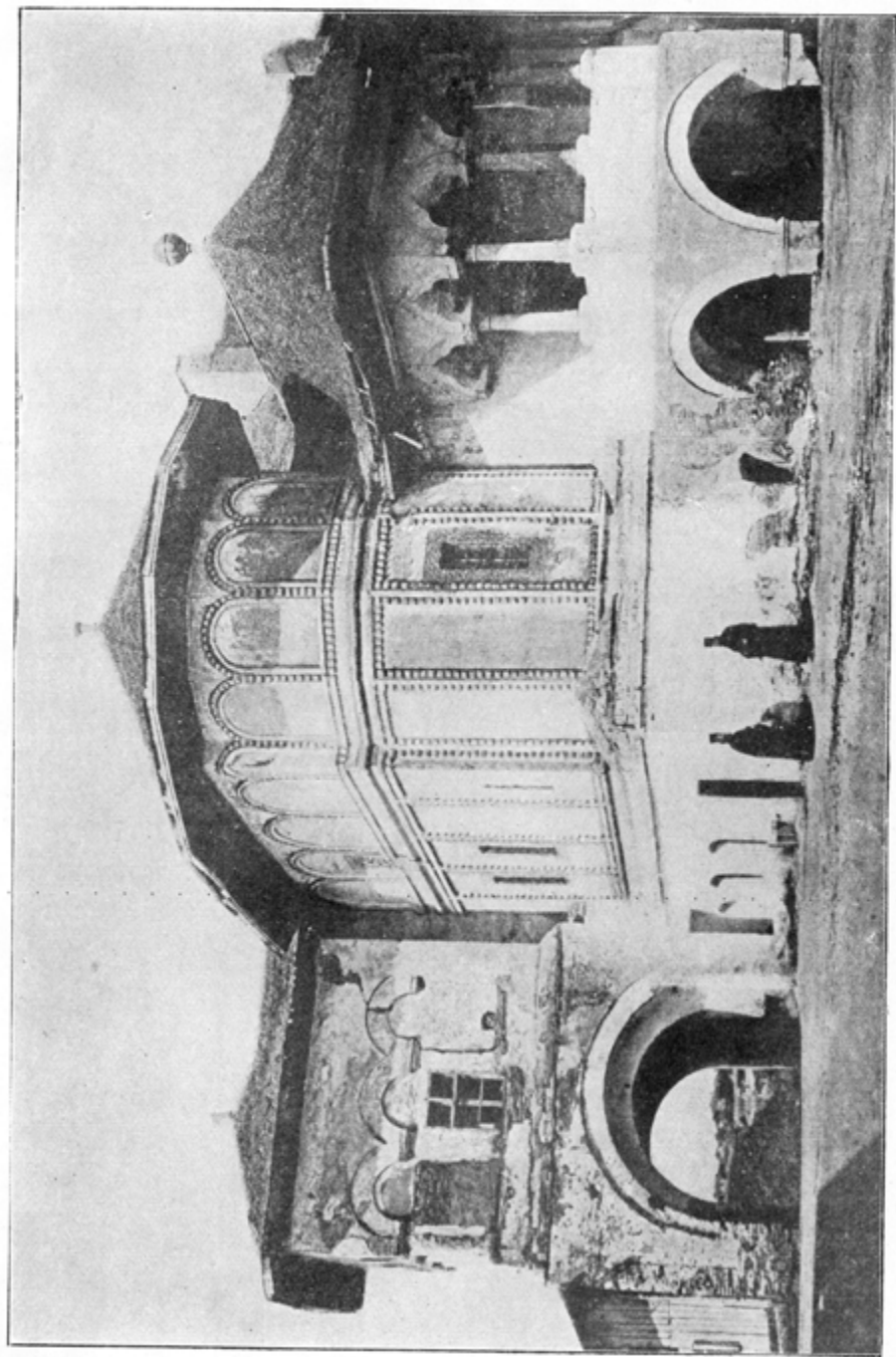
Așezarea bisericească din dealul Mitropoliei, se cuvine să fie adusă și păstrată cu grije în vechia ei înfățișare. O restaurare a curții ar avea să desfacă, din zidurile adaose între stâlpii ei, cula de d'asupra porții de apus, care e și intrarea veche și naturală a ei. După desaturile vechi se poate face la loc turnul Paraclisului, care înăuntru — cu tâmpla și picturile vechi, — e neatins. Modesta locuință a vlădicilor, îndreptată cum a fost odinioară, cu cerdacul desfăcut din geamuri, ar putea servi de muzeu al odoadelor. S'ar restaura, în sfârșit biserica.

Pentru restabilirea formelor vechi ale bisericii însăși, dau aci, în schiță, îndreptările mai de seamă. Pereților, curății de spoiala de azi, le trebuie dat adăpostul streășinei de datină românească, împodobindu-i, la umbra ei, cu sfinții zugrăviți. Ferestrele au fost altele, mici și înguste, cum sunt toate cele rămase din vremea zidirii bisericii.

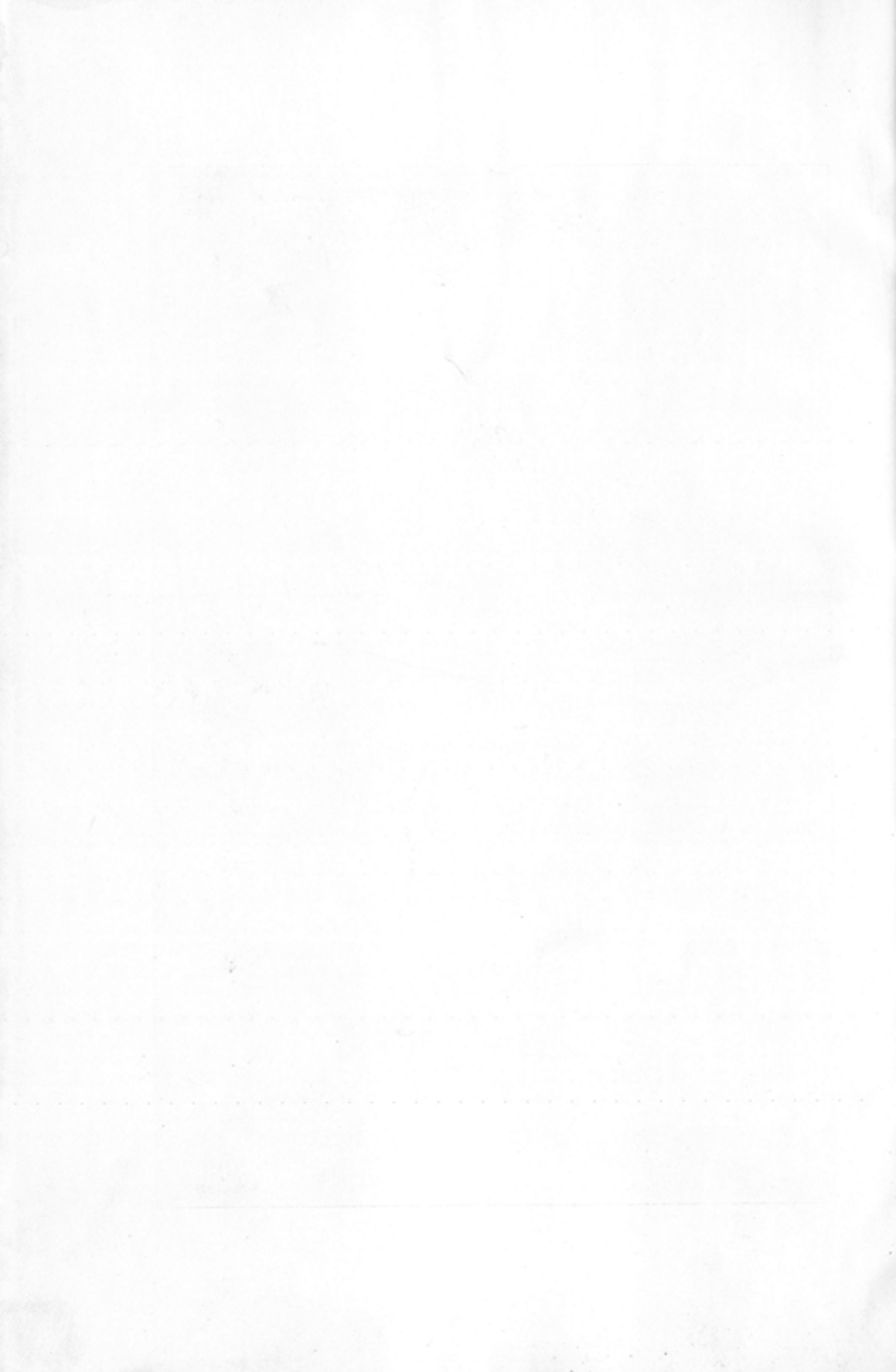
Tinda cere o băgare de seamă deosebită. Fața de apus a bisericii are azi o înfățișare greoaie, din pricina reparațiilor care au schimbat forma d'întăiu a tindei. Ea a avut numai un rând de ocnite pentru icoane, iar d'asupra lor zimții și streășina, mai joasă decât aceea a trupului bisericii (1). Înălăturând cel de al doilea rând de ocnite, cari au și o formă străină de celelalte, streășina tindei va veni acolo unde a fost întăiu. Cele două turnuri gemene, care azi au o poziție nehotărîtă, vor apărea atunci la locul lor, în colțurile feței de apus, către care se alipește tinda. Cu aceste îndreptări formele bisericii vor redobândi mișcarea lor naturală.

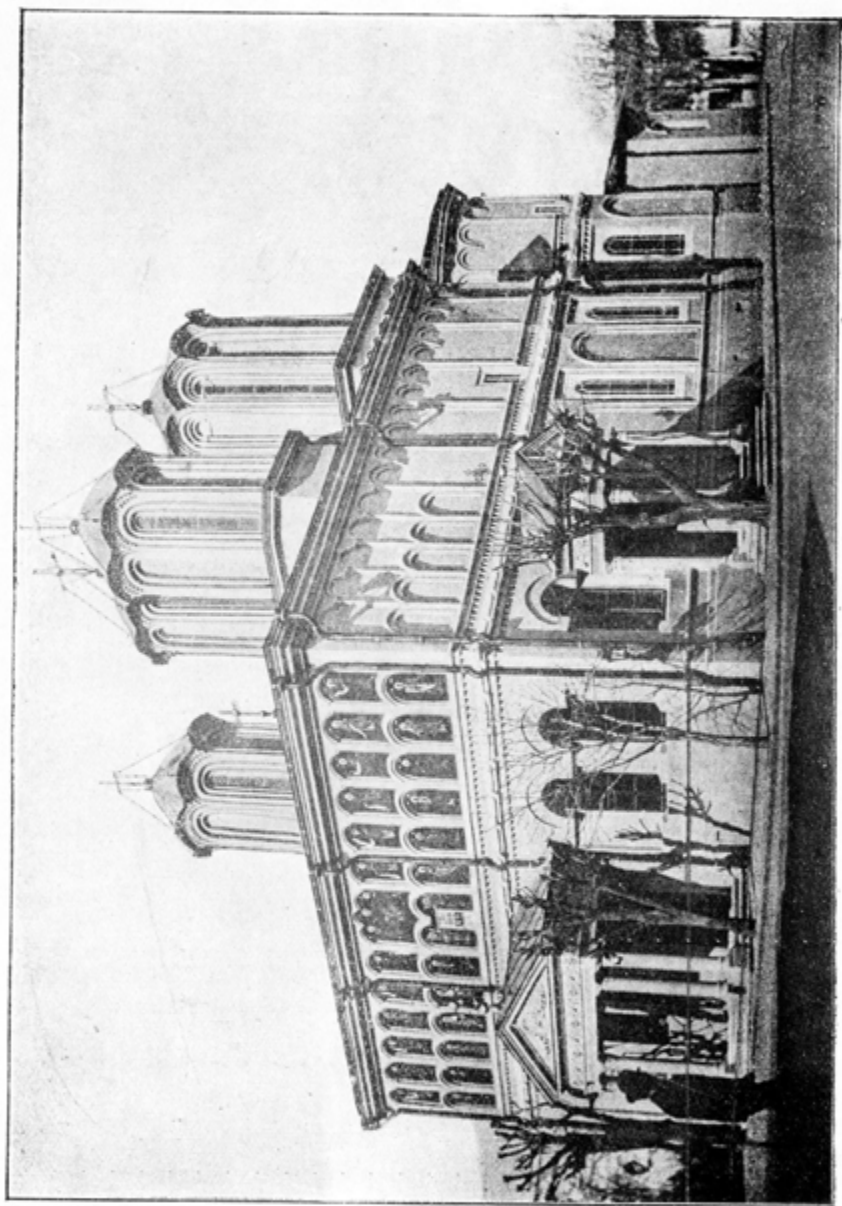
Vom păstra astfel, ocrotind cu pietatea noastră locurile unde ni s'au închinat bătrânii. Noi nu le mai putem privi cu aceiași ochi de credință senină și poate Bucureștenii,

(1) Așa e azi: la biserica mare din mănăstirea Hurezi, la biserica domnească din Târgoviște și era odată la sfântul Gheorghe-nou din București.

*Vechea Gurte a Mitropoliei
Cu poarta, paraclisul și cerdacul casei vâdicilor.*

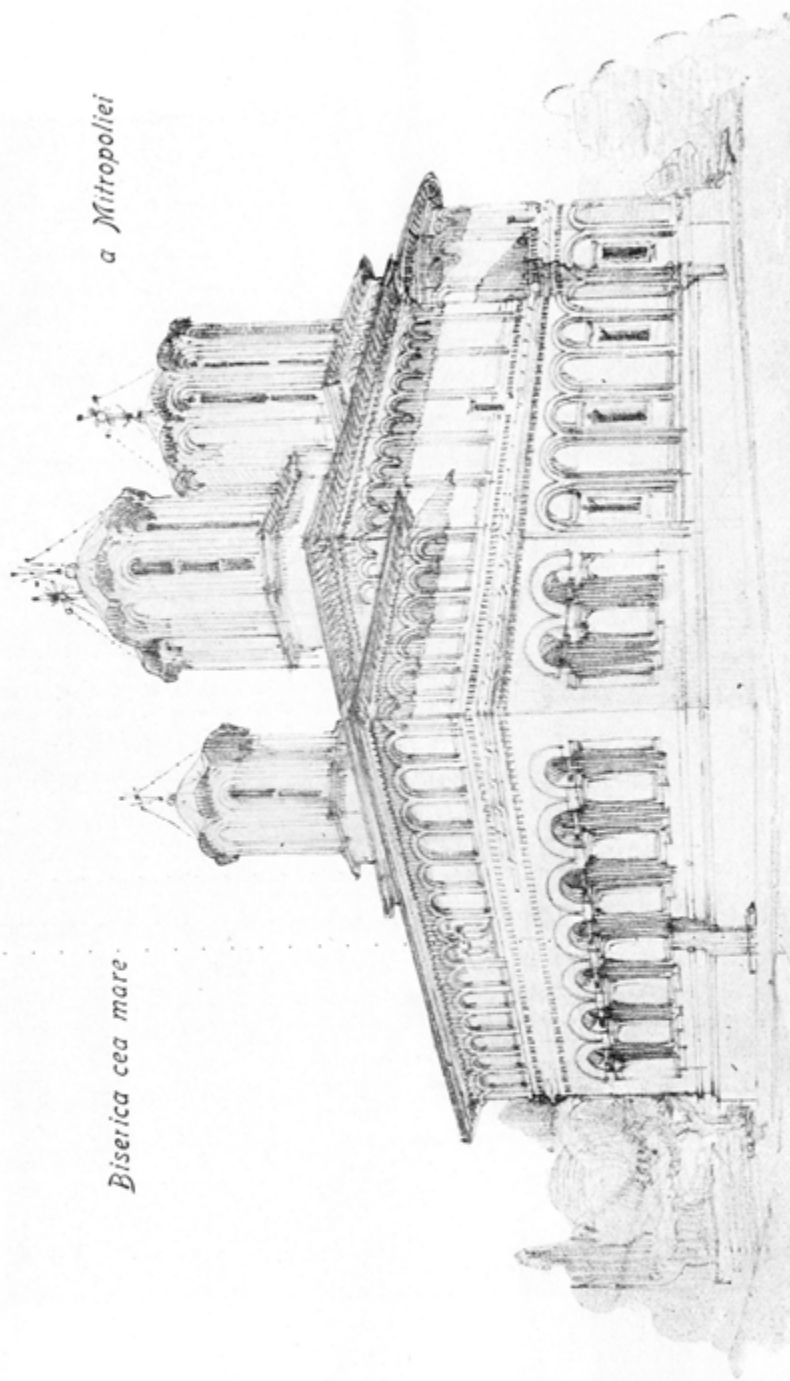

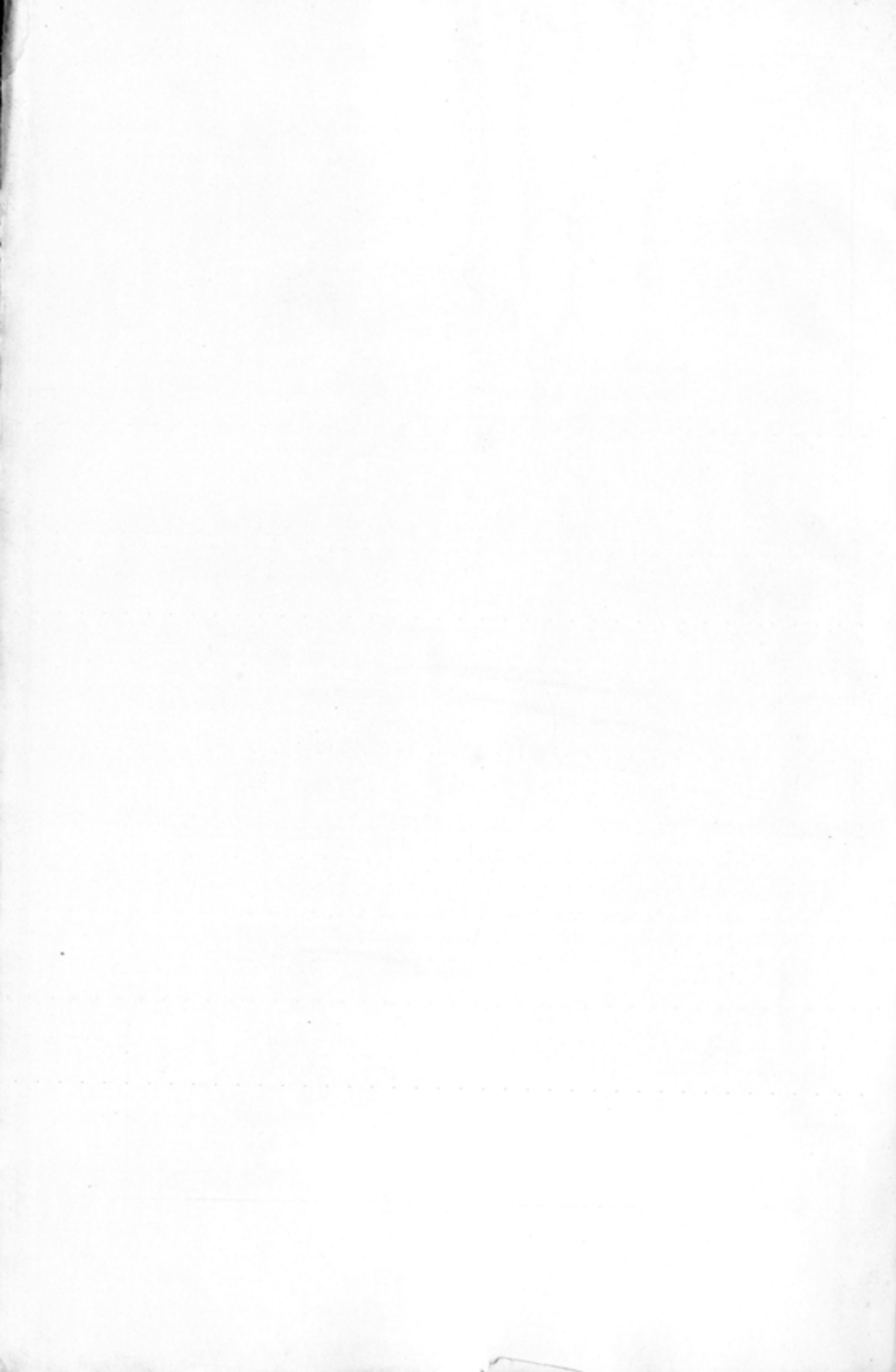
Înfățișarea de acum a bisericii Mitropoliei.

Biserica cea mare

a Mitropoliei

Încercare de restaurare.

nu vor mai sui dealul mitropoliei, la zile mari ori în ceasuri grele, cu aceleași gânduri pioase ca odinioară. Vom găsi însă în orice colț semnele unei sănătoase tinereți. Se va aminti, odată, ca de o glumă, de un admirabil proiect, după care Mitropolia trebuia dărâmată spre a se face loc unei pieți pentru trăsură.

AL. M. ZAGORITZ

INTREBAREA «CONVORBIRILOR LITERARE»

În legătură cu unele discuții dintre colaboratorii Convorbirilor, adresăm cititorilor noștri următoarea întrebare: care sunt cele zece sau douăzeci de *proverbe mai de seamă din tot cuprinsul poporului românesc*?

Proverbe ca al Aromânilor:

Răsare soarele și fără să cânte cocoșul

dovedesc că înțelepciunea poporului nostru a găsit mijlocul de a exprima unele idei foarte fine în forme de o superlativă concentrare.

Răspunsul poate fi o simplă înșirare și clasificare a proverbelor celor mai alese, sau — și mai bine — poate fi însoțit de o motivare, arătându-se criteriul clasificării.

Aceeași întrebare o adresăm cu privire la cele mai bune 10 epigrame și 10 romane din toată literatura românească.

Răspunsul va fi trimis redacției cu numele închis într'un plic deosebit.

CRONICA DRAMATICĂ

«COCOȘUL NEGRU» DE VICTOR EFTIMIU

Acum doi ani atrăgeam atenția cititorilor acestei reviste asupra unui «nou scriitor», d-l Victor Eftimiu, care astăzi, departe de a fi un nou scriitor, e unul din cei mai de seamă reprezentanți ai noiei generații de scriitori, și din cei mai consacrați printr'un succes ce nu s'a ostenit încă.

De atunci d. Eftimiu, pe lângă un volum de poezii „*Poemele singurătății*“, pe lângă nenumărate schițe și articole, ne-a mai dat un poem dramatic în versuri „*Intâia rază*“, o comedie într'un act „*Ariciul și sobolul*“ și un poem dramatic în proză „*Poveste de crăciun*“, toate jucate pe scena Teatrului Național într'o atmosferă de cordialitate și de simpatie ce n'au scăpat nimănui. Acum în urmă, poetul ne-a dat și o mare „fantezie dramatică“, „*Cocoșul negru*“, în șase acte ce cucerise atenția tuturor înainte de a se fi jucat... Prin ea, dacă d. Victor Eftimiu n'a cucerit triumful pe care era firesc să-l aștepte și de la talentul său și de la vădita simpatie a publicului, a afirmat un progres de cugetare și de vigoare dramatică cu mult mai prețioasă în ochii criticului literar, ce pune mai mult temei pe „devenire“ și înnoire de cât pe statornicia „realizărilor“ într'o strimă îngrădire...

Am stăruit aiurea destul de pe larg asupra compoziției tehnice a „*Cocoșului negru*“ (1), așa că aici mă voi mărgini să-mi spun în câte va cuvinte sintetice părerea.

Fantazia dramatică a d-lui Victor Eftimiu păcătuște prin lipsa unității de concepție. Nu e o dramă. ci sunt două... E mai întâiu tragedia omului nenorocos, născut în ceasul când cânta cocoșul negru, și pe care avea să-l urmărească fatalitatea în tot ce va face. Faptele lui scapă oricărei răspunderi, de oare ce ele nu pleacă din libera voință a eroului ci dintr'un destin

(1) *Flacăra*, no. de la 2 și 9 Martie.

de neînălțurat. Această tragedie a fatalității, ce e unul din elementele de căpetenie ale teatrului grec, a fost schițată de poet în actul întâiu, apoi reluată în actul al IV și V, când piaza rea întrupată în drac sub deosebite chipuri: de visternic, de călugăr, de cărciumar, împinge pe Voevodul Nenoroc pe drumul pierzaniei, îndemnându-l la furt, la vițiu, la crimă spre a-l sili la spânzurătoare. În aceste trei acte — și s'ar mai fi putut adăoga încă unul sau două, isvorite din aceeași concepție, se încadrează tragedia adevărată pe care a voit să ne-o dea poetul. Paralel însă cu ea, s'a desfășurat o altă concepție în contradicție cu ideea fatalității. În actul al II și al III găsim un Nenoroc stăpân pe faptele sale, bucurându-se de un liber arbitru necondiționat, Având a alege între doi sfetnici, între Drac și Arhanghelul Mihail, el alege pe Drac, știind bine că-i vinde sufletul în schimbul unor plăceri pământești. Alegând în deplină libertate, el e răspunzător de faptele sale. Căința lui târzie nu e primită. Își va lua deci pedeapsa după o lege morală mai riguroasă de cât morala creștină, care imprăstie lesne balsamul iertării. Aceste două acte și cu morala epilogului deși sunt cele mai frumoase, pășesc deci alături de concepția dintâi a piesei, contrazicând-o. În această contradicție mi se pare că stă scăderea cea mai însemnată a dramei.

Luat însă act cu act, luat în episoade, în amănunte, poemul d-lui Victor Eftimiu e plin de frumuseți poetice. Nimeni nu mănuește ca d. Eftimiu versul teatral, cu atâta limpede sonoritate, cu atâta avânt liric, cu atâta căldură cuveritoare, nimeni nu știe imprăstia cu mai multă dărnicie icoanele luminoase, nimeni nu e mai bogat în resurse teatrale, nimeni nu a vădit o mai mare ingeniositate scenică. Și ceeace e mai prețios, prin *Cocoșul negru*, d-l Victor Eftimiu s'a arătat un poet de concepție, pe care nimic nu-l sperie, nici amintirea strivitoare a lui Goethe, un poet care, ieșind din fagașul feeriei ușoare, clădește o vastă poemă simbolică, însuflețită de o cugetare isteață și multiformă, ce cu toată lipsa de unitate, ne cucerește nu numai admirația ci și respectul datorit omului ce ar fi putut avea un succes netăgăduit pe alte căi mai lesnicioase.

E. LOVINESCU

CRONICA ȘCOLARĂ

RECRUTAREA PROFESORILOR SECUNDARI

Din trei în trei ani e câte o sesiune ordinară de examene de capacitate, pentru recrutarea profesorilor învățământului secundar. Aceasta după legea răposatului Haret, care a substituit vechilor concursuri o disciplină mai rațională.

A fost o vreme când și concursurile erau mai mult o formalitate, de oarece trebuințele învățământului erau mai mari decât contingentul de candidați la dascălie, pe care putea să-l dea Facultățile noastre. Când acest contingent a devenit important, o selecțiune mai serioasă se impunea, și cu atât mai mult cu cât rezultatul școlilor noastre nu mai corespunde, nici cu ceeace se aștepta dela ele, și nici cu cerințele progresului și ale metoadelor nouă.

O reformă eră în adevăr necesară. Dintr'un spirit de uniformizare și de nivelare s'au desființat școlile Normale Superioare, și cum influența germană pătrunde în păturile intelectuale din România, pregătitorii viitoarei reforme s'au oprit la ideia Seminarului. Seminar, adică școală de aplicare și de preparare.

În acest seminar trebuiau să facă un stagiu toți aceia care din vocațiune, sau din interes, ar avea de gând să servească învățământului secundar. Logica cerea ca și aici să se unească practica cu teoria, deci, foarte simplu, pe lângă cursuri „ex catedra” de pedagogie, cei mai de elită profesori ai liceilor noastre, sau cei care treceau drept atare, aveau să supravegheze și să îndrumeze spre majoritatea pedagogică pe tinerele mlădițe care se încredințau experienței și dibăciei acestor pedagogi recunoscuți.

În afară de ideia Seminarului pedagogic și alte idei au mai prezidat la confectionarea legii de reformă a lui Haret. Cea mai de seamă e privitoare la extinderea capacității didactice a candidaților la profesorat, prin obliga-

ția de a posedă două specialități, una principală și alta secundară. În acest fel, astăzi un profesor de liceu e titularul unei catedre, nu atât în virtutea existenței unui anumit curs de predat în școală, cât a posibilității de a se combina un minimum de ore de funcționat pe săptămână. Faptul că profesorul posedă două specialități, face că se vede în gimnazii, în licee, profesori cari, deși și-au făcut o pregătire universitară pentru o specialitate oarecare, predau însă materii diferite.

Să pare, că aceste considerațiuni și-au căpătat toată importanța pe care o au din motive de ordin economic și pedagogic. O unitate și o armonie a prelegerilor ce sunt de dat în școlile secundare, nu pot decât să folosească învățământului, care trebuie să fie omogen, să aibă o continuitate, și un plan în totalitatea lui.

Dar nu e mai puțin adevărat că în afară de această considerațiune pedagogică, profesorul de liceu, dacă nu poate să fie un savant, trebuie să fie absolut stăpân pe știința lui. Personalitățile literare și științifice din învățământul secundar fac ca din prestigiul lor o parte să se resfrângă și instituției pe care o servesc.

Legea lui Haret însă a pus această considerațiune pe planul al doilea, și nu a avut în vedere decât caracterul eclectic și enciclopedist al învățământului secundar.

Dar, dacă toate intențiunile legiuitorului au fost dintre cele mai sincere, nu e mai puțin adevărat că până acum rezultatul ce se așteptă dela aplicarea legii sale, nu e la înălțimea speranțelor nutrite. În școala secundară nu vedem nici specialiști și nici enciclopediști, în afară de câteva fericite excepțiuni, și felul în care se prezintă și funcționează profesorii noștri amintește automatismul profesional al contra-maestrilor din ateliere.

Toată această discordanță vine dela nepriceperea pregătirii pedagogice, cât și din defectuositatea sistemului de recrutare a profesorilor secundari. Să ne înțelegem bine asupra acestor afirmări. Care e mai întâiu, mecanismul pregătirii pedagogice?

În timpul studiilor universitare, studentul dela Facultatea de litere sau de științe, trebuie să audieze niște cursuri de pedagogie, pentru care e dator să iscălească într-o condică de prezență. Apoi paralel cu această, asistă la lecțiile model ale profesorului care face materia respectivă, la școala de aplicație a Seminarului pedagogic.

Acest profesor, când nu e profesor universitar, e un fost institutor care a trecut în învățământul secundar, sau în majoritatea cazurilor e pur și simplu un suplinitor. Un suplinitor, adică un licențiat mai curățel, care el însuși e candidat la cel mai apropiat examen de capacitate.

Acest profesor model, după calapodul metoadelor căruia trebuie să se formeze aspirantul la învățământ, face un referat asupra calității pedagogice a studenților care trec pe sub ochii lui. Calitatea li-o cumpănește, prin faptul că asistă la câteva lecții făcute de aspiranți.

Cu referatul pe care profesorul model îl eliberează, și cu un colocviu, adică un examen, pe care candidatul îl trece cu Directorul Seminarului pedagogic, se obține un Certificat pedagogic, care mi se pare că nu se refuză niciodată. Ba ce e mai grav, am auzit șoptindu-se printre unii candidați, că se eliberează și prin complezență.

Odată cineva în posesia acestui certificat, se găsește în legitima ambițiune de a se prezenta la examenele de capacitate. Și această ambițiune e cu atât mai legitimă cu cât s'a îmbunătățit soarta profesorilor secundari, căci altfel candidatul, care mai întotdeauna e și licențiat în drept, s'ar fi gândit să intre în magistratură sau să se facă administrator de plasă. Așa va fi profesor și avocat!

Cu o pregătire atât de superficială și așa de puțin consistentă se vede foarte bine că valoarea pedagogică a viitorilor profesori secundari e aproape nulă. Și dacă acum în învățământ se întâlnesc și elemente foarte bune, aceasta se datorește mai mult calității individuale, vocațiunei.

Certificatul de pedagogie nu face decât a se îndeplini o formalitate, pentru că dă drept unui licențiat de a se prezenta la examenele de capacitate și mai amintește proprietarului său timpul pierdut pe la Seminar. El îi evoacă tot romantismul unei părți din tinerețea lui. Drumul bătut de atâtea ori ziua și noaptea, așteptările obositoare până la începerea conferințelor, care se țineau cu un ceas și mai bine mai târziu de ora anunțată, toate aceste mici mizerii îi se par ca dintr'o poveste, și din evocarea lor, candidatul se reculege de oarece trebuie să privească realitatea. Să apropie astfel sesiunea examenelor de capacitate!!!...

Și cu aceasta, rămâne să explicăm și selecțiunea ce se face, în recrutarea profesorilor secundari, cu examenele de capacitate.

De regulă aspirantul la profesorat prepară mai multe

examene de capacitate, mai mult chiar decât cele două, care trebuie să-i dea specialitățile, principală și secundară. Învață tânărul june, din scoară până în scoară, mai multe cărți, de îi plac sau de nu îi plac, de le-a mai citit sau de nu le-a mai citit vreodată. Dacă perde examenul de naturale, să se prezinte la geografie, dacă nu-i noroc, la română, la istorie or fi mai multe șanse și dacă nu e dreptul, e cosmografia, numai să poată fi pus pe tablou. Acesta e scopul, și apoi diversitatea de studii nu face oare din viitorul profesor un enciclopedist?

Nimeni nu se întreabă de e serioasă o pregătire făcută în felul acesta. Cei care au făcut legea închid ochii, devin surzi și muți, iar ceilalți povestesc cu haz, cum într-o sesiune de examene de capacitate, toți refuzării de pe la Matematici, Istorie și etc., s'au prezentat la examenul cel din urmă al sesiunii și pe care l-au preparat într-o săptămână. În comisia de examinare nefiind nici un profesor al acelei specialități, toți candidații au fost admiși.

Comisiunile de examinare, unele sunt prea severe, altele sunt de-o indulgență revoltătoare. Nu e nici o măsură, după trebuințele învățământului, în ceea ce privește rezultatul total al examenelor. Totul e arbitrar, și depinde și aici de calitatea, de independență și de demnitatea examinatorilor.

S'au văzut comisii care au scos cel dintâiu, ca media cea mai mare, nota 10, pe un candidat, care în același timp era funcționar superior la Ministerul de Instrucție și se căsătorise cu o nepoată a ministrului de pe atunci. Au fost, nu de mult și comisii hazlii!! Se frământau bătrânii examinatori, că ce or să facă băeții care se prezintă la examen, dacă or cădea!! Mai știi! se împușcă; sau înnebunesc!! Și așa au fost capacitați cu toții, deși la aceeași specialitate mai erau opt inși din sesiunea trecută, cari așteptau să le vină rândul, pentru a fi humiți în învățământ, și deși nu era nici măcar speranță de a se face locuri noi pe la gimnazii și licee.

Nu e nimica mai bizar și mai trist, ca acești declasați, care reușesc la examenele de capacitate și nu pot fi numiți din lipsă de locuri, în învățământ. Cum în România tinerii bogați nu au vocațiune pentru ocupațiuni serioase, candidații la învățământ mai ales, sunt băieți sărmani. Trăiesc când dintr'o bursă, când dintr'o slujbă pe la vreun minister, când din meditații pe la pensioane, când din grelele

sacrificii pe care o familie generoasă le face pentru câte unul.

Un astfel de tânăr când nu are loc în învățământ, ce să facă altceva, pentru ca să trăiască decât ca să intre copist la vreun minister!! Suportă mizeria celor 120 lei pe lună, având speranța numirii de profesor. Dar șezând cot la cot ca analfabeții, pentru care copistăria e o carieră, frecându-se cu ușierii și ploconindu-se unui șef de biurou oarecare, însă care totdeauna e băiat deștept, după cum crede el, ce fel de pregătire socială și morală își face acest viitor profesor?

Se explică așa foarte bine și afirmările, care se fac uneori în familiile elevilor de liceu că profesorii nu au demnitate, și că un profesor de gimnaziu vine în urma unui portărel.

În afară de aceste considerațiuni cu caracter anecdotic, dar autentic, nici examenul de capacitate în sine, nu prezintă garanții serioase în ce privește selecționarea dascăliilor de licee. Membrii comisiunilor de examinare poate pentru prima oară vin în contact cu candidații. Ei judecă după impresiunile ce pot lăsa o serie de probe, care or cât de multiple or fi, nu pot da justa măsură a valorii unui candidat.

Din noianul de chestiuni care se pot pune, cele 12 subiecte, care se dau în cele trei probe scrise, sunt numai o mică parte a materiei de examinat. Și e știut, — dar cine nu a trecut examene? — că aspiranții au anumite părți din materie, mai mult sau mai puțin făcute. În cazul acesta caracterizarea unui candidat e un problem al calculului probabilităților, e un raport de șanse și de neșanse. Or cât de prevenientă ar fi o chestiune, nu se poate înlătura ceea ce e aleatoriu și ceea ce e relativ.

Și încă ceva mai mult. Pretențiunea, ca prin ultima probă a examenului, proba pedagogică practică, să poți pune definitiv pecetea unei aptitudini la profesorat, e absurdă. Un profesor, ca or și ce om, dacă nu e perfect, e în totdeauna perfectibil.

Nu cred să fie vre-odată în viața unui om, o situație mai falsă ca aceste probe pedagogice practice. Într-o clasă a unui liceu, în fața unor elevi pe care nu-i cunoști și care nu te cunosc, trebuie să faci o lecție căzută din senin, presupunând că cele ce o preced au fost tratate deja, și să ții și disciplina școlarilor în același timp. Ceea ce e foarte greu, curiositatea elevilor fiind atârnată prin noutatea spectacolu-

lui, în care pe jumătate sunt și ei actori. Și aceasta în fața unei comisiuni, mai mult sau mai puțin închizitorială, mai mult sau mai puțin umflată, ai cărei membrii scriu, se uită, scriu și iar se uită, când la elevi, când între ei, făcând gesturi mici de aprobare sau de negare, când la viitorul profesor.

Bietul viitor profesor!!! În asemenea condițiuni uită și planul pe care l-a dat în scris, uită și recomandățiunile ce-și impusese înaintea de a intra în clasă. Plin de sudoare, întrebările și explicările lui se încăleacă, și mâinile, care atunci numai țin de el, intră și unde nu te gândești, așa că atitudinea, care are o importanță colosală, — după unii — în determinarea viitorului de profesor, e în totdeauna dintre cele mai detestabile.

După ce aspirantul a trecut toată filiera, cu atențiune depănată de regulamentul legii reformatoare, mai răsuflă și el; poate fi profesor!!

Dar dacă fondul sufletesc al fostului candidat la profesor, n'a fost frământat de focul sacru al misiunii, dacă pregătirea lui a fost formalistă și a fost lipsit cu totul de o educație specială, la ce credeți că se gândește acest tânăr, care se găsește în pragul carierei?

El inconștient cunoaște legea celui mai mic efort, el a văzut exemple, și nimeni nu l-a învățat să privească numai către un ideal mai curat. El știe că pretându-te la stupiziunile acestei mari societăți de oameni proaspeți, el știe că făcând politică și intrând în anumite coterii de pe la Ministerul de Instrucție publică, poți deveni cel puțin inspector școlar, pe cel puțin un an de zile, dacă nu și deputat. El învață să linguşască, să vorbească pe din dos, să perie și să poarte ghiozdanul. El își propune să scrie cărți didactice proaste, impuse bieților elevi prin aprobarea unei comisiuni incolore și inodore, pentru ca în scurt timp să-și facă rente și case. El își propune să facă de toate, să scoată și revistă cu abonați, dar nu să mai gândește că, profesiunea lui e un apostolat, pentru că prin felul cum s'a făcut el profesor, a văzut că nici magistrii și nici bărbații de stat din această țară, nu iau în serios școala română!!

* * *

Dar dacă situațiunea e așa de tristă, nu trebuie să ne oprim numai la constatări, și numai la ieremiadele ce proferă atâția inși care au privit realitatea în față. Chestiunea

recrutării profesorilor secundari depășește marginile constatărilor, ea devine o cauză. Legea lui Haret a fost îndestul experimentată pentru a mai persista într-o eroare. Prin urmare trebuie a studia, a gândi, și a prezenta ceva logic, ceva natural.

E adevărat că, repetiția reformelor e de natură de a le discredita, dar când împrejurările le cer, realizarea lor e ca o operație chirurgicală bine-făcătoare.

În altă parte o reformă, mai ales școlară, nu se face însă așa de ușor. Acolo unde e o tradiție, e și o opinie care constituie un factor de care trebuie să se țină socoteală. Ideile societății, principiile didactice ale familiilor, sistemele de instrucție și de educație, toate acestea reprezentate prin opiniunile părinților elevilor, au o greutate importantă în cântarul unui ministru care ar avea de făcut o reformă. În asemenea condițiuni o reformă e posibilă numai când proiectul de lege și-a asigurat o majoritate importantă în opiniunea publică, și când el nu a făcut decât sinteza ideilor și a indicațiilor, desbătute și coapte mai dinnainte vreme.

Din acest punct de vedere opera lui Haret a avut un rezultat foarte bun. Or cât de desorientat ar fi cetățeanul român, părinții elevilor s'au speriat de halimaua regulamentelor și a interpretărilor lor, ce au decurs dela aplicarea legii, și au început să țipe. Iată un început de opinie asupra școlii la publicul nostru.

Toată lumea e nemulțumită de actualul regim școlar. Părinți, profesori și candidați la profesorat, fiecare găsește câte un mare cusur.

Cum vedem se simte nevoia unei reforme a învățământului secundar, și în special a dispozițiilor în privința recrutării profesorilor de liceu.

Și cum acest articol se ocupă numai cu chestiunea recrutării profesorilor, însemnând o schiță de ceea ce s'ar putea face pentru aceasta, nu mă voi ocupa și de alte laturi ale învățământului. Poate las pentru altă dată procesul ce există între humanitățile clasice și principiile moderne ale realismului. Și dacă chestiunea de care mă ocup nu are orizontul desbaterilor dintre latiniști și moderniști, această bucătărie însă e de o importanță tot așa de mare. A formă buni pedagogi, oameni întregi și demni, un oarecare spirit de corp, care să ridice prestigiul profesorilor noștri, însem-

nează a inocula în organismul social din România un ser bine-făcător.

Incep prin a atrage atențiunea asupra faptului, că e o greșală, nu numai la noi dar și în alte părți, de a invita pe tineri la o pregătire pedagogică, în vederea profesoratului, chiar în timpul studiilor pentru obținerea licenței. A face aceasta însemnează a nu pricepe bine rostul Facultăților de litere și de științe. Învățământul superior are caracterul unei pregătiri la înalta cultură, el e totalul studiilor de analiză și de sinteză, și Universitatea trebuie să păstreze totdeauna acest caracter academic, desinteresat și superior.

Răposatul întru fericire; Fouillée, spunea relativ la această, că „adevăratul interes al Universităților, stă în ridicarea nivelului studiilor, interes care se confundă cu acela al națiunii însăși”. Și această afirmare e cu atât mai justă pentru noi Români, cu cât situațiunea noastră geografică, și realizarea aspirațiunilor noastre naționale, cer o înaltă cultură românească. Noi avem nevoie de prestigiul unei culturi, de acela al unei civilizații românești. Pentru că numai așa putem câștiga un loc durabil în concertul națiunilor mari.

Însă, tot după ideile lui Fouillée, dacă am coborî Universitatea la concurența școlilor practice și inferioare, am da dovadă de o greșită pricepere a utilitarismului modern.

Prin urmare să lăsăm Universităților toată seninătatea și tot avântul lor intelectual. Și dacă trebuințele vieții moderne, cer o sistematizare a aplicațiunilor științifice, sau ridicarea în rang a unor disciplini, care altă dată erau privite inferioare, ca prea speciale, nu rămâne decât ca să facem și noi, și de data asta nu greșim, ca alții mai bătrâni.

Pe lângă Facultăți se anexează institute tehnice, în care învățământul deși special, are un caracter superior. Așa, vedem că la Nancy, Facultatea de științe patronează, emițând diplome superioare, un institut electrotehnic și un altul de chimie industrială. La Paris, Facultatea de științe are un Institut chimic. La Grenoble unul electrotehnic, și fiecare Facultate de provincie, din Franța, patronează institute, în care se cultivă specializarea mai potrivită diferitelor regiuni geografice.

Fiind lucrurile așa, de ce Facultățile de științe și de litere din România, nu ar patrona un Institut pedagogic, care ar fi ca o școală tehnică pentru pregătirea și perfecționarea

pedagogică a viitorilor profesori ai învățământului secundar?

Această idee formează principiul unui eventual proiect de reformă pentru recrutarea profesorilor de liceu.

În felul acesta, tânărul licențiat după ce a căpătat metodele și quantumul unei discipline, are în față o cale înzecită. Are înaintea doctoratul de făcut, dacă vrea să aprofundeze cunoștințele câștigate; publicistica și gazetăria, dacă e militant; birocrația dacă îi place; școli tehnice superioare de electricitate sau de chimie, și specializări industriale, dacă spiritul lui cere satisfacțiuni practice și între altele ar mai avea, dacă profesoratul îi surâde, și institutul sau școala tehnică pedagogică.

Punând 19 ani vârsta mijlocie când un tânăr intră în Universitate, la 23 de ani el poate fi licențiat și atunci el se găsește la o vârstă când poate judeca matur ce are să facă pentru viitor. Destinându-se învățământului, un examen dintre cele mai riguroase îl va conduce la Institutul pedagogic.

Examenul trebuie să fie riguros, și trebuie ca pentru unele materii el să aibă un program mai lărgit decât acela al licenței, așa cum ar fi în Franța agregatiunea. Aceasta pentru a selecționa printre aspiranții la profesorat, numai pe aceia a căror forțe și aptitudini intelectuale pot asigura calitatea cerută. Odată reușit, candidatul devine internul Institutului, în care va sta doi ani de zile. După diferite discipline și antrenări, despre care voi vorbi mai jos, și întrunind un minimum de note, el se va vedeă trecut de a dreptul în învățământul secundar. În chipul acesta nimic aleatoriu, nici grije de ziua de mâine, afară de grija învățătorei; nici mi-logeli de a căpăta o slujbă la vreun minister; și bine pregătit, garantat aproape, diplomatul nu va avea altceva de făcut decât a se consacra apostolatului său.

Numărul locurilor disponibile în Institutul pedagogic va fi variabil, după necesitățile învățământului, necesități care trebuiesc în cazul acesta să fie prevăzute. Aceste trebuințe vor fi regulatorul populației școlii, și în luna Mai a fiecărui an, se va afișa lista locurilor libere, pentru care se va ține concurs în Septemvrie următor.

În timpul șederei în școală, candidatul la profesorat va urma în primul an cursuri de pedagogie, și va servi în personalul auxiliar, personalul de disciplină, de cancelarie, și de asistență în laborator, la liceul atașat Institutului pe-

dagogic. Tot în acest timp se vor mai face și lecții suplimentare din diferite materii, pentru a perfecționa mai mult cunoștințele viitorilor profesori, și a îndepărta și a îndrepta ceea ce a putut fi aleatoriu și relativ la examenul de intrare.

În anul al doilea, se va asista la prelegerile profesorilor liceului, care în același timp sunt și profesorii model. Aceasta în timp de trei sau patru luni, restul anului făcându-se lecții alternative, când de profesor și când de candidat, dar totdeauna în prezența profesorului model, care va observa, va îndruma și va antrena pe viitorul profesor pe calea cea bună.

Un anumit număr de lecții făcute de candidat, vor constitui *lecțiunile de apreciere*, la care vor asista Directorul Institutului, care va fi în același timp și directorul liceului atașat, precum și un delegat al Ministerului de Instrucțiune publică, care poate fi și secretarul general sau directorul învățământului secundar. Aceste lecții de apreciere vor forma criteriul după care viitorii profesori vor fi numiți titulari în învățământul secundar.

Cei care n'au media necesară nu vor obține diplomă. Ei vor forma personalul de gradul al II-lea al învățământului. Acest personal trebuie și el, negreșit, casat în învățământ, dar va ocupa locurile rămase libere după numirea celor dintâi și va constitui corpul de suplinitori. După o situație provizorie, în felul acesta, timp de un an sau de doi ani, în urma raportului unui inspector școlar, profesorul de gradul al II-lea va fi înaintat de gradul I, dar fără a i se mai da și diploma. Fiind înaintat el e asimilat cu totul profesorilor de gradul I cu diplomă.

Se face această distincțiune, de gradul I și al doilea, tocmai pentru a provoca o continuă emulațiune printre candidați, dându-se o satisfacțiune celor care prin inteligență și aptitudinile lor, merită cu drept cuvânt toată aprobarea.

Iată în linii generale, economia reformei care va aduce mai multe garanții în recrutarea profesorilor secundari.

Am spus că un liceu complet va fi atașat Institutului. Idealul ar fi ca clădirea Institutului pedagogic să fie alături de acest liceu, formând totul o singură unitate. Directorul Institutului, un profesor universitar numit în acest post de ministru în urma recomandățiunei celor două Universități, cea dela București și cea dela Iași, va fi secundat de un subdirector, care va fi un profesor secundar și care va avea

delegația de a se ocupa cu conducerea liceului atașat pe lângă institut.

Din această expunere se poate vedea foarte bine folosul unei astfel de organizațiuni. La Institutul pedagogic va fi, nu o colonie, ci o mare familie școlară. Acolo în orele libere se vor cultiva exercițiile fizice și artele frumoase, se vor ține conferințe și personalul Institutului, în cap cu Directorul, va fi pe lângă aspiranții la învățământ ca vârstnicii dintr-o casă, bine voitori și interesați la succesul celor mai mici.

În acea atmosferă intimă de familie, viitorul profesor va avea ocaziunea de a se pune în contact și cu lumea socială. Prin curățenia, prin exemplele și prin sfaturile părintești, venite din toate părțile, nu se va putea ca, în cel mai scurt timp, viitorii membri ai corpului didactic, să nu formeze un grup de elită, atât de necesar vieții sociale din România.

Fiind cu toții la un loc, viitorii profesori, vor învăța să se cunoască, să se aprecieze și să se iubească. Ei vor lega prietenii folositoare, care în idealizarea lor să realizeze idei și planuri, făurite la o laltă în timpul șederei la institut.

Acolo la Institut, într'adevăr, se va putea da o orientare tinerimei, dar nu ca acum când anarhia domnește peste tot și peste toate.

Poate că mi se va face obiecțiunea, că acești diplomați își fac cariera la o vârstă cam înaintată, la 25 de ani. Dar un medic, dar un inginer care a făcut studii superioare, nu au isprăvit școala mai de vreme de 25 de ani, și apoi e mai bine așa. Învățământul e un apostolat, și maturitatea în acest caz nu dă decât avantaje.

Paris,

EMIL STAICU.

ANCHETA ȘCOLARĂ

TREPTELE FORMALE

Psihologii, în dorința de a se asimila ideile cât mai ușor, au preconizat treptele formale, fără aplicarea cărora nu poate fi un învățământ bun, ele fiind bazate pe legi psihologice generale. În adevăr, asimilarea temeinică a ideilor, cere pregătirea terenului, predarea ei, așezarea, clarificarea și clasificarea ei sau abstracțiunea și în fine aplicarea. Unii pedagogi practici entuziasmați în reușita sigură și uitând că drumul asimilării este scurt și natural, au bifurcat și trifurcat treptele formale, susținând morțiș aplicarea lor întocmai, întreagă și separată la orice lecție, provocând astfel o prea deasă executare a veșnicei formule, ce produce lănceză și făcând din elevi adevărate aparate mecanice de înregistrare, căci interesul și atenția cer variație în lucrări și surprindere în mers. Aplicarea exagerată a treptelor formale, neținând seamă de împrejurări și scop, a dat greș și în mod natural a produs o întreagă revoltă în contra lor. Știut este că sunt o seamă de lecții la toate studiile, a căror pregătire este în ascultarea celei trecute și prin urmare nu mai este nevoie de altă; în alte lecții se aranjează și clarifică ideile senzoriale și deci abstracțiunea n'are loc; la alte lecții este nevoie numai de abstracție cum este formarea ideilor generale din cele senzoriale și acestea cer concentrarea; iar în unele lecții se urmărește numai reamintirea celor învățate și prin urmare nu prea este nevoie de toate treptele formale.

Va să zică sunt destule lecții în cursul primar cari n'au nevoie de trecerea prin toate treptele formale; ba aplicarea lor ar aduce mai mult rău căci ar produce plictiseală în bănci, întrebuințând timpul fără folos; și timpul în sc. primară este foarte prețios. Așa dar susținerea morțișă de a se trece orice lecție prin toate treptele formale este netemeinică, după cum efortarea normaliştilor de a nu lipsi nici o treaptă formală dela lecția de probă este zadarnică. Prin urmare treptele for-

male dau rezultate bune când sunt aplicate cu pricepere: variație în întrebări, ca să nu știe elevul ce urmează: alegerea numai a ce e trebuincios lecției, căci dacă ce e puțin strică, ce e mult vatămă; schimbare în mersul lecțiilor ca pururea necunoscut să-i fie elevului și conformarea scopului urmărit de lecție. În felul acesta, drumul mereu fiind nou, ordinea și felul întrebărilor neprevăzute, lecția scurtă și adaptată împrejurărilor, elevul va fi atent și interesat. Orice lecție are toate treptele formale, fără a se executa odată și separat; s'au îndeplinit unele altă dată.

* * *

Totuși Școlile normale fiind, prin profesorii de pedagogie, sugestionate de diferite curente pedagogice, țin morțiș la aplicarea unor feluri de trepte formale, ce diferă între școli, de și teoria este aceeași. Și această diferență accentuându-se și între învățători, de multe ori dă naștere discuțiilor aprinse, fiind susținute mai mult de amorul propriu decât de convingere sau adevăr. Așa fiind, se înțelege că interesul învățământului și asimilarea cât mai ușoară și temeinică pe cale naturală psihologică, cere unificarea treptelor formale dela toate școlile normale.

Prin urmare înțelegerea profesorilor de pedagogie dela școlile normale la care să iea parte și diferite personalități pedagogice este de mare trebuință: dă naștere unei căi bune de asimilarea cunoștințelor de către copiii noștri. De altfel separatismul între școlile cu aceeași chemare nu poate fi tocmai de laudă, din contră, comunitatea dă naștere unei organizații bune și sănătoasă.

P. STĂNESCU
(învățător R. Sărat)

CRONICA ECONOMICA

UN CUVANT DESPRE ACADEMIA DE INNALTE STUDII COMERCIALE

Astfel cum este organizat, învățământul nostru comercial nu poate da elemente pregătite, nici pentru conducerea marilor întreprinderi financiare, comerciale sau industriale, nici pentru înzestrarea instituțiilor publice cu caracter economic, cu un personal destoinic, nici chiar pentru recrutarea unui personal didactic select al actualelor școli de comerț.

Constatând acestea nu ne gândim să negăm că învățământul nostru comercial cu toată administrația pedagogică vitrigă, a dat rezultate pozitive, dar nu este mai puțin adevărat că el nu dispunea de un institut superior în adevăratul înțeles al cuvântului, a cărui menire este să răspundem la nevoile mai sus indicate și până în prezent nesatisfăcute, să ridice nivelul științelor comerciale, să lărgască cunoștințele profesionale și de ordin economic general al elementelor che-mate să conducă întregul complex al vieții noastre economice.

Academia de înalte studii comerciale va umple însă un gol și în altă privință.

E necontestat că studiul științelor economice și financiare la noi e foarte puțin dezvoltat, aproape cu totul neglijat în Universități, unde se găsește trecut printre cursurile Facultății de drept.

Noua academie, de fapt, astfel cum este concepută, poate purta numele de «*Academie de înalte studii comerciale și economice*», (cum este intitulată Academia dela Frankfurt-a Main), sau «*Facultate de studii economice și comerciale*», (cum există o atare Facultate la Universitatea din Birmingham).

Privind programul cursurilor, care vor dura trei ani, după care timp se decernă diploma de licențiat în științele comerciale, condițiunile de admisibilitate pentru studenți, normele de alegere a corpului profesoral, ne dăm seama numai decât că avem înaintea noastră conceput un așezământ superior, universitar, pentru studiul științelor economice și comerciale.

Proiectul de lege prevede că vor fi primiți ca studenți și studențe :

a) Absolvenții cu diplomă ai învățământului secundar și superior ;

b) Absolvenții școalelor comerciale superioare.

În afară de două cursuri din domeniul științelor juridice (elemente de drept civil, drept comercial și maritim român și comparat) programul se îngrijește să dea o deosebită dezvoltare științelor economice și prevede în același timp, o aprofundare sistematică, în vederea nevoilor țării, a câtorva chestiuni comerciale speciale.

În nici o parte a învățământului nostru superior, nu s'a îngrijit așa de bine de studiul științelor economice ca în proiectul de lege despre care este aci vorba.

După sistemul german, programul Academiei prevede următoarele cursuri din domeniul economiei politice :

1. Economia politică partea generală (teoretică) și istoria doctrinelor economice ;

2. Economia națională, (partea specială) ;

3. Știința și legislația financiară ;

4. Statistica.

Pe lângă aceste cursuri economice fundamentale, programul cuprinde următoarele obiecte pentru conferințe :

a) Comerț exterior și legislație vamală ;

b) Monedă, credit, schimb și studiul băncilor ;

c) Studiul transporturilor ;

d) Industria și meseriile în România, cu legislația lor.

Trecem peste celelalte conferințe cuprinse în program, și arătăm că în învățământul părții pur comerciale, figurează și un curs cu totul nou la noi, introdus însă în Germania și Anglia în mod general obligatoriu, despre «*studiul practic al întreprinderilor comerciale și industriale*».

Acest curs are o deosebită însemnătate.

El nu este un simplu curs de «Birou comercial», e mai mult, adică un studiu *practic* desăvârșit al întreprinderilor comerciale și industriale nu numai din punct de vedere al organizării administrative, interne, ci și din punct de vedere al raporturilor dintre aceste întreprinderi și întreaga viață economică, un studiu economic comercial din punctul de vedere al rentabilității.

Mai amintim în sfârșit că în program s'a dat o deosebită atenție studiului limbilor moderne inclusiv cele orientale,

greacă, sârbă, bulgară, rusă, de care avem atâtea nevoie nu numai pentru interesele economice ale țării noastre.

Un asemenea așezământ de înaltă cultură economică și comercială e bine venit; și la noi poate a venit mai târziu decât mai de vreme, de cum trebuia să vie.

În orice țară, ce are multiple raporturi cu viața economică mondială, cei cari conduc de fapt gospodăria națională trebuie să fie pe deplin orientați asupra întregului complex al fenomenelor economice, să fie pătrunși de toate condițiunile de producție; să cunoască foarte amănunțit piețele de desfacere precum și uzanțele lor.

Astăzi nu există țară despre care să se poată spune că nu are nevoie de un institut superior pentru studiile comerciale. Și în Anglia extremului Orient, — în Japonia — învățământul comercial superior este introdus și se bucură de toată solicițudinea statului.

Cei care aduc obișnuita critică înființării Academiei de Comerț, că introduce instituția înainte de a se simți nevoia ei, potrivit tradiționalei maimuțării a așezămintelor din apus, nu își dau seama de problemele vieții economice și de năzuințele la care avem dreptul să aspirăm în expansiunea comercială peste hotare.

După părerea noastră proiectul de lege e bun și o singură dorință ar fi să manifestăm la înființarea Academiei de înalte studii comerciale:

Aceia, de a se observă cu strictețe la alegerea corpului profesoral, mai ales acum, la început, ca să se numească fără nici o considerație politică profesori, dintre elemente destoinice, dintre acei cari sunt stăpâni pe specialitățile lor, căci în mâna acestora, la urma urmei, stă întregul prestigiu al instituției.

Și aci văd eu partea cea mai delicată a chestiunii.

I. RĂDUCANU

RĂSPUNS „NEAMULUI ROMÂNESC“

Sub titlul „Mărturisiri ale unui profesor universitar, anexat la vechile partide“, foaia naționaliștilor-democrați a binevoit să reproducă un articol din „Săptămâna“, însoțindu-l cu următoarele cuvinte:

Deocamdată așteptăm. D. coleg Mehedinți ne-ar putea spune oare azi, ce e cu acel „nationalismus latrans“ de care făcea haz acum șase ani tocmai?

De felul meu, sunt un adversar foarte îngăduitor pentru cei ce binevoesc a mă privi astfel. Poate că sunt cel mai pașnic dintre toți cei criticați prin reviste și ziare; atât de pașnic, încât nici nu răspund. O singură dată m'am abătut dela obișnuita mea rezervă, când am luat apararea „Popeștilor partidului liberal“, în contra celor ce avuseseră inspirația puțin democratică de a batjocori acest nume — vrednic de respect, ca orișicare altul.

Acum iarăși cată să răspund. D-nul N. Iorga, uitând pe semne unele împunsături ale Neamului Românesc — pornite de sigur, dela niscaiva colaboratori de ocazie, fără știrea și aprobarea d-sale — mă întreabă colegial: ce mai zic eu despre „nationalismus latrans“.

Ce să zic?

Mai întâi mi-ar părea rău să creadă cineva că aș avea rea părere despre câni sau despre graiul lor specific-lătratul. Dinpotrivă, socot că neamul cânesc are virtuți reale, cu care s'ar putea fâli mulți oameni — nu numai dintre cei de rând, ci chiar și dintre cei ce au o mare idee de sineși.

Bunăoară bărbăția. Ca Sovejan, pot da insumi mărturie. În lungile nopți de iarnă, când „muntele hue“ de vânt, ca talazurile mării, iar afară e „Intuneric-mestică“, singura veghe în locurile acelea depărtate sunt doar câinii. Cu toată asprimea gerului, ei țin necurmat strajă, lătrând de la o curte la alta... Și când haiticul de lupi se apropie de țarcuri, până să iasă gospodarul cu tăciunele aprins, dă-lăii sar pălălae, dau piept cu vrăjmașul și-l pun pe goană; iar când numărul covârșește puterea, unul sau altul dintre străjerii cei credincioși rămâne în colții lupilor, — ostaș jertfit datoriei în bezna nopților de viscol.

De aceia, în nesfârșitele povestiri ale ciobanilor, seara împrejurul focului, se vorbește pe acolo de isprăvile câinilor tot atât de mult, ca și de ale oamenilor. — E drept sânt câni și câni; iar cei din partea locului sânt soiuri vechi de pe vremea când Dragoș vâna zimbri și urși în codrii străvechi ai Moldovei. Nu degeaba spune *Miorița* că baciul moldovean era pizmuț:

*Că-i mai ortoman
Ș'are oi mai multe
Mândre și cornute
Și cai învățați
Iar câni mai bărbați*

Cine n'a auzit prin meleagurile acelea de isprava lui Buluș, cel mare la vânătoarea din Ciurbele? Când Dobrin Sângurel s'a pomenit obraz la obraz cu namila de urs, locul ar fi rămas, fără dreapta vitejie a credinciosului Buluș care a sărit asupra fiarei zdrențuită de glonț și-a întors asuprăși toată furia ei. E adevărat că a murit și bietul Dobrin, după ce tovarășii l'au adus rănit în sat. Dar puținele zile din urmă de Buluș i-au fost dăruite.

Ca om de lângă țarnă, care cunosc deci virtuțile câinilor mai bine de cât d. Iorga, aș fi mahnit foarte, dacă d-sa ar crede că am putut da uitării isprăvi ca acestea, doveditoare de atâta bărbăție.

Dar statornicia în credință a neamului cânesc! Bătrânul Omer arată cu o pildă subțire că oamenii — chiar și cei însemnați — stau uneori în privința aceasta mai prejos de cât câinii. Când Ulyse s'a întors la curțile lui din Itaca, unde pețitorii beau și chefueau risipindu-i gospodăria, — ba mai să clatine și inima de femee a Penelopei, căreia i se urăse a tot țese singură și sta la cumpănă: dacă n'ar fi mai bine să arunce suveica în burueni — cine l'a recunoscut întâi pe cel ce se întorcea din lunga-i pribegie peste mări și țări? Credinciosul păzitor al ogrăzii, Argos, închinat amintirii stăpânului său mai mult de cât toate slugile și chiar de cât legiuita-i soție, care nu l'a recunoscut pe „divinul corăbier“, decât după ce a săgetat unul după altul pe cei ce râvniseră a fi mângâiați de frumoasa Penelopa.

Așa au fost câinii pe vremea lui Omer, și așa sunt până azi. În marile drame din singurătatea gheturilor polare, când vezi călătorii căzând unul după altul, alături de câinii ce se opintesc la povara săniilor, nu știi ce să admiri mai mult: tăria sufletului omenesc, ademenit de raza gloriei, sau credința dobitocului gata de jertfă, până la cea din urmă suflare.

Are dreptate Maeterlinck când zice: „Între toate fapăturile înzestrate cu deșteptăciune, care au drepturi, datorii și o menire, cănele e un animal în adevăr privilegiat“. Și socotesc că Buffon a greșit — l'a luat condeiul pe dinainte — când a scris atât de pompos despre cal:

la plus noble conquête....

Ar fi brodit'o mai bine, dacă ar fi zis despre căne: *la plus noble amitié....* ori: *la plus noble fidélité....* sau așa-ceva.

Oricum, eu, unul, prețuind astfel însușirile cânilor, e firesc să nu am rea părere nicidecum despre graiul lor-lătratul. În adevăr, după cum „stilul e omul“ de asemenea „lătratul e cănele“. Lătratul este exprimarea felurită a sufletului cânesc cu toate mișcările sale lăuntrice; e un graiu, ca și cel omenesc, — ba în unele privințe chiar superior.

Căci, fondul caracterului cănesc fiind bărbăția, credința și seriozitatea, cănele latră totdeauna cu scop, spre deosebire de mulți oameni, care vorbesc pentru a vorbi, sau scriu pentru a scrie.

Dar, pentruca nimic să nu fie desăvârșit pe lume, eată, mărturisesc că și lătratul își are scăderile sale. E și un lătrat falș — la lună : leneș, trăgănat, adormit..... sfârșindu-se aproape cu un mârâit. E lătratul fără convingere — caricatura lătratului. Și tot așa e și hămăitul fără temei al cănelui care, pentru o frunză zburată de vânt, sare din culcuș, se infurie, apucă cu dinții de gard și de tot ce-i ese înainte, mușcându-și chiar labelle și coada.

La acel soiu de lătrat absurd mă gândeam, d-le coleg, când am scris cuvintele mai sus pomenite. Și-a trebuit să le scriu. Judecă și d-ta : În locul naționalismului senin al lui Bălcescu, închinat numai țării, și în locul criticei închinată numai adevărului, oameni de o măsură mai puțin desăvârșită, iar unii lipsiți de ori și ce măsură, începuseră a se indeletnici pe atunci cu o polemică plină de injurii și trivialități, — cu chip că îndrumează pe o cale mai bună literatura și educația noastră națională !.

Degeaba le spuneai d-ta în „Semănătorul“ — și mi se pare și eu în vre-o două, trei pagini — că „Primăvara literară“ începuse mai de mult, cu „Junimea“. Degeaba, „Convorbirile literare“, cu prilejul comemorării lui Odobescu spuneau tineretului să se ferească de naivitatea de a crede că „literatura cea mai bună e cea scrisă în săptămâna din urmă“, căci, unii tineri — „firi entuziaste“ cum le zici d-ta — sorcoveau înainte despre o «eră nouă literară», despre «sămănători de idealuri naționale nouă», și alte inchipuiri semețe ca acestea, socotind că lumea de la ei începe. Regretabilă eroare, căci scădeau astfel prestigiul literaturii printr'o greșită apreciere a scriitorilor renașterii noastre ; micșorau apoi și cinstea naționalismului, făcându-l părtaș la afirmarea unui neadevăr. Nu era oare și nu e încă și până azi Eminescu — cel mai desăvârșit artist al limbei românești ? Și

nu e tot el, prin scrierile sale în proză, cea mai înaltă manifestare a naționalismului românesc ?

În zadar d-ta care cunoșteai toate scrierile poetului — cum cunoști multe de toate — spuneai tinerilor că nu poate fi vorba de o nouă îndrumare în literatură și în educația neamului, ci numai de o cinstită continuare a generației de la Bălcescu la Eminescu. De aceea, pentru a-ți veni în ajutor, „Convorbirile literare“ au tipărit și ele următoarele cuvinte, ca o „anti-teză“ la direcția falsă ce se inaugură :

Cea mai mare nevoie a timpului nostru e un naționalism real întemeiat pe adânci convingeri științifice și etice.

Din contra, cea mai mare primejdie este naționalismul pornit din ură (și alte scăderi omenști) căruia i s'ar putea zice mai degrabă „nationalismus latrans“.

Așa am scris despre naționalism ca doctrină politică și tot așa de categoric am spus cugetul meu față de iluzia literară, ce întovărășa acel soi de naționalism :

Punctul culminant al renașterii noastre e în vremea lui Cogălniceanu, Hurmuzachi, Șaguna, Alexandri, Eminescu, Creangă, Maiorescu, Odobescu, Grigorescu și altor bărbați care, mai deaproape sau mai de departe vor însoți în paginile istoriei domnia celui dintâi rege al României... Azi, scriitori, slavă Domnului, dar nici un Eminescu sau Creangă. Teatrul își caută încă drumul ; romanul pare a nu-l fi găsit ; critica literară l'a pierdut. În locul judecăților impersonale de altă dată, acum adevărate „zile ale babelor“. Dela critică ne-am coborât la hartă, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism și cei mulți la nepăsare“. (1)

Și eată, mi se pare că aceste constatări au slujit în oarecare măsură la îndreptarea unei erori de perspectivă atât în literatură, cât și în ce privește naționalismul. «Luceafărul» din Ianuarie trecut, deși cu oarecare sfiială, pune în capul cronicei sale literare aceste semnificative cuvinte

De la un timp încoace. . . . literatura românească e stăpânită de sărăcie de idei, lipsită de creațiuni artistice mai înalte

Luceafărul, Ianuarie 1913.

(1) *Catre noua generație*, Minerva, 1912, p. 6.

„Ramuri-le“ din Craiova fac aceeași mărturisire:

Azi se scrie puțin(?) și slab, și cu toate acestea, scriitorii noștri prin lauda care știu să o facă împrejurul lor te îndeamnă să crezi că ne găsim în cea mai înfloritoare perioadă literară.

Ramuri, Ianuarie 1913.

Până și „Freamătul“, urmașul lui „Făt-Frumos“ bate în aceeași strună:

Inspirația caldă, avântul măreț și originalitatea e *rara avis* în literatura noastră contemporană. Pretutindeni fragmente din poezii cunoscuti, pe care le reproduce flașneta contemporanilor...

Freamătul, Decembrie 1912.

Iar în ce privește naționalismul, cu o lună mai înainte, d-l Sextil Pușcariu spunea tot în „Luceafărul“:

E timpul suprem ca generația stearpă, obosită și rece, să fie înlocuită pretutindeni de o nouă generație vâjoasă, idealistă...

Evident, iluziile s'au risipit. În literatură, tinerii încep a-și da seama că acela care are talent artistic real ajunge la țintă numai prin munca sa proprie, nu prin harța criticilor interesați sau prin „școli și școlărie“ în tovărășia celor care înalță un steag tipografic, fie din vanitate, fie din interes politic. Iar în ce privește educația neamului, cei sinceri încep a vedea că naționalismul nu e o atitudine de ocazie, ci o credință și prin urmare o virtute. Departe de a fi sentimentul negativ de pornire zănatecă în contra altora, el e o vie și desinteresată iubire pentru neamul din care te-ai născut; e partea cea mai bună din noi înșine: e sufletul părinților, care veghează deasupra capetelor noastre spre a ne muștra și îndemna; e chipul copiilor noștri, care ni se arată în zarea viitorului, când noi nu vom mai fi; e grija de mormântul nostru, lângă care vedem de pe acum îngenuchiați pe fiii, nepoții și strănepoții noștri. Afară de lumina ideală a ideilor religioase, cultul națiunii e cea mai înaltă concepție de solidaritate socială, la care se poate ridica un om, de oarece impune fiecăruia un scrupulos respect de dreptate către toți cei cu care viețuiește împreună.

Drept aceea, eu, unul, am prețuit și prețuesc în chipul cel mai serios osteneala d-tale de a scoate la lumină toate urmele trecutului nostru ca neam. Când ai povestit acum de curând bătălia dela Ogretin și faptele lui Stroe Buzescu mi-ai răcorit sufletul. Inimos om Buzescu acela... Ne mai putând răbdă să stea în lagăr și să tot audă chiotele și sudălmile Tătarilor, a eșit singur din tabără, a dat pinteni calului, s'a repezit drept la ginerele Hanului și, cu ajutorul lui Dumnezeu, „n'a fost pe voia“ căinelui de Tătar, ci s'a prăbușit dușmanul la picioarele lui Stroe...

Fapte ca acestea, mărturisite până azi de lespedea mormintelor, tefac să juri că toate cele povestite în Iliada aidoma s'au întâmplat. Ți se umple pieptul de mândrie, când afli că astfel de viteji au călcat țărâna, unde pășim noi astăzi. Scris-am deci că acea cărțuie de 49 de pagini are un „bogat cuprins sufletesc“, că e „o binefacere culturală“ și că „ar trebui răspândită până la prisosință“. Iar aiurea, în paginile „Către noua generație“, relevam cu bucurie că după Cantemir, al doilea istoric însemnat al împărăției turcești e totun Român; --ba chiar și în parlament, am lăudat fâțiș munca d-tale și a altor tovarăși de profesorat. --Deși „anexat la vechile partide“, cum binevoești a mă califica, am socotit că ar fi nevrednic de Convorbirile literare să mă opresc la injuriile adresate acestei reviste sau mie personal, ci, am spus tot binele pe care trebuia să-l spun ca un omagiu către critica închinată adevărului și către adevăratul naționalism.

Din nefericire, d. coleg, sânt oameni, care nu urmează rândueala aceasta. Inchipuește-ți că, vorbind despre revistele altora, unii scriitori le aseamănă cu „lături vărsate pe sub uluci“, cu „vasul odoriferant al Xantipei“, cu „cabinete...“ de „absolută intimitate“ 1) adăogând și alte caracterizări de aceeași măsură literară. Pentru ei toate ale lor sunt bune și nu's bune de cât ale lor. Ce e al prietenilor e

1) *Neamul Romînesc*, 1903, Ianuar, p. 19.

bunișor, iar ceea ce nu e nici al prietenilor e rău-sadea. În ziare, în reviste și chiar în vorbirea particulară, unii ca aceia critică în dreapta și în stânga, fără sfieală și fără nici un criteriu statornic,—numai din dorința de a critica : *pour l'amour de l'hallali...*

Ei bine, eu socot că astfel de oameni, când nu's temperamente inflamabile, care se aprind repede *pentru* și *contra* cuiva, ei sunt de bună seamă caractere incalculabile, care coboară și critica și naționalismul la un nivel hotărât inferior. Și față de unii ca aceștia, cu toată rezerva mea obișnuită, m'am crezut atunci dator, din respect pentru cei mai tineri decât noi, să relev vulgairitatea unei astfel de atitudini măcar printr'un mic adjectiv—latinesc și acela, spre a fi cât se poate mai impersonal.

Aș putea încheia aici.

Dar, fiindcă veni vorba de tineret și fiindcă acum, spre măhnirea și uimirea mea văd că directorul „Neamului Românesc“ se leapădă de naționalism (1) cred necesar să mai adaog câteva cuvinte și apoi să fac o propunere.

După cum în limbă și în literatură, am învățat multe dela poporul nostru, socot că și în partea morală a vieții putem căpăta dela el multe și bune îndrumări.

Sufletul poporului românesc e foarte potolit. Așa se explică de bună seamă energia concentrată a unor proverbe și frumusețea originală a multor versuri populare. Ele s'au infiripat în lunga tăcere a vieții ciobănești, în singurătatea munților și a plaiurilor. După zile întregi cu ochii la seninul cerului și la întunecimea brădetului, o clipă de induioșare zguduie sufletul întreg și-l face să izbucnească într'un vers care înfioară și cetinele codrului. Rar

(1) În numărul din 20 Februarie 1913 al „Neamului românesc“, d-l Iorga declară: „Eu nu mai sunt naționalist, deși poate că am fost vre-odată, când speța eră ceva mai rară, și dacă e vorba de „uimirea și măhnirea“ acelor ce mi-au denegat tot deauna o *chemare politică*, de câte ori îi voi vedea „uimiți și măhniți“, voi zice: trebuie să fi făcut vre-un lucru bun“.

oameni așa de statornici în cugetele și simțirile lor ca muntenii, pe care îi cunosc eu. Când unul închide ochii, îl plânge satul întreg. Femeile cari vin cu lumânare la capul mortului întins pe laiță, îl bocesc toate cu rîndul, aducându-i aminte de întâmplările vieții și spunându-i ce vorbe să ducă celor plecați pe cea lume. Când bocea Bica lu Gosav sughițau de plâns toți cei dimprejurul sicriului.

Cine apropie însă până într'atîta viața de moarte, nu poate să nu ducă un traiu cîstit, disprețuind instinctiv tot ce seamănă o clewetire, harță, și alte zădărnicii ca acestea. De aci zicătoarca : „Pe unde ese vorba, ese și sufletul“ și altele tot așa de serioase.

Prin urmare, până la imperativul categoric al lui Kant, de care nu se pot apropia de cît suflete de tot cumpănite, socot că ar fi un mare progres, dacă cei cu firea mai puțin statornică ar asculta măcar imperativul blînd și potolit al poporului nostru : ce ție nu-ți place, altuia nu face.

Mai ales acum, când ne-am isbit cu capul de pragul de sus și, la lumina vieții altora, am văzut atâtea pete ale vieții noastre, ar fi un mare câștig să luăm ca pildă nu numai limba și literatura poporului, ci și unele rosturi ale vieții sale zilnice, pătrunsă de un mare simțetic. Atunci, naționalismul nostru n'ar mai fi cu toane ca vîrtelnița, care acum se întoarce la dreapta, acuma la stînga și incurcă firul, tocmai când te aștepți să-l depene mai departe.

* * *

Știm că astfel de observări pot să supere pe unul sau pe altul. Necăjitul de Pascal a spus de mult : „Adevărul e folositor celui căruia i-l spui, dar primejdios pentru cel care-l spune, fiindcă stărnește ură asupra-și“. Dar asta nu e un cuvînt să nu-l spunem — mai ales azi când trebuie să verificăm toate valorile și în deosebi valoarea educativă a celor ce vor să povățuiască opinia publică. Altă dată mai puteam trece cu vederea unele și altele. Acuma dinpotrivă

trebuie să grăim deschis, știind că singura nădejde de îndreptare este cunoașterea exactă a realității.

La ce-au folosit-oare atâtea și atâtea sclipitoare iluzii din trecut? Ce a rămas bunioară din naționalismul fulgurant al lui Hașdeu?—Istoric, filolog, versificator, ziarist, erudit, umorist... ce Dumnezeu nu era scriitorul atâtor opere de senzație între contemporani! Dar cursurile sale de naționalism! Cea dintâi conferință s'a ținut chiar în sala ministerului de culte (5 Decembrie 1865), iar „Trompeta Carpaților“ o veste a lumii astfel:

Publicul auzitor a fost foarte numeros și ales.. Putem zice că erau o mie de oameni. Ușile s'au închis, ca să nu mai intre cei ce n'au încăput și pe toate rândurile se vedeau numai dame și bărbați de distincțiune. O mare parte a societății bucureștene a aplaus talentul d-lui Hașdeu și veracitatea subiectului său.

Trompeta Carpaților, 9 Dec. 1865

Conferențiarul însuși anunța că va vorbi despre „toate cestiunile vitale ale unei existențe politice... țărani, cler, comerț...“ plătindu-se la intrare numai „un sfânt“.

Dar, cu toate că publicu„ al aplaus“ talentul conferențiarului și „veracitatea subiectului“ său, însă nici erudiția sa ne tăgăduită, nici spiritul caustic, nici antisemitismul... nu l'au ajutat pe Hașdeu să aibă o înrăurire efectivă asupra contemporanilor, necum asupra urmașilor.

Pentru ce?

Pentru că-i lipsea statornicia în păreri și nimbul impersonalității, fără de care nimeni, nici odată nu poate deveni slujitorul devotat al unei idei.

De aceea, în vremuri ca acestea, când toți avem ochii îndreptați spre marile greutăți ale statului și ale neamulu-nostru; când d-ta, ca istoric, cauți să aperi elementul românesc din dreapta Dunării și să rectifici opiniile dușmănoase, răspândite în Europa de o anume presă neleală; când cu toții, din toate puterile sprijinim pe Aromâni, ca să ducă

dreptele lor plângeri la cunoștința diplomației streine, în astfel de momente, d. coleg, sântem, cred de acord, că orice coborâre a naționalismului spre patimi personale nu mai poate fi îngăduită nici măcar o singură clipă.

Căci, dacă țărăină sântem, și în țărăină ne vom întoarce, cât vedem încă lumina, spre lumină trebuie să tindem, potrivit cu vrednicia speței noastre, care în chestie de naționalism n'are nevoie să iea pildă dela apucăturile unor spețe mai pe jos decât a noastră.

SOVEJA.

BIBLIOGRAFII

- Dr. Iacob Radu**, *Biserica S. Uniri din Tâmpahaza-Uifalău*, Oradia-Mare 1912.
Dobrogea schiță geografică-Istorică, Buc. 1913.
- N. Cosmovici**, notă asupra faunei oligocene din Țișul Moldovei, An. Acad. Rom. 1913.
- I. Corbu**, Mărimea astrelor la orizont. An. Acad. Rom. 1912.
- T. Lalescu**, Asupra variației valorilor caracteristice, An. Acad. Rom. 1912.
- St. C. Hepites**, Asupra întrunirii la Manchester a asociației internaționale de sismologie. An. Acad. Rom. 1912.
- Dr. S. Pascu**, Sufixele macedo-și megleno-române de origine neogreacă. An. Acad. Rom. 1912.
- T. Lalescu**, Insumarea a doi sămburi neortogonali. An. Acad. Rom. 1912.
- N. Iorga**, Două plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction (1321) An. Acad.-Rom. 1912.
- Ion Boceanu**, Glosar de cuvinte din județul Mehedinți. An. Acad. Rom. 1912.
- I. Gherghinolu**, *Drosera rotundifolia L.* în Oltenia, An. Acad. Rom. 1912.
- T. Pamfile**, *Agricultura C. Români*. Buc. 1913.
- Marcel Schwab**, *Cruciata copiilor*. Iași. 1913.
- A. Conta-Kernbach**, *L'éducation manuelle*, Bruxelles 1913.
- I. N. Angelescu**, Principii de metodă și regularități statistice, Buc. 1912.
 „ Despre mortalitate, Buc. 1912.
 „ Die Kriminalitätsbewegung in Rumänien, Buc. 1912.
- Olimp Grigore Ioan**, *Le musée A. Simu*, Buc. 1913.
- Virg. Drăghiceanu**, Catalogul colecțiilor comisiunii mon. istorice, Buc. 1913.
- Benedetto de Luca**, Gli Albanesi i Macedo-Romeni e gli interessi d'Italia nei Balcani, Roma 1913.
- Dr. I. N. Angelescu**, Cooperarea și socialismul în Europa, Buc. 1913.

Dr. A. Micu, Starea învățământului în comitatul Hunedoarei. Arad, 1913.

Em. Socor, Despre populație, Socec, 1913 Iași.

CORRESPONDENȚA :

Domnule Prezident,¹⁾

De la «Verband internationaler Studenten-Vereine deutschen Hochschulen», am primit invitarea de a trimite revistei acelei asociații o *caracterizare a studențimei române*.

Pe lângă părerile pe care le pot avea profesorii despre tineretul nostru, sânt semnificative însă în cel mai înalt grad părerile studenților despre propria lor viață universitară. De aceea, înainte de a spune un cuvânt streinilor, am crezut necesar să adresez prin Dv. diferitelor noastre societăți și „centre studențești” următoarele întrebări :

În ce măsură studenții de azi se preocupă de educația lor fizică ?

Ce așteaptă ei dela învățământul superior ?

Ce concepție au despre idealul statului și poporului românesc ?

Care dintre scriitorii streini și români e mai apreciat de ei astăzi ?

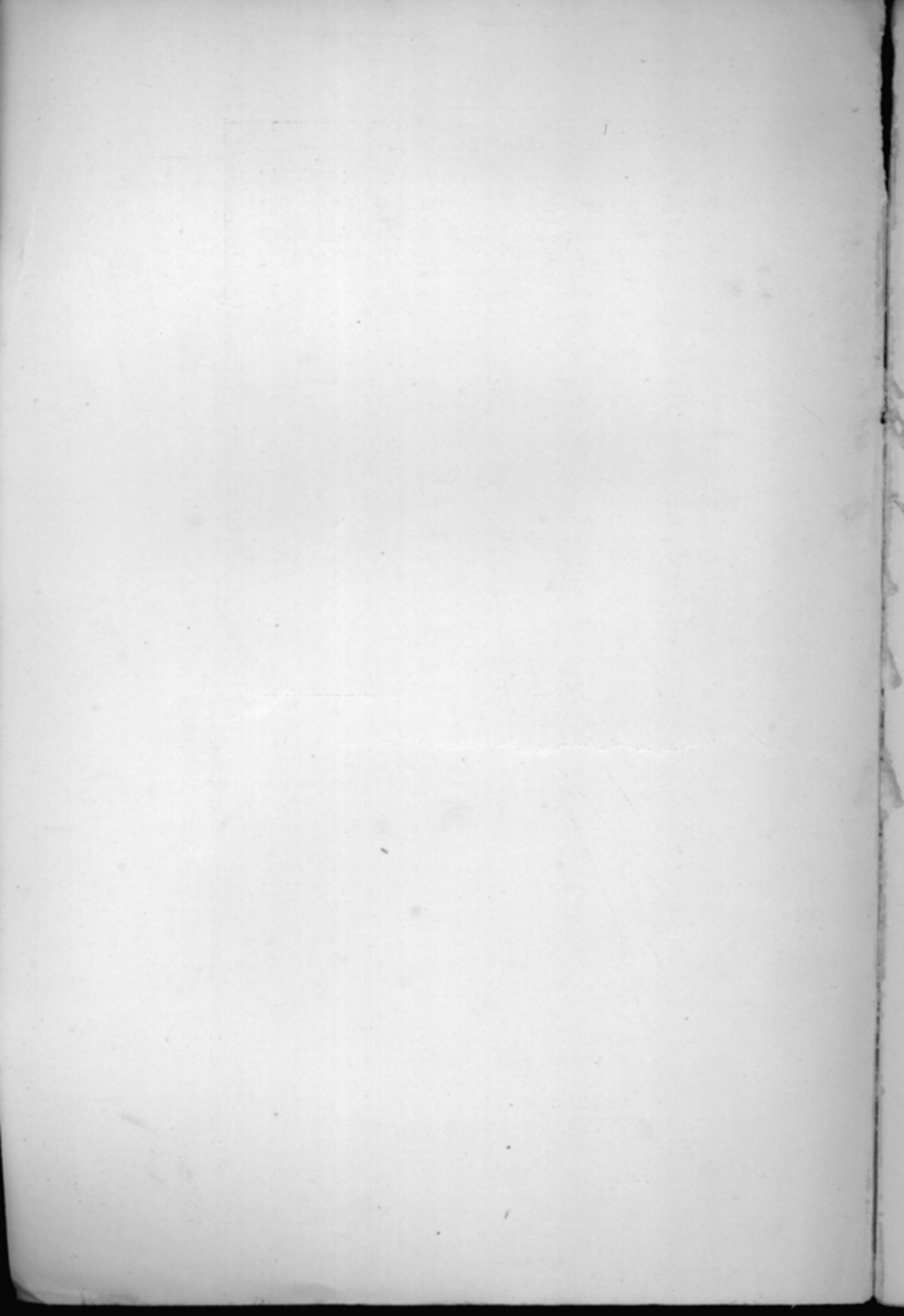
Care li se par cei mai mari Români din veacul al XIX-lea ?

Studenții care și-au pus vreodată aceste întrebări sau altele de acest gen sânt rugați să trimită răspunsul lor cât vor putea mai grabnic. Răspunsurile care vor îmbrățișa chestia vieții universitare în chip mai complex pot să-și afle loc în rubrica «Cronice Școlare» a „Convorbirilor Literare”

Primiți, etc.

S. MEHEDINȚI.

1) Scrisoarea adresată către „Prezidentul centrului studențesc”, București.

4 260170

2392

ANTICAMAT TIMBARI
LEI 6

„GENERALA“

SOCIETATE ROMÂNĂ DE ASIGURĂRI GENERALE
CAPITAL SOCIAL DEPLIN VARSAT LEI 3.000.000
FONDURI DE GARANȚII PESTE LEI 1.000.000

Sediul:

BUCUREȘTI

Str. Corăbier 2
(Dela Sf. Dumitru 1908 în
edificiul propriu
Str. Smârdan
prelungită).

Agenții:

În toate orașele țării

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE INCENDIU, GRINDINA ȘI TRANSPORT
(PLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE:

VIAȚĂ

Asigurări după combinațiuni foarte favorabile și în condițiunile cele mai avantajoase.
Asigurări cu bonificare de 3% (trei la sută) asupra tuturor primelor plătite, etc.
Rente imediate și amânate

ACCIDENTE

Asigurările individuale cu și fără restituirea primelor.
Asigurări colective pentru lucrătorii industriali și agricoli.
Asigurarea responsabilității civile:

PROSPECTE ȘI ORICE LĂMURIRI LA CERERE

„CREDIT PETROLIFER“

SOCIETATE PENTRU FAVORIZAREA INDUSTRIEI PETROLIFERE DIN ROMÂNIA

Sediul: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI, No. 10

Adresa telegrafică: CREDIPETRO, București

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT 6 000 000 LEI

CAPITAL EFECTIV 5.000.000 LEI

Casa de bancă: Direction der Disconto-Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca Generală Română, București; Max I. Schapira, Ploști

SUCURSALA: PLOEȘTI, AGENȚIA BUȘTENARI

CONDUCT PROPRIU: Buștenari, Grăușor, Băicoiu Buștenari. Participațiuni la întreprinderi petrolifere. Închirieri de vagoane-cazane, vânzări și cumpărări de petrol brut, precum și de toate derivatele petrolului.
Biurou tehnic special pentru instalațiuni de ars până la ura, întocmește planuri și devize.

Atelier mecanic Câmpina: Instalațiuni complete de sondaj, boreranuri de orice sistem, rezervoare, căldări de aburi, tuburi nituite de sondaj, reparațiuni radicale de mașini cu aburi și pompe. Toate materialele și uneltel necesare la exploatări petrolifere.

Stațiune de pompe Doftana: Furnizează apă exploatărilor petrolifere din regiunea Buștenari-Grăușor.

Uzina electrică: Misișoara: Furnizează lumină electrică exploatărilor petrolifere.

Exportațiunea: de benzină, petrol lampant, ulei de gaz, uleiuri pentru motoare, uleiuri lubrifiante și păcură.

Stațiuni de transbordare: BRĂILA ȘI CONSTANȚA